

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A REPUBLICII MOLDOVA

INSTITUTUL INTEGRARE EUROPEANĂ ȘI ȘTIINȚE POLITICE

SECTORUL DEMOGRAFIE

Olga GAGAUZ, Mariana BUCIUCEANU-VRABIE

**ROLUL PARENTAL & ROLUL PROFESIONAL:
OPORTUNITĂȚI DE ECHILIBRARE PENTRU
FEMEIA CONTEMPORANĂ**

Chișinău 2011

316.346.2-055.2

G 13

Recomandată pentru editare de Consiliul Științific
al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Referent: acad. Gheorghe PALADI

Redactor: Tamara Osmochescu

Studiu elaborat în cadrul proiectului bilateral

271.BA *"Provocări principale pentru securitatea demografică: tangențe și divergențe în Belarus și Moldova"*

Prezenta lucrare pune în actualitate probleme ce reflectă poziția femeii pe piața muncii și îmbinarea rolurilor sale familiale și materne. Structurată în baza unui spectru larg de date statistice și empirice prin studiul direct al femeilor de vârstă fertilă, monografia abordează particularitățile și schimbările actuale în comportamentul reproductiv al femeii, care a facilitat de altfel și scăderea indicatorilor natalității.

În lucrare sunt evaluați factorii determinanți în realizarea intenției și dorinței femeii de a naște un copil, oportunitățile de integrare profesională a femeilor din Republica Moldova la diverse etape ale vieții familiale și unele probleme ce apar în concilierea rolurilor parentale. O componentă aparte este studiul privind dinamica indicatorilor ocupaționali, dimensiunile inactivității economice a femeii și interdependența dintre decizia femeii de a lucra sau de a naște un copil. Sunt evaluate serviciile de educație extrafamilială preșcolară din țară și politicile de susținere a familiei cu copii ca o necesitate în concilierea rolurilor sociale ale femeii.

Lucrarea se adresează specialiștilor în domeniile sociologiei și demografiei, studenților, doctoranzilor și tuturor celor preocupați de problemele demografice și familiale.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Gagauz, Olga

Rolul parental & rolul profesional: oportunități de echilibrare pentru femeia contemporană /

Olga Gagauz, Mariana Buciuceanu-Vrabie. – Ch. : S.n., 2012

("Tipogr.-Sirius" SRL). – 136 p.

200 ex.

ISBN 978-9975-57-023-7.

316.346.2-055.2

G 13

© Gagauz Olga, Buciuceanu-Vrabie Mariana

© Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei

ISBN 978-9975-57-023-7.

CUPRINS

Cuvânt înainte	5
Introducere	7
1. Sinteze teoretico-metodologice și empirice în abordarea comportamentului reproductiv	11
2. Factori determinanți și particularități actuale în conduita reproductivă a femeilor	17
3. Structura și dinamica indicatorilor ocupaționali din perspectiva de gen.....	30
4. Dimensiuni ale inactivității economice a femeilor	51
5. Problema compatibilității dintre statutul ocupațional al femeii și rolul ei matern	67
6. Servicii de educație extrafamilială – o necesitate în concilierea rolurilor parentale și profesionale	91
7. Politici de susținere a familiei și copilului	107
Concluzii	122
Bibliografie	126
Summary	131
Аннотация	133

În societatea modernă statutul social și familial al femeii a cunoscut schimbări importante, cea mai evidentă modificare ținând de creșterea rolului economic al acesteia și obținerea independenței materiale. Prolungirea perioadei de școlarizare, punerea accentului pe carieră profesională, promovarea socială a femeii, toate acestea au condus la intensificarea participării femeii la viața extrafamilială, creșterea rolului ei în viața socială. În prezent pentru o bună parte din femeile europene, inclusiv din Republica Moldova, autorealizarea în viață înseamnă activitate profesională și independență materială, ceea ce se manifestă prin creșterea continuă a numărului și ponderii femeilor angajate.

Cu toate că femeile reușesc să fie învingătoare în domeniul profesional și cel familial, acest fapt în multe cazuri provoacă conflictul dintre responsabilitățile de la serviciu și cele familiale. În condițiile transformării profunde a orientărilor valorice ale femeii, modificării normelor sociale cu privire la standardele de viață, diversificării spectrului necesităților umane familia devine o piedică pentru femeie în dezvoltarea profesională, creșterea veniturilor individuale, promovarea socială. Astfel, valorile extrafamiliale dobândesc o semnificație tot mai evidentă, pe cât cele familiale se deplasează pe planul secundar. Ocupația femeilor și comportamentul ei reproductiv tot mai mult reflectă sistemul de orientări valorice.

În perioada precedentă în Republica Moldova ca și în alte țări ex-socialiste s-a constituit un model stabil al familiei cu carieră dublă, adică al familiei în care ambii părinți sunt încadrați pe piața muncii, iar față de femei la nivelul conștiinței sociale s-a format așa numitul contract al „femeii ocupate”. Implicarea economică a femeii este foarte importantă pentru familie din punctul de vedere al contribuției în bugetul familial, care în condițiile instabilității economice a țării noastre devine și mai importantă, în multe cazuri fiind o sursă semnificativă pentru asigurarea unui trai decent al familiei. Totodată condițiile actuale de trai ale familiilor nu favorizează activitatea economică a femeilor, mai ales celor cu copii mici, provocând problema „sarcinii duble”.

Luând în considerare situația demografică actuală (sporul natural negativ, scăderea semnificativă a natalității, nivelul înalt al mortalității, refluxul migrațional) și tendințele care se prefigurează, încurajarea natalității devine un imperativ al timpului. Prognozele demografice arată reducerea numărului populației în vârstă aptă de muncă, astfel activitatea economică a femeii pentru anii viitori va fi una importantă. În acest context problema natalității scăzute poate fi rezolvată dacă vom ține cont de aspecte sociale ale maternității, schimbările în modul de viață al populației, orientările femeilor de vârstă reproductivă spre activitate economică și dezvoltare profesională. Aceasta semnifică că crearea condițiilor favorabile pentru îmbinarea rolurilor parentale și profesionale de către femei constituie un obiectiv important al politicilor familiale. Experiența țărilor economic dezvoltate demonstrează scăderea continuă a natalității până la niveluri extrem de scăzute, care nu asigură reproducerea populației. Însă cea mai favorabilă situație se constată în țările, care promovau politici familiale speciale de asigurare a egalității de gen, de creare a condițiilor favorabile de reintegrare a femeilor cu copii pe piața muncii.

Evident că în Republica Moldova situația este cu totul alta: există un deficit al locurilor de muncă, femeile deseori se supun unei discriminări din partea angajatorilor, salariile lor în mediu sunt mai scăzute decât cele ale bărbaților, majoritatea lor se confruntă cu dificultăți de îmbinare a rolurilor profesionale și parentale. Deși în ultimii ani cheltuielile statului în domeniul ocrotirii mamei și a copilului, protecției sociale a familiilor cu copii cresc continuu, acestea totuși rămân cu mult în urmă în comparație cu prețurile la locuință, serviciile comunale, cheltuielile ce țin de creșterea și educarea copiilor, ceea ce provoacă faptul că multe familii amână nașterea copiilor, sau chiar nu realizează pe deplin orientările reproductive.

În contextul celor expuse, prezenta lucrare aduce o valoroasă contribuție în mai buna înțelegere a comportamentului reproductiv al femeilor într-un context social, economic și cultural aflat în transformare rapidă. Este o informație extrem de utilă pentru toți actorii sociali preocupați de problemele demografice. Structura monografiei este bine echilibrată, coerentă și unitară, având la baza materialul statistic bine selectat și eficient folosit. Concluziile făcute de autori sunt bine argumentate și vor constitui un suport important în elaborarea politicilor de conciliere a vieții profesionale și parentale în Republica Moldova.

Academicianul Gheorghe PALADI

În ultimele decenii scăderea natalității a cuprins toate țările europene, majoritatea statelor recunoscând că situația creată necesită introducerea unor măsuri speciale de stimulare a natalității pentru stoparea declinului demografic și atenuarea consecințelor nefavorabile ale îmbătrânirii populației.

Pe de o parte, declinul fertilității este un răspuns istoric inevitabil la modernizarea coerentă a societății, iar pe de altă parte, trecerea de la fertilitate ridicată la cea scăzută a condus la rate diferite în dinamica populației, modificarea echilibrului fundamental dintre generațiile copiilor, adulților și vârstnicilor, ceea ce la rândul său, inițiază și accelerează schimbările socio-economice și politice corespunzătoare. Declinul fertilității în societățile europene este un element central al provocărilor demografice contemporane pentru sistemele socioeconomice. Această caracteristică importantă a dimensiunii populației provoacă îngrijorare din cauza modificărilor posibile pe piața muncii, în sistemele sociale și în economia națională în general, care se vor manifesta în viitorul cel mai apropiat. Totodată după cum ne demonstrează experiența țărilor europene soluții pentru depășirea „crizei demografice” sunt foarte complexe și diferă foarte mult de la o țară la alta, reieșind din situația socioeconomică, fundalul sociocultural, tradiții, religie etc.

În pofda faptului că în Republica Moldova au fost realizate unele studii cu privire la evidențierea factorilor determinanți ai natalității, această problemă necesită în continuare o atenție deosebită, atât din cauza complexității fenomenului dat, cât și din perspectiva reflecției științifice profunde a modificării comportamentului reproductiv al populației. Cunoștințele acumulate până în prezent în domeniul natalității au permis de a reflecta tendințele de lungă durată, a reliefa schimbările structurale, a evalua impactul factorilor socioeconomi ci în scăderea natalității, în special în perioada după anii 1990, precum și a formula unele propuneri ce țin de politici familiale.

Totodată în studierea natalității urmează să ținem cont de faptul că există o diferențiere semnificativă a factorilor natalității în funcție de categoriile socioeconomice a femeilor, precum și caracteristicile familiilor lor. Astfel, unul și același factor poate avea un impact diferit în ceea ce privește luarea deciziilor cu privire la nașterea copilului pentru diferite categorii ale femeilor. Reieșind din acestea o atenție deosebită necesită factorul angajării în câmpul muncii a femeilor, precum și dezvoltarea și eficientizarea oportunităților de îmbinare a rolurilor parentale și profesionale din perspectiva influenței lor asupra natalității. Trebuie de menționat că studiile transnaționale din spațiul european demonstrează existența unei corelații strânse dintre activitatea economică a femeilor și nivelul natalității. În țările europene economic dezvoltate nivelul înalt de ocupare a femeilor, precum și existența condițiilor de îmbinare reușită a rolurilor parentale și profesionale, de regulă, se asociază cu fertilitatea înaltă, politicile familiale în aceste țări fiind orientate spre promovarea oportunităților egale a femeilor și bărbaților pe piața muncii, dezvoltarea diferitelor servicii de îngrijire a copiilor, astfel, crearea condițiilor favorabile pentru concilierea vieții de familie și celei profesionale.

O altă situație, însă, este în țările ex-sovietice, inclusiv în Republica Moldova. Până în anii 1990 nivelul de ocupare a femeilor în câmpul muncii a fost unul din cele mai înalte în lume, dezvoltarea economică extensivă a URSS fiind unul din factorii principali de atragere a femeilor în activitatea economică. Însă în anii 1970 acest fapt, conform rezultatelor cercetărilor sociologice, s-a dovedit a fi unul din motivele principale ale scăderii natalității. Prin urmare guvernul sovietic a întreprins un șir de măsuri ce țin de susținerea familiilor cu copii și stimularea natalității. Efectele acestor politici au fost discutate pe larg în literatura științifică. După destrămarea URSS și proclamarea independenței, Republica Moldova s-a pomenit într-o criză socio-economică de lungă durată cu un impact negativ asupra pieții muncii, iar înrăutățirea nivelului de trai al familiilor a devenit unul din factorii de reducere bruscă a natalității. Pentru tot mai mulți oameni ocuparea a devenit negarantată, securitatea socială a populației conturându-se ca una din cele mai acute probleme. Criza structurală a economiei a condus la faptul că problemele ocupaționale ale bărbaților, care în mai mare parte au suferit din cauza destrămării sectorului industrial, se compensează prin consolidarea relativă a activității economice a femeilor. În plus nivelul scăzut al salariilor provoacă ocuparea dublă a femeilor, ceea ce în condițiile subdezvoltării serviciilor educaționale servește

pentru majorarea sarcinilor familiale și profesionale. Totodată politicile familiale sunt la etapa de căutare a măsurilor eficiente atât a celor ce țin de protecția socială a familiilor cu copii în condițiile economiei de piață, cât și celor orientate spre încurajarea natalității.

Astfel, una din cele mai complicate probleme, care urmează a fi rezolvată prin politici sociale și familiale ține de atenuarea conflictului dintre rolurile parentale și profesionale. Evident că modelul patriarhal al relațiilor dintre sexe, când femeia după căsătorie se dedica în totalitate familiei și copiilor și-a pierdut actualitatea în societatea contemporană, pe motivul diminuării rolului valorilor tradiționale în sfera familiei și căsătoriei, răspândirii uniunilor non-maritale, instabilității relațiilor conjugale, creșterii nivelului de studii și aspirațiilor sociale ale femeilor etc. De asemenea, este imposibilă revenirea la repartizarea tradițională a rolurilor dintre bărbați și femei: soțul principalul întreținător al familiei și soția – ocrotitoarea căminului familial și cea care se ocupă de îngrijirea și educarea copiilor, dat fiind faptul că pe parcursul a mai multor decenii s-a format un model economic cu un grad înalt de ocupare a femeilor. Este adevărat și faptul că în condițiile liberalizării economice piața muncii a devenit mai flexibilă, au crescut cerințele față de pregătirea profesională a angajaților, menținerii nivelului înalt de calificare pe parcursul întregii perioade de activitate economică. Piața muncii a devenit mai polarizată pe când se constată creșterea atât a locurilor de muncă de înaltă calificare, cât și celor necalificate, în special în sfera serviciilor. În aceste condiții femeia nu poate pe o durată lungă de timp să părăsească piața muncii după nașterea copilului (copiilor), atât pentru a nu rămâne fără serviciu cât și pentru a nu pierde sursele de existență importante pentru familie. Astfel, menținerea conflictului dintre activitatea economică a femeii și rolul ei matern poate avea drept consecință atât sporirea riscului sărăciei pentru familiile cu copii, cât și creșterea inegalității dintre femeile cu un statut socioeconomic diferit după numărul de copii născuți, dar și creșterea proporției femeilor care pe parcursul vieții n-au născut nici un copil.

În acest context întrebarea cu privire la faptul dacă activitatea economică a femeii este o pre-condiție sau o barieră pentru nașterea copilului are o actualitate deosebită. Unul din obiectivele principale ale *Programului național strategic în domeniul securității demografice al Republicii Moldova (2011-2025)* aprobat recent, constituie promovarea măsurilor de încurajare a natalității. Obținerea rezultatelor scontate în mare măsură depinde de faptul cât de exact vor fi determinate categoriile de familii

în care există un decalaj dintre numărul de copii dorit și cel avut, ce categorii de femei doresc să nască mai mulți copii, iar dacă nu fac acest lucru, care sunt obstacole. Altfel spus, de la nivelul datelor statistice trebuie să coborâm la cel al familiilor și al persoanelor concrete, pentru a evalua compartimentul lor reproductiv.

În prezenta monografie, în baza analizei datelor statistice naționale și europene și a rezultatelor studiului sociodemografic „Comportamentul reproductiv al femeilor din mun. Chișinău: caracteristici și factori determinanți” (2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM) se examinează problema compatibilității dintre statutul ocupațional al femeii și rolul ei matern, inclusiv prin evaluarea mai largă a factorilor determinanți ai comportamentului reproductiv, structurii și dinamicii indicatorilor ocupaționali, precum și serviciilor de educație extrașcolară și a politicilor de susținere a familiei cu copii.

Autorii speră că lucrarea dată va aduce un anumit aport în reflecția științifică a particularităților fenomenului natalității, percepției mai profunde a conexiunii acestuia cu diferiți factori socioeconomiici, va constitui un suport analitico-științific în elaborarea politicilor orientate spre încurajarea natalității.

1. SINTEZE TEORETICO-METODOLOGICE ȘI EMPIRICE ÎN ABORDAREA COMPORTAMENTULUI REPRODUCTIV

În prezent, situația demografică a Republicii Moldova apare în topul problemelor socioeconomice din țară, or populația constituie potențialul fundamental pentru dezvoltarea durabilă a unui stat. Restructurarea modelului reproductiv al contingentului fertil a generat scăderea natalității de-a lungul ultimilor ani.

Caracteristic arsenalului științific și empiric autohton este insuficiența studiilor privind aspectele comportamentale ale populației cu privire la natalitate, departajarea aspectului medical (sănătate reproductivă) de cel social (comportament reproductiv) și psihologic (motivația reproductivă). Astfel, studiul Sănătății Reprodusei în Moldova (SSRM, 1997) a acoperit un spectru larg de subiecte referitoare la sănătatea reprodusei a femeilor, comportamentul sexual al tinerilor, a contribuit la identificarea grupurilor de risc sporit în ceea ce privește HIV/SIDA ș.a. Prin rezultatele unui alt studiu, realizat în anul 2005, „Studiul Demografic și de Sănătate din Republica Moldova” (SDSM, 2005) sunt prezentate informații detaliate cu privire la fertilitate, avort, utilizarea contraceptivelor, mortalitatea infantilă, sănătatea mamei și a copilului ș.a. Cu toate acestea, aspectele sociale ale comportamentului reproductiv au stat mai puțin în vizorul savanților.

În contextul prezentei lucrări, evaluarea teoretico-metodologică și empirică¹ a particularităților de studiu al comportamentului reproductiv permite să delimităm factorii determinanți ai schimbărilor comportamentale în aspect demografic și rolul acestora în modelarea orientărilor reproductive ale populației feminine.

1 Componenta empirică este fundamentată pe studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m. Chișinău: caracteristici și factori determinanți”, Sectorul Demografie al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice, AȘM (coord. Gagauz O.) Volumul eșantionului a fost stabilit de 600 femei, reprezentativitate asigurată pentru populația feminină de vârstă fertilă (15-44 ani) cu o eroare maximală de $\pm 5\%$, eșantionul fiind stratificat, probabilist și multistadial.

Pornind de la sinteza fundamentului teoretico-metodologic, în structura comportamentelor demografice distingem un comportament reproductiv sau procreator, care arată atitudinea individului (cel mai adesea a cuplului) față de naștere, numărul dorit (proiectat) al copiilor în familie, eșalonarea nașterii lor, motivațiile ce ghidează apariția copilului pentru fiecare caz în parte ș.a. Specificul acestui comportament s-a schimbat în timp, astăzi caracterizându-se prin planificare familială, determinarea conștientă a numărului de copii și eșalonarea nașterilor.

Într-un sens mai restrâns, prin definiția comportamentului reproductiv se accentuează direcția intenției comportamentale de a procrea/naște, presupunând *totalitatea de acțiuni și relații ce condiționează nașterea unui număr concret de copii în căsătorie sau și în afara ei*.

Constatăm că primele încercări de a include comportamentul în modelul factorial al natalității se găsesc în: 1) schema variabilelor natalității (R.Hill, J.M.Stycos, K.W.Back, 1959), unde printre factorii „planificării familiale” se indică și utilizarea contracepției; 2) mecanismul factorial al natalității propus de R.Freedmen (1950-1960), unde blocul orientărilor reproductive se regăsește în „determinantele sociopsihologice intermediare”². Ultimul a constituit un pas semnificativ în înțelegerea factorilor determinanți ai natalității și interdependenței cu comportamentul nupțial, implicând atât rezultatele externe (numărul copiilor născuți, contracepția și întreruperile artificiale ale sarcinii), cât și cele interne specifice mecanismului motivațional (orientările valorice, motivele și nevoile individuale).

În viața de zi cu zi, indivizii își propun anumite finalități și tind să le realizeze prin diverse acțiuni, fără a reflecta însă cum acestea influențează asupra comportamentului său reproductiv. Totodată succesiunea evenimentelor din cadrul conduitei reproductive depinde de varietatea de circumstanțe intercalate de-a lungul vieții, pornind de la particularitățile micromediului social în care trăiește individul și finisând cu condițiile macrosociale globale și istorice ale societății.

Comportamentul reproductiv se exprimă nu doar prin conduite manifeste, evenimente reproductive, dar și schimbări ale mecanismului motivațional intern. Astfel, spre deosebire de structura proprie comportamentului uman ce implică următoarea consecutivitate: *nevoia* (impulsul) – *motivul* – *acțiunea*, studiul comportamentului reproductiv pornește de la o consecutivitate inversă: *rezultatul conduitei (acțiunii)*, *evaluarea opini-*

2 Медков В.М. Демография. Москва, ИНФРА-М, 2005, p.265.

*ilor și atitudinilor față de condițiile de realizare a intențiilor reproductive, a montajelor psihologice și apoi a nevoii familiei de a avea copii*³.

Ca orice comportament uman, conduita reproductivă este supusă unor constrângeri ce determină hotarul superior și inferior al acțiunilor și implicărilor individului în procesul natalității. Aceste hotare, pe de o parte, sunt determinate *fiziologic* – caracterizând potențialul istoric concret al natalității, numărul maxim de copii pe care ar putea să-i nască o femeie pe parcursul vieții în anumite condiții (structura demografică, starea sănătății, în special celei reproductive, nivelul mortalității ș.a.), iar pe de altă parte – *coercitiv*, fiind determinate de sistemul controlului social, ce indică și determină în ce măsură va fi realizat acest potențial biologic al natalității, care va fi, în mediu, numărul de copii născuți de o femeie de-a lungul vieții sale, câți copii va avea familia și care va fi eșalonarea nașterii lor. Raportat la controlul social, comportamentul reproductiv are două aspecte:

(1) pozitiv – caracterizează acele acțiuni și relații ce determină tendința familiei de a avea un anumit număr de copii, de a realiza ciclul reproductiv complet;

(2) negativ - caracterizează acțiunile și relațiile care determină refuzul de a naște și împiedică realizarea ciclului reproductiv complet (utilizarea metodelor de prevenire a sarcinii, contracepția sau întreruperea artificială a sarcinii).

Acțiunile determinante ale orientărilor reproductive sunt profund corelate cu *sistemul dispozițiilor valorice* intra și extra familiale ale individului. Astfel, în condiții identice de trai, numărul copiilor născuți va fi mai mare acolo unde predomină valorile orientate spre familie și copii, întrucât acestea determină perceperea și evaluarea condițiilor exterioare ca prielnice pentru a-și satisface nevoia de a avea copii (indiferent cum sunt condițiile reale sau cum „apar ele în ochii celorlalți”). Dacă, dimpotrivă, predomină valorile extrafamiliale (studii, carieră profesională, mobilitate socială, prestigiu etc.), atunci chiar și condițiile bune de trai sunt evaluate ca nefavorabile pentru a avea copii. Astfel, putem rezuma că, comportamentul reproductiv este rezultatul interdependenței dintre: *nevoia de a avea copii, condițiile de trai și sistemul de orientări* ale personalității care apreciază situația drept favorabilă sau nefavorabilă pentru satisfacerea nevoii de a avea copii.

3 Антонов А.И., Медков В.М., Социология семьи. Москва, 1996, p.220.

Studiul complex al comportamentului reproductiv impune evaluarea structurală a acestuia și delimitarea interdependenței elementelor sale componente. În această ordine de idei, *mecanismul comportamentului reproductiv* încadrează:

- *Nevoia de a avea copii* – plasată în ierarhia nevoilor umane la nivel superior, nu se raportează direct la nevoile fiziologice inferioare și nici la nevoile sexuale, or satisfacerea acestora nu presupune obligator nașterea unui copil. Este o calitate sociopsihologică a individului socializat, manifestată prin faptul că fără copii și numărul lor necesar individul întâmpină bariere în autorealizarea și împlinirea personalității. Aceste bariere apar în rutina zilnică, când se concretizează statutul familial al individului, totodată efectuându-se o (auto) apreciere comportamentală în raport cu normele reproductive specifice timpului și spațiului. Determinarea calitativă și cantitativă a nevoii de a avea copii depinde de motivele și montajele reproductive.
- *Normele reproductive* – determinante sociale și modele comportamentale adecvate la societatea, comunitatea sau grupul din care face parte individul, constrângându-l cu privire la numărul de copii născuți. Normele reproductive reflectă cea mai profundă premiză a existenței - nevoia de autoconservare a rasei umane prin reproducerea populației.
- *Montajele (orientările) reproductive* – stări psihice ale personalității ce condiționează coerența diferitor acțiuni caracterizate prin atitudini pozitive sau negative față de nașterea unui număr anumit de copii. Ele determină caracteristica cantitativă a nevoii de a avea copii. Montajele reproductive se clasifică în: (1) orientarea spre copii, condiționează numărul de copii avuți în final (sarcină reușită, sexul copilului, adopțiile); (2) orientarea spre utilizarea contracepțiilor și întreruperea artificială a sarcinilor.
- *Motivele reproductive* - integrează stări psihice ale personalității ce-l îndeamnă pe individ spre realizarea diferitor scopuri prin nașterea unui anumit număr de copii. După natura sa, motivele reproductive se împart în:
 - *economice* – ce îndeamnă spre nașterea unui număr stabilit de copii datorită cărora se realizează (sau se presupune că se realizează) niște finalități economice legate de dorința de a obține

- anumite facilități materiale, sau de a-și ridica (sau menține) statutul economic;
- *sociale* - ce îndeamnă spre nașterea unui număr stabilit de copii în limitele normelor și valorilor socioculturale privind bucuria de a avea copii și a reacției individuale la aceste norme. Dorința majorității de a fi „ca toți” constituie trăsătura distinctivă a oricărui comportament, inclusiv reproductiv. Motivele sociale reflectă dorința și intenția susținută de diverși stimuli de ordin moral și social;
 - *psihologice* – direcționează nașterea unui anumit număr de copii ca o condiție în realizarea finalității socioculturale strict individuale orientate doar spre propriul eu: (1) sentimentele și intențiile transmise de părinți spre copii (dorința de a oferi dragostea și de a avea grijă față de propriul copil, de a-l proteja, de a se implica în dezvoltarea lui); (2) sentimentele trăite de părinți ca obiect al dragostei copiilor săi (nevoia de a fi respectat și iubit, sensul vieții obținut prin copii, tendința de a continua prin copii calitățile și abilitățile sale). În structura comportamentului uman este important de evidențiat aprecierea psihosocială a situației familiale ca o condiție de satisfacere a nevoii de a avea copii, pe de o parte, și de determinat de ce depinde această apreciere, pe de altă parte.
 - *Acțiuni comportamentale elementare* sau unități ale comportamentului reproductiv – constituie reacția particulară la situația reproductivă actuală, la influențele specifice și schimbătoare ale mediului exterior.
 - *Modele ale comportamentului reproductiv* – evoluează sub influența unor situații constante ale vieții de familie, configurații determinate și stabile ale acțiunilor comportamentale elementare. Combinațiile specifice ale acestor modele determină *profilurile (orientările) comportamentului reproductiv*, caracterizate printr-o direcție, succesiune și tendință, supuse schimbărilor pe parcursul vieții personale și familiale. Orientările comportamentului reproductiv se împart în modele: cu număr mic de copii; cu un număr mediu de copii; cu mulți copii.

Schema integratoare a elementelor sus-menționate este reflectată în literatura de specialitate ca rezultat al analizei dinamice și consecutive a influențelor din mediul exterior, a condițiilor actuale sau trecute de trai (Fig.1).

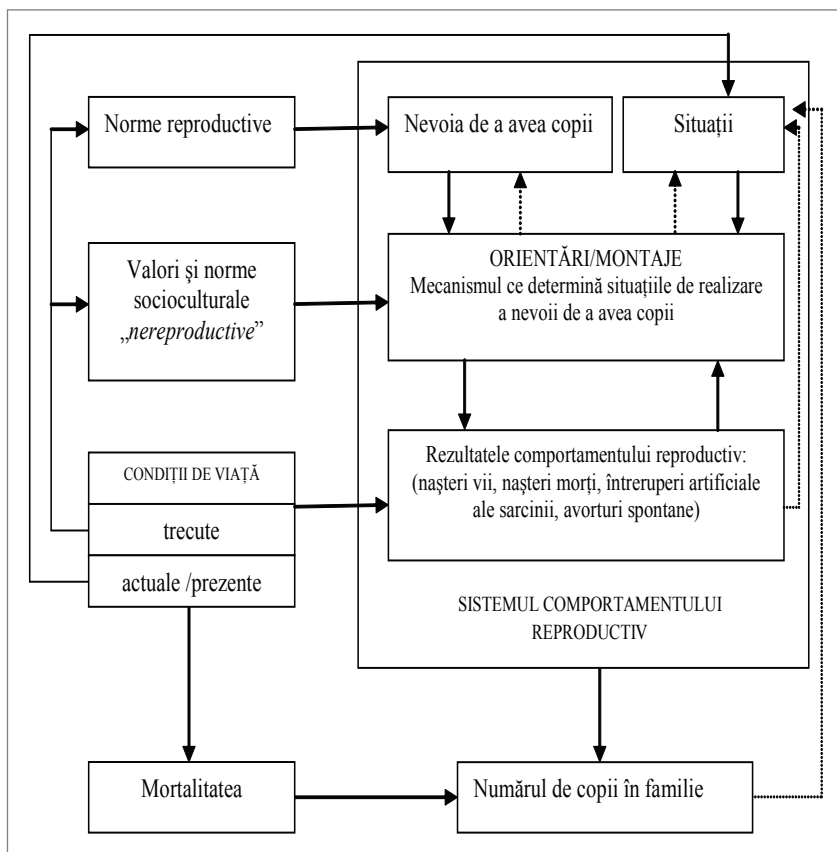

Fig.1. Influența condițiilor de trai asupra comportamentului reproductiv

Sursa: adaptat după Антонов А.И., Медков В.М., Социология семьи. Москва, 1996, p.228

Astfel, în urma celor expuse, se constată că în societatea contemporană, mecanismul motivațional al conduitei și orientărilor reproductive ale femeii devin tot mai complexe. Astăzi, prin folosirea metodelor de planificare familială, cuplurile își determină conștient numărul dorit de copii și distanța dintre nașteri. Totuși, decizia câți copii și când ar fi bine să-i aibă este determinată de legătura dintre: *nevoia de a avea copii, condițiile de trai și dispozițiile valorice intra- și extrafamiliale* ale personalității care apreciază situația drept favorabilă sau nefavorabilă pentru a-și satisface nevoia de a avea copii.

2. FACTORI DETERMINANȚI ȘI PARTICULARITĂȚI ACTUALE ÎN CONDUITA REPRODUCTIVĂ A FEMEILOR

Sinteza fundamentelor teoretice în domeniu evidențiază complexitatea demersului metodologic aplicat în studierea conduitei demografice a populației. Incidența schimbărilor socioeconomice asupra proceselor demografice a fost completată cu modificări ale normelor și orientărilor reproductive. O repercusiune acută a acestor modificări se determină în zona urbană a Republicii Moldova, paradoxul urmărindu-se la nivelul municipiului Chișinău. Trebuie să menționăm că, comportamentul reproductiv al populației din orașele-capitale este influențat de particularitățile stilului de viață, ale structurii sociodemografice și socioeconomice de dezvoltare ș.a. Astfel, în multe capitale ale țărilor din CSI rata totală de fertilitate (numărul de copii per femeie de vârstă fertilă) este mult sub media națională: la Minsk (Belarus)⁴, Kiev (Ucraina)⁵, precum și în Chișinău (Moldova)⁶ valoarea acestui indicator oscilează în limitele de unu (un copil per femeie). Ponderea înaltă a populației capitalei, în special tinere, în structura generală influențează indicatorii natalității pe întreaga țară.

Potrivit statisticii oficiale, capitala Republicii Moldova, ca centru administrativ, economic, științific și cultural al țării, cuprinde aproape un sfert din populația totală și practic jumătate (49% în 2010) din populația urbană a țării. Chișinăul se deosebește prin cea mai tânără structură pe vârstă a populației: copiii (0-14 ani) peste 14%, populația în vârstă aptă de muncă (15-56/61 ani)

4 Шахотько Л. Рождаемость городских и сельских жителей: различия на фоне общих тенденций. // Электронная версия бюллетеня Население и общество, № 393-394, 2009, <http://demoscope.ru/weekly/2009/0393/tema06.php>

5 Рождаемость на Украине еще ниже, чем в России. // Электронная версия бюллетеня Население и общество, № 73-74, 29 июля - 11 августа 2002; <http://demoscope.ru/weekly/2002/073/barom03.php>

6 Cartea verde a populației 2009. Republica Moldova. – Comisia Națională pentru Populație și Dezvoltare, Fondul ONU pentru Populație (UNFPA), Chișinău, 2009.

75% și 10,9% - persoanele în vârstă⁷, un nivel înalt de educație a populației (cuprinzând 49% din totalul populației cu studii superioare), precum și o participare activă a femeilor în câmpul muncii. De asemenea, referindu-ne la potențialul feminin fertil, în m.Chișinău sunt concentrate 25,3% din totalul populației feminine în vârstă de 15-49 ani.

După durata de trai în oraș, populația Chișinăului se divizează în „băștinași”, cei cu reședință de la naștere - 50%, în timp ce cealaltă jumătate sunt migranții veniți, în special, din localitățile republicii, inclusiv 14% având o durată de aflare în Chișinău până la cinci ani. Fluxul de persoane din alte țări este nesemnificativ și respectiv nu influențează formarea populației din capitală. Deoarece Chișinăul concentrează o componentă substanțială a potențialului economico-productiv al țării, asigurând un nivel mai ridicat al ocupării forței de muncă în comparație cu alte unități administrativ-teritoriale, proporția lucrătorilor migranți în populația totală a capitalei este scăzută - 2,9%.

În ultimele decenii, populația capitalei nu se reproduce pe sine, dar crește exclusiv pe seama migrației interne. În același timp, avansarea fenomenului de îmbătrânire, specific într-o măsură mai mare zonelor rurale, conduce la epuizarea capacității de reproducere în viitor și ar putea avea consecințe grave, influențând numărul de nașteri și structura de vârstă a populației.

Rezultatele empirice ale studiului sociologic, ce a vizat direct femeile de vârstă fertilă din capitala republicii⁸, au permis delimitarea factorilor ce condiționează sau demotivează nașterea unui copil. Prin analiza rezultatelor empirice s-a dezvoltat coraportul și interdependența unor factori importanți ai comportamentului reproductiv, și anume: *dorința generală* a respondentelor *de a naște* (încă) un copil la momentul interviewării, evidențiind astfel „bucuria și nevoia de a avea (încă) un copil”; *planurile prospective* de a naște (încă) un copil în următorii trei ani, evidențiind aici reflectarea asupra nevoii de a avea copii prin raportare la posibilități și alte evenimente planificate pentru această perioadă. Prin implicația metodologică a studiului, la prima componentă respondentele au fost con-

7 Calculat de autori în baza Băncii de date a Biroului Național de Statistică, www.statistica.md

8 Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m.Chișinău: caracteristici și factori determinanți” (N=600 femei de vârstă fertilă), 2009. Realizat de colaboratorii Sectorului Demografie al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice, AȘM (coordonator dr. O.Gagauz). Volumul eșantionului este reprezentativ pentru populația feminină de vârstă fertilă (15-44 ani) cu o eroare maximală de $\pm 5\%$, eșantionul fiind stratificat, probabilist și multistadial.

strânse să-și exprime dorința în „prezent/acum” reieșind doar din resursele și năzuințele avute la acel moment, pe când la cel de-al doilea item linia timpului e mai mare, indirect influențând aprecierile prospective ale populației feminine din vizorul ameliorărilor sau deteriorării condițiilor favorabile pentru nașterea copiilor.

Conform rezultatelor, 51% dintre respondente și-au exprimat dorința generală de moment⁹ („în prezent/acum”) de a avea (încă) un copil. În același timp, analiza corelațională dintre dorința generală și intenția în următorii trei ani de a avea (încă) un copil evidențiază că o poziție mai fermă, în acest sens, au demonstrat 42,2% dintre femeile intervievate, acestea indicând în ambele cazuri un răspuns afirmativ (*Tabelul 1*).

Tabelul 1. Coraportul dintre dorința generală de a avea (încă) un copil și intenția prospectivă apropiată în timp (%)

Repartizarea răspunsurilor		Intenția pentru următorii 3 ani			
		cu siguranță, da	probabil, da	probabil, nu	cu siguranță, nu
Dorința generală de moment	da	42,2	37,1	17,5	3,2
	nu	3,2	14,9	41,6	40,3

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m.Chişinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

Reieșind din poziția dorințelor și intențiilor reproductive generale și cele de scurtă durată, sunt delimitate trei categorii de respondente: (1) intenționează de a naște (încă) un copil în următorii 3 ani – circa 53%; (2) intenționează mai târziu – 17,2%; (3) nu intenționează deloc nașterea unui (alt) copil – circa 30%. Menționăm că, din punct de vedere metodic, un grad mai înalt de probabilitate indică intențiile prezentate în raport cu o perioadă concretă de timp, în cazul studiului – intențiile pentru următorii 3 ani (*Fig.1*).

9 Întrebarea în chestionar: „În prezent, ați dori să (mai) aveți un copil?”

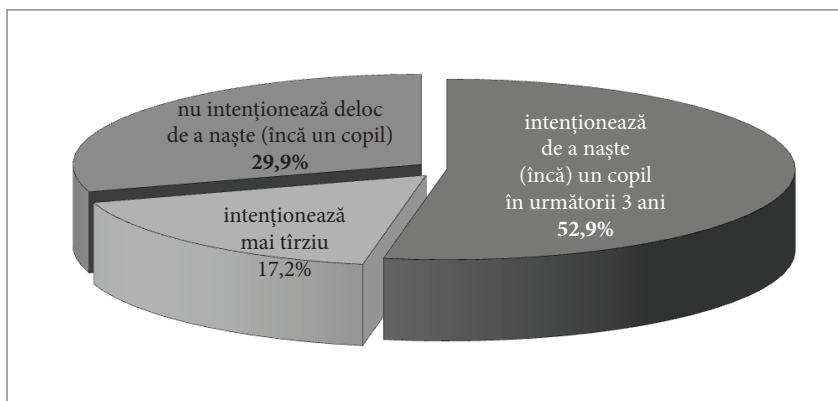

Fig.1. Repartizarea femeilor intervievate după intențiile reproductive (%)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m.Chîșinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

În cercetarea orientărilor reproductive, o importanță deosebită o au reprezentările privind numărul ideal de copii în familie și cel planificat. Astfel, potrivit rezultatelor empirice, în medie, *numărul ideal de copii* în familie constituie 2,2 copii, iar cel *planificat* – 2 copii. Trebuie să menționăm că, în arealul european, la nivelul reprezentărilor predomină modelul cultural al conduitei reproductive favorabil familiei cu doi copii¹⁰, ceea ce ar permite în timp simpla înlocuire a generațiilor. Cu toate acestea, realitatea statistică indică o altă conduită, or indicatorii demografici (rata de natalitate și fertilitate) se află, în prezent, la nivele minime, ceea ce impune delimitarea barierelor ce stau în fața realizării intențiilor reproductive, care, raportate la contextul socio-economic, sunt percepute de către indivizi ca *riscuri* și *dezavantaje* pentru nașterea unui (alt) copil.

Prin rezultatele studiului se evidențiază că refuzul conștient de a naște un copil nu este specific pentru femeile din Republica Moldova, iar nașterea cel puțin a unui copil se menține ca o normă socială. Femeile care nu au copii demonstrează un nivel foarte ridicat al intențiilor reproductive, nici una din cele intervievate nu și-a exprimat răspunsul ferm „de a nu avea copii” (Tabelul 2).

10 Ghețau V. Declinul demografic și viitorul populației României. O perspectivă din anul 2007 asupra populației României în secolul 21. București, 2007.

Totodată, marea majoritate a femeilor care la momentul interviului aveau doi copii și mai mulți, nu planifică nașterea încă a unui copil nici în timpul apropiat și nici în viitor, considerând împlinite dorințele lor reproductive. Astfel, numărul avut de copii constituie un factor puternic de constrângere pentru intențiile reproductive ulterioare.

Un interes aparte în studiul comportamentului reproductiv prezintă orientările și motivațiile femeii de a naște al doilea copil, în special a barierelor ce stau în fața acestei realizări. Or astăzi, în virtutea factorilor sociali, economici și medicali, tot mai mult se evidențiază că după apariția primului copil multe femei de vârstă fertilă amână în timp sau abandonează chiar ideea de a mai avea un copil.

Tabelul 2. Repartizarea femeilor după intenția reproductivă generală și cea apropiată în timp, după numărul de copii avuți (%)

Nr. de copii avuți	Intenția de avea (încă) un copil în următorii 3 ani				Intenția de avea (încă) un copil în general (pentru femeile care nu intenționează în următorii 3 ani)			
	cu siguranță, da	probabil, da	probabil, nu	cu siguranță, nu	cu siguranță, da	probabil, da	probabil, nu	cu siguranță, nu
nici un copil	38,1	37,5	22,7	1,7	58,1	20,9	20,9	
un copil	26,4	32,0	30,9	10,7	4,1	39,2	39,2	17,6
doi copii	0,8	12,7	43,2	43,2	2,9	12,7	39,2	45,1

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m. Chișinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

Se constată că ponderea alegerilor în favoarea nașterilor de rangul doi este substanțial mai mare în cazul planificărilor pe o perioadă scurtă de timp (în următorii 3 ani) în raport cu intenția generală de a naște încă un copil. Totodată, peste 23% dintre respondentele cu un copil cu certitudine nu mai planifică nașterea celui de-al doilea copil (Fig.2), aceasta punând în evidență o tendință de acceptare a modelului familiei cu un copil.

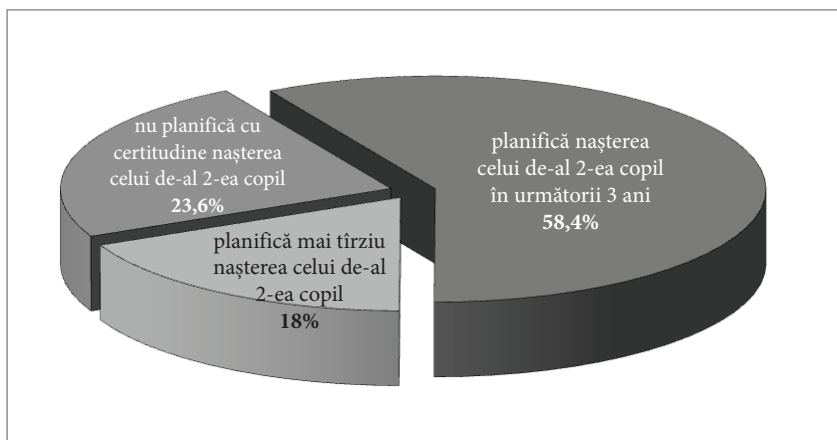

Fig.2. Repartizarea respondentelor cu un copil după intențiile reproductive (%)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m.Chişinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIESP al AȘM

Există o probabilitate că nu toate intențiile „sigure” orientate spre nașterea unui copil în următorii 3 ani, inclusiv nașterile de rangul doi, vor fi realizate de către respondente.

De altfel, un argument solid pentru această afirmație prezintă studiul panel *Родители и дети, мужчины и женщин в семье и обществе (РудМуЖ)*¹¹, rezultatele căruia arată¹² că din totalul persoanelor care și-au exprimat intenția fermă de a naște (încă) un copil în următorii 3 ani și-au realizat *de facto* planul propus doar 40%. Pe de o parte, se constată că gradul de fermitate cu care-și susține femeia planurile sale reproductive semnificativ influențează asupra probabilității lor de realizare, pe de altă parte însă, raportându-ne la ponderea mare a respondentelor care nu și-au împlinit intențiile reproductiv (60%)¹³, rezultă că aceste planuri sunt instabile în timp, fiind influențate de diverși factori și evenimente – bariere în realizarea orientărilor reproductiv ce se oglindesc în nivelul de trai

11 Componentă a programei internaționale de cercetare “Gender and Generation Survey”, realizată în peste 30 de țări ale lumii (Proiect internațional coordonat de către Comisia Europeană a ONU). În Rusia acest studiu a fost realizat în 2004 (primul panel) și 2007 (al doilea panel) pe un eșantion de 11200 respondenți.

12 Родители и дети, мужчины и женщин в семье и обществе. Выпуск 1 (Под науч.ред. Т.М.Малевой, О.В.Синявской). Москва, НИСП, 2007, p.224-241.

13 Синявская О., Тындик А. От чего зависят репродуктивные намерения и репродуктивное поведение россиян? // Электронная версия бюллетеня Население и общество, № 379-380, 2009, www.demoscope.ru

al populației, problemele cu care se confruntă, consecințele evenimentelor socioeconomice din țară.

De altfel, și datele studiului autohton scot în evidență un nivel scăzut al aprecierilor satisfăcătoare față de componentele vieții sociale (Fig.3), or poziția dominantă generală a femeilor privind nivelul material al familiei, condițiile de muncă și nivelul actual de trai staționează ferm pe treapta „puțin mulțumită”. Deși mai puțin categoric, femeile apreciază la fel, și posibilitățile de creștere profesională, dar și condițiile locative. Se constată că femeile care apreciază în mare parte componentele menționate ca fiind relativ satisfăcătoare, deși nu se ajunge la o stare medie de satisfacție față de acestea, dar care, probabil, oferă un grad mai mare de siguranță, prezintă și intenții reproductive mai sigure și apropiate în timp.

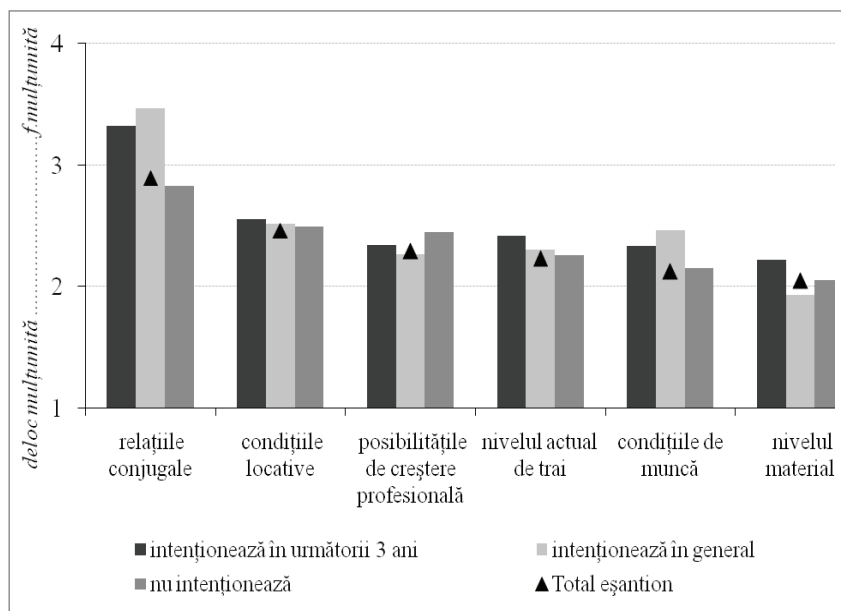

Fig.3. Repartizarea respondentelor după intensitatea gradului de mulțumire față de anumite componente ale vieții, după intențiile reproductive (media aritmetică calculată a scalei ordinale)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m.Chişinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

Analiza factorilor ce descurajează dorința și intenția femeii de a naște (încă) un copil accentuează că „problemele financiare” și „lipsa spațiului locativ” sunt principalele motive pentru femeile din Republica Moldova.

Fiecare a doua interviuată a indicat prezența acestor probleme, mai mult, o pondere mai înaltă este înregistrată în rândul femeilor cu unul și mai mulți copii (Fig.4).

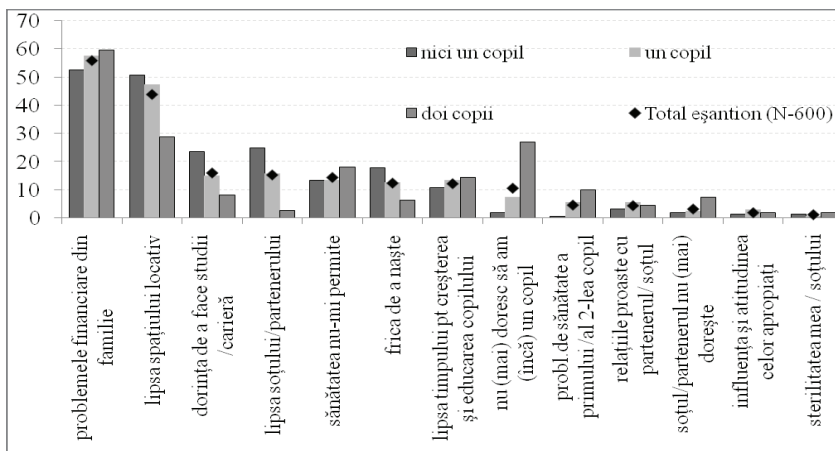

Fig.4. Repartizarea opiniilor respondentelor privind barierele ce descurajează realizarea orientărilor reproductive, după numărul de copii avuți (% ,răspuns multiplu)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m.Chișinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIESP al AȘM

Evident, nașterea unui copil impune anumite responsabilități, inclusiv cheltuieli financiare și de întreținere mai mari, aceasta știrbind din intențiile reproductive ale femeilor, ducând la diminuarea (aplanarea) lor. Astfel, în aprecierea veniturilor actuale ale familiei, respondentele cu unul și mai mulți copii sunt mai critice, atribuindu-se majoritar în categoria familiilor ce le ajung bani doar pentru produse alimentare, dar nu și pentru haine (21,4%); pentru produse alimentare și haine, dar nu și pentru lucruri mai scumpe (44%), iar circa 13% din respondente apreciază că se descurcă cu greu, abia ajungându-le bani pentru produse alimentare.

Enunțarea *lipsei spațiului locativ* drept o barieră în planificarea celui de-al doilea copil este argumentată atât prin frecvența înaltă a respondentelor ce nu dispun de spațiul propriu, circa 46% locuiesc la gazdă, cămin sau părinți, precum și de nivelul înalt de nemulțumire față de condi-

țiile locative, exprimat în mai mare măsură de respondentele cu un copil (circa 54,5%) în raport cu intervievatele fără copii (circa 49%) și cu doi copii (39%). Asigurarea cu locuințe a familiilor tinere este o problemă majoră pentru întreaga republică, însă, cu incidență mai mare în mun. Chișinău. Prețurile înalte la imobil, lipsa unor facilități pentru tineri, a creditelor ipotecare rezonabile, raportate la specificul socioeconomic al țării și nevoile sociale ale populației, carențele sistemului de protecție socială privează familiile tinere de oportunități și posibilități de procurare a unei locuințe.

O poziție înaltă în ierarhia factorilor ce determină amânarea nașterilor de rangul doi este și *activitatea profesională*, 15% dintre femeile cu un copil enunțând *dorința de a face studii/carieră*. Analiza acestei subgrupe arată gradul înalt de implicare pe piața muncii, circa 76%, și respectiv optarea intervievatelor pentru serviciu și carieră. Totodată, din totalul femeilor încadrate în câmpul muncii cea mai mare pondere o au respondentele cu un copil (40%). În această ordine de idei, o valoare înaltă prezintă și „*lipsa timpului pentru creșterea și educarea copilului*” – indicată de către 13,2% dintre respondentele cu un copil. Este evident că gradul înalt de ocupare privează femeile de timpul necesar în creșterea copilului, plasându-le în defavoarea planificărilor reproductive.

O influență directă în amânarea intențiilor reproductive îl are și *procesul migrațional*, ca o consecință a plecării la muncă peste hotare a soțului/partenerului și despărțirea cuplului pentru o perioadă nedeterminată de timp. O valoare înaltă pentru întregul eșantion (15,4%), dar mai ales pentru categoria femeilor cu un copil (15,6%), o are în acest sens *lipsa soțului/partenerului*. Această afirmație se argumentează și prin analiza surselor de venit ale respondentelor, unde circa 14% dintre respondentele cu un copil susțin că primesc ajutor din partea soțului aflat la muncă peste hotare.

Starea sănătății completează șirul barierelor în realizarea orientărilor reproductive. Atribuindu-ne la rezultatele empirice, 13,2% dintre respondentele cu un copil au indicat că nu planifică nașterea celui de-al doilea copil din motive de sănătate. Potrivit autoaprecierilor propriiei stări de sănătate, circa 10% dintre femeile cu un copil o indică a fi „rea” sau „foarte rea”, iar 12,2% susțin că sănătatea fizică nu le permite o altă naștere. Acest factor este indicat în special de femeile care au o vulnerabilitate înaltă vizavi de problemele de sănătate.

Decizia respondentelor luată în favoarea nașterii (încă a) unui copil este determinată de importanța atribuită factorilor economici, sociali și psihologici. Rezultatele obținute în studiul autohton sunt în concordanță cu rezultatele cercetării din Rusia¹⁴. Indiferent de intențiile reproductive (de a naște (încă) un copil în următorii 3 ani; de a naște (încă) un copil mai târziu; nu mai planifică o altă naștere), femeile prezintă aproape aceeași repartizare ierarhică a acestor factori, variind doar intensitatea cu care un factor sau altul este apreciat ca fiind mai important în decizia privind nașterea copilului. Calculul mediei aritmetice a scalei ordinale (cu valoarea de la 1 „deloc nu depinde” până la 4 „foarte mult depinde”) scoate în evidență prevalența factorilor externi în luarea deciziilor reproductive: *situația financiară; condițiile locative de trai; serviciile de îngrijire și educare a copilului*. De asemenea, cu cât situația femeii este mai puțin favorabilă la o poziție sau alta, cu atât mai mare este gradul de importanță atribuit factorului respectiv.

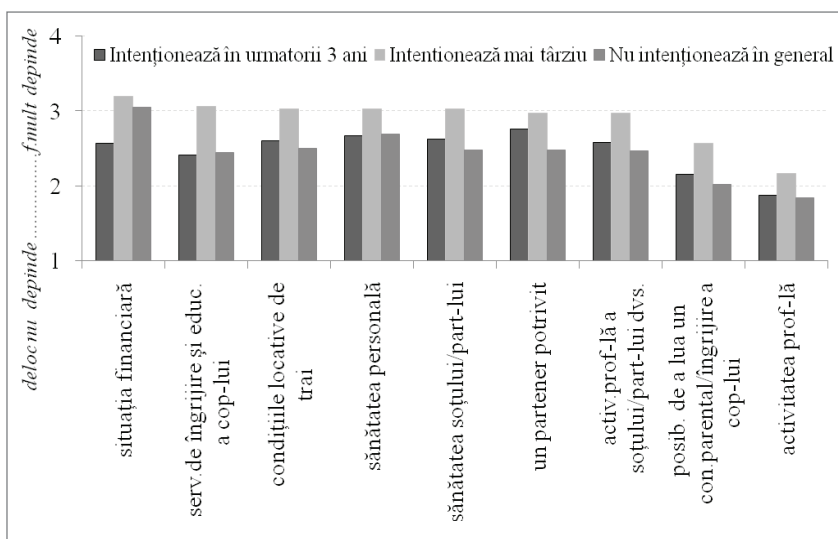

Fig.5. Repartizarea femeilor după intențiile reproductive și importanța acordată factorilor determinanți în luarea deciziilor reproductive (media aritmetică calculată a scalei ordinale)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m.Chișinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

14 Родители и дети, мужчины и женщин в семье и обществе. Выпуск 1 (Под науч.ред. Т.М.Малевой, О.В.Синявской). Москва, НИСП, 2007.

Evidențiem că, pentru femeile fără copii și cele care amână în timp nașterea (încă a) unui copil toți factorii propuși joacă un rol mai semnificativ în raport cu celelalte categorii de respondente. Se constată de asemenea că o importanță deosebită se atribuie confortului psihosocial, deoarece respondentele fără copii și cele cu un copil oferă valoare înaltă prezenței unui partener potrivit, serviciilor de asigurare și protecție socială precum accesul la serviciile de îngrijire și educare a copilului și posibilitatea de a lua un concediu parental/de îngrijire a copilului.

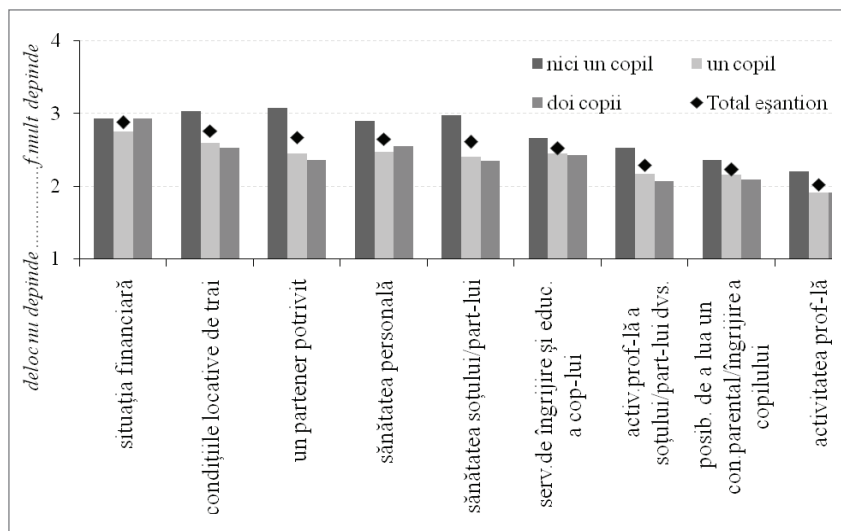

Fig.6. Repartizarea femeilor după numărul de copii avuți și importanța acordată factorilor determinanți în luarea deciziilor reproductive (media aritmetică calculată a scalei ordinale)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m. Chișinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

O particularitate aparține în stabilirea intențiilor reproductive și luarea deciziei de a naște (încă) un copil este dependența femeilor de *activitatea profesională a soțului/partenerului*, fiind plasată după importanță pe o treaptă superioară în raport cu *activitatea profesională proprie*. Aceasta face trimitere la specificul cultural și percepțiile tradiționale privind „capul familiei” și rolul bărbatului/partenerului în asigurarea materială a familiei.

În acest studiu nu a fost evaluată influența factorului etnic asupra modelelor comportamentale reproductive, deoarece, potrivit datelor oficiale, natalitatea în rândul moldovencelor, cât și a ucrainencelor care

locuiesc în Moldova se află aproape la același nivel, deși în mediul urban natalitatea, printre ucrainence, este relativ mai înaltă decât printre moldovence, iar în mediul rural, viceversa. Cel mai scăzut nivel al natalității se înregistrează în rândul femeilor de etnie rusă, iar cel mai înalt la cele de etnie găgăuză și bulgară (*Tabelul 3*).

Tabelul 3. Numărul de născuți vii la 1000 femei de 15 ani și peste, după naționalitate

Naționalitatea	Moldovence	Ucrainence	Rusoaice	Găgăuzoaice	Românce	Bulgăroaice
Total pe republică	1758	1671	1367	1997	1436	1763
Urban	1222	1419	1250	1628	1170	1474
Rural	2035	1971	1940	2234	1873	2023

Sursa: Recensământul populației, 2004. Biroul Național de Statistică, Volumul I, Chișinău, 2006.

După cum am menționat mai sus, cota femeilor de etnie rusă, găgăuză și bulgară luate împreună în populația municipiului Chișinău nu este mare, astfel factorul etnic nu are o influență semnificativă asupra nivelului de natalitate în capitală.

Potrivit studiului realizat, nu se înregistrează diferențe substanțiale în comportamentul reproductiv al femeilor nici în funcție de durata de trai în Chișinău. Menționăm că, o mare parte din respondentele care locuiesc în municipiu (nu mai mult de zece ani) nu au copii și planifică nașterea primului copil.

Revizuiind cele abordate mai sus, constatăm că diversele condiții sociale în care evoluează viața de familie pot fi clasificate diferit. Studiul comportamentului reproductiv a permis să delimităm dacă aceste condiții sociale stimulează sau împiedică nașterea unui copil.

Rezultatele empirice arată că, în condițiile diminuării nivelului de trai al populației și a nivelului scăzut de protecție socială a familiilor, în special a celor tinere, factorii materiali au un impact semnificativ asupra comportamentului și intenției reproductive a femeilor, deși acestea nu oferă o explicație completă a cauzelor ce determină fertilitatea scăzută, în special a femeilor din mediul urban.

Rata scăzută a natalității în capitală, dar și pe țară, este determinată de o ecuație a mai multor factori: pe de o parte, a motivelor socioeconomice prin care se condiționează amânarea nașterii copilului pentru mai târziu în favoarea studiilor și a obținerii experienței pe piața forței de muncă, iar pe de altă parte, de legătura socială inversă care există între alegerea momentului potrivit de a naște un copil, cauzând modificări persistente

ale vârstei medii la prima naștere, și numărul de copii născuți de către femeie. În plus, imaturitatea serviciilor primare de îngrijire și educație a copilului, prezența stereotipurilor tradiționale privind rolurile de gen, în contextul unui nivel educațional și ocupațional înalt al femeilor, contribuie la scăderea ratei natalității.

Este evident faptul că în condițiile crizei economice este dificil să ne așteptăm la o creștere a natalității pe contul resurselor interne ale familiilor. Experiența altor țări, inclusiv a politicilor de stimulare a natalității implementate în anii '90 ai sec.XX în spațiul exsovietic, atestă că acestea în multe cazuri se soldează cu modificarea repartizării nașterilor în timp, dar nu contribuie la schimbarea modelului cantitativ al familiei și natalității. Analiza nivelului de natalitate pe generații demonstrează scăderea continuă a natalității pe parcursul sec.XX - începutul sec.wXXI¹⁵.

Măsurile ce se cer elaborate în acest domeniu necesită conjugarea intersectorială prin implicarea structurilor guvernamentale și civice în promovarea valorilor familiale. Concluzia evidentă, rezultată din studiul orientărilor reproductive ale contingentului fertil, rezumă faptul că în zonele urbane, dar și pe întreg teritoriul republicii, există un potențial de creștere a natalității, însă efect scontat, în favoarea acesteia, va oferi doar combinarea diverselor instrumente ale politicilor familiale și ocupaționale care vor integra modelele comportamentului reproductiv al femeilor cu nivel de studii, statut ocupațional și profit diferit. Se constată că pentru familiile contemporane, în special pentru femeile încadrate în câmpul muncii, este important accesul la servii medicale de calitate, asistență socială, diferite servicii calitative destinate pentru creșterea și îngrijirea copilului - condiții favorabile pentru îmbinarea rolurilor familiale, părințești și productive.

15 Захаров С.В. Рождаемость в России: первый и второй демографический переход // <http://www.demoscope.ru/weeklz/knigi/konfer>

3. STRUCTURA ȘI DINAMICA INDICATORILOR OCUPAȚIONALI DIN PERSPECTIVA DE GEN

Dezvoltarea relațiilor de piață induce spre anumite schimbări structurale ale economiei, care, la rândul său, determină tendințele și dinamica pe piața muncii. Pe de altă parte însă, tranziția demografică cu care se confruntă Republica Moldova în ultimii ani reduce progresiv disponibilitatea resurselor umane pe piața muncii, marcând comportamentul economic al bărbaților și al femeilor.

Structurarea pieții muncii din Moldova este una din problemele actuale acute, impunând imperativitatea creării și asigurării unui cadru organizațional și instituțional funcțional, a unor mecanisme eficiente de angajare și menținere a angajaților la locurile de muncă, precum și de adoptare a unei poziții adecvate în perioada de tranziție de la o economie planificată la una de piață. Problemele întâlnite pe piața muncii sunt condiționate de o serie de factori, cum ar fi dezvoltarea economică precară a țării, sărăcia, salariile mici etc., care, la rândul lor, generează o migrație excesivă a forței de muncă. În viziunea populației aceasta ar fi unica opțiune ce i-ar putea asigura un trai decent și, uneori, i-ar permite să supraviețuiască.

În contextul unui declin demografic generalizat înregistrat după anul 1999, Republica Moldova pierzând circa 3% din populație sau 92163 persoane până în prezent (iar dacă se ia în calcul și pierderea populației din partea stângă a Nistrului după 1996, atunci circa 18% sau 762,6 mii persoane)¹⁶, din anul 2000 se observă o evoluție demografică favorabilă efectivului populației în vârstă aptă de muncă care este în ascensiune cu circa 8,2% de la 2180,0 mii persoane la 2374,7 mii înregistrate la începutul anului 2011.

16 Calculele efectuate în baza numărului mediu al populației stabile conform Băncii de date a Biroului Național de Statistică.

Această creștere este un fenomen temporar generat de numărul mare de copii născuți în anii '70 și '80, care au format populația activă în perioada actuală. De fapt, impactul lor asupra pieței muncii nu este proporțional cu ponderea pe care o dețin în totalul populației: multe persoane de vârstă activă lipsesc de pe piața autohtonă a muncii din moment ce fie că au emigrat peste hotare în căutarea unui loc de muncă, fie că depind de susținerea rudelor aflate peste hotare, fie că sunt șomeri și nu și găsesc un loc de muncă.

În dinamica structurii pe sexe a populației în vârstă aptă de muncă, în perioada evaluată (anii 2000-2011) se constată o creștere mai moderată pentru segmentul feminin (+6,3%) în comparație cu cel masculin (+10%). Deși ponderea pe sexe a acestui contingent de populație a fost relativ echilibrată și stabilă în timp, după anul 2005 ponderea femeilor este în descreștere relativă constantă în raport cu cea a bărbaților. Oscilațiile prezente sunt determinate de creșterea nesemnificativă a ponderii populației peste vârstă aptă de muncă (57/62+). Totodată, numărul mic al femeilor sub vârstă aptă de muncă comparativ cu cel al bărbaților, durata mai mare de studii specifică primelor, precum și căsătoria și nașterea copiilor sunt motivele unor intrări mai mici și mai întârziate ale femeilor pe piața muncii, momente care le plasează într-o poziție devansată față de bărbați.

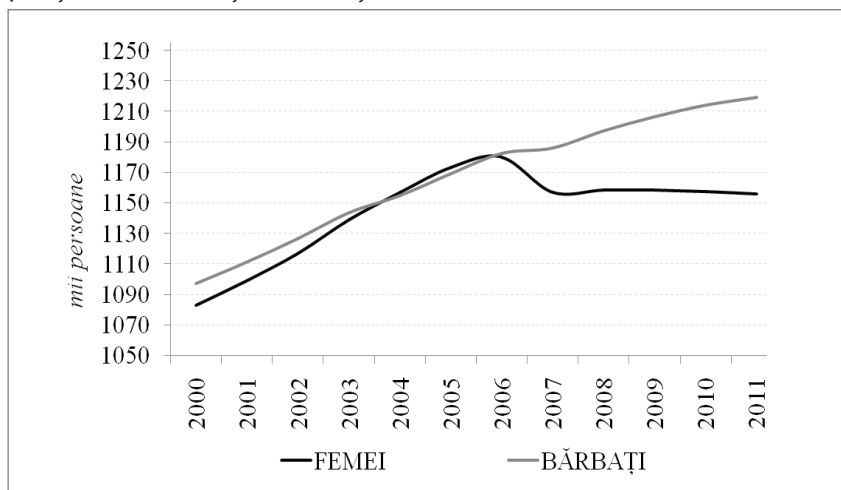

Fig.1. Evoluția populației în vârstă aptă de muncă, pe sexe (femei 16-56 ani / bărbați 16-61 ani), anii 2000-2011

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică

Raportându-ne la datele statisticii oficiale, evoluția principalilor indicatori ai participării forței de muncă la activitatea economică denotă descreșteri substanțiale continue (*Tabelul 1*). Astfel, în anul 2010, populația economic activă a Republicii Moldova a constituit circa 1235,4 mii persoane, fiind în scădere față de anul 2000 cu peste 25%. Această descreștere se datorează diminuării cu 371,2 mii a numărului persoanelor ocupate. Deși anii evaluați nu prezintă deosebiri semnificative între sexe, începând cu anul 2005, odată cu diminuarea efectivului de femei în vârstă aptă de muncă, ponderea femeilor în cadrul persoanelor economic active este depășită puțin de cea a bărbaților, raportul constituind 49,0% și respectiv 51,0% în anul 2010.

Tabelul 1. Evoluția populației de 15 ani și peste după participarea la activitatea economică, în Republica Moldova, pe sexe, anii 2000-2010 (mii persoane)

	TOTAL			BĂRBAȚI			FEMEI		
	Activi	Ocupați	Șomeri BIM	Activi	Ocupați	Șomeri BIM	Activi	Ocupați	Șomeri BIM
2000	1654,7	1514,6	140,1	828	747,4	80,6	826,7	767,2	59,5
2001	1616,7	1499	117,7	806,6	736,5	70,1	810,1	762,5	47,6
2002	1615	1505,1	109,8	795,3	730,9	64,4	819,7	774,2	45,4
2003	1473,6	1356,5	117,1	731,2	661,3	69,9	742,4	695,2	47,2
2004	1432,5	1316	116,5	701,6	631,5	70,1	730,9	684,6	46,4
2005	1422,3	1318,7	103,7	689,5	629,7	59,8	732,8	689	43,9
2006	1357,2	1257,3	99,9	690,2	628,6	61,7	666,9	628,7	38,2
2007	1313,9	1247,2	66,7	663	621,5	41,5	650,8	625,7	25,2
2008	1302,8	1251	51,7	658,8	628,8	30	644	622,3	21,8
2009	1265,3	1184,4	81	648,5	597,7	50,8	616,8	586,7	30,2
2010	1235,4	1143,4	92	630,6	573,3	57,3	604,8	570,1	34,7

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică

Concomitent cu descreșterea indicatorilor ocupaționali au loc modificări semnificative în structura populației ocupate în funcție de vârstă, sex, mediu, domeniu de activitate. La nivel european, cele mai recente statistici¹⁷ arată că la sfârșitul anului 2009 45% din piața muncii era ocupată de femei, înregistrându-se un salt major față de cele sub 30% care se înregistrau în anii '70.

17 http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEXAGE_I_R

În ciuda creșterii rolului femeii în societate, precum și a participării acestora pe piața muncii, diferențele dintre femei și bărbați în sectorul ocupațional sunt încă prezente.

În Republica Moldova, până în anul 2005, ponderea femeilor în numărul total al populației angajate era într-o creștere constantă față de cea a bărbaților, în anul 2006 cotele devin practic egale și se mențin cu oscilații nesemnificative până în prezent. În același timp, potrivit statisticii naționale, de-a lungul anilor rata de activitate economică a femeilor înregistrează cifre mai mici comparativ cu cele ale bărbaților, constituind în anul 2010 38,6% versus 45%¹⁸. Menționăm că, în context european și al spațiului CSI, conform datelor Organizației Internaționale a Muncii, în anul 2000 Moldova se plasa după Rusia, România, Germania ș.a. după nivelul ratei de activitate a femeilor (62,8%), dar înaintea Ucrainei, Franței, Bulgariei, Poloniei, Italiei, precum și a altor țări din regiune, inclusiv spațiul CSI (*Fig.2a*). Către anul 2010, însă, țara noastră înregistra cel mai mic nivel al ratei de activitate feminine (44,3%) în comparație cu media țărilor din regiune (Europa Centrală și de Sud-Est (non-UE) și CSI), care era cu peste 16% mai mare (50,4%).

Explicațiile posibile ale acestor diferențe ar fi: rezultatul determinării unei vârste mai înaintate la stabilirea pensiilor în alte țări, existenței posibilităților de a se menține o perioadă mai îndelungată în câmpul muncii, precum și al sistemului dezvoltat al serviciilor sociale, care permite femeii o îmbinare mai eficientă a statutului profesional cu cel familial. Pe de altă parte, pentru Republica Moldova, declinul economic, lipsa locurilor de muncă, în special în mediul rural, stimulează emigrarea masivă a femeilor, cota cărora ajunge la 30% din numărul total al migrantilor.

18 Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj. BNS, Chișinău, 2011

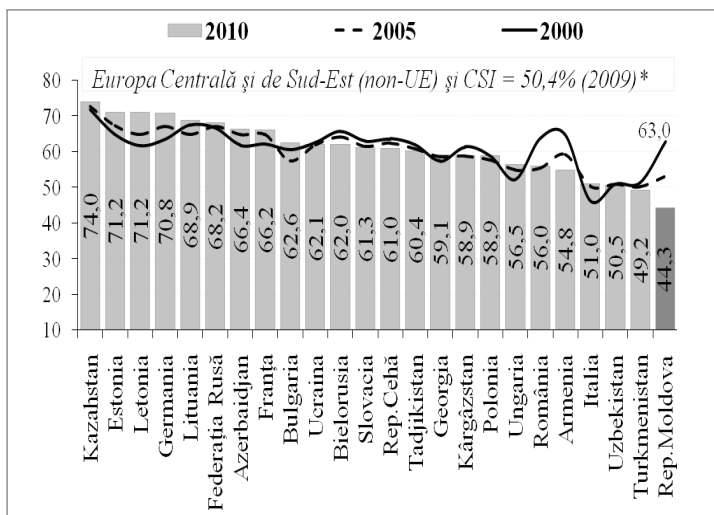

Fig.2a. Rata de activitate (populația 15-64 ani) a femeilor în câmpul muncii în unele țări din regiune, anii 2000-2010 (%)

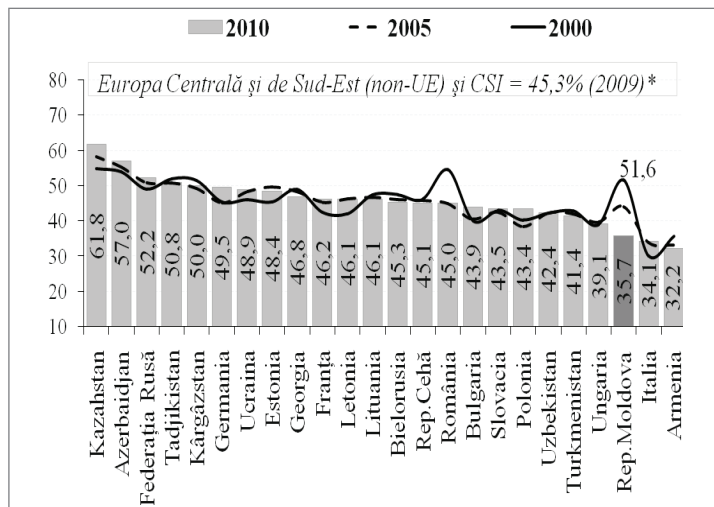

Fig.2b. Rata de ocupare (populația 15 ani +) a femeilor în câmpul muncii în unele țări din regiune, anii 2000-2010 (%)

Sursa: datele sunt prezentate din banca de date a Organizației Mondiale a Muncii, <http://kilm.ilo.org/KILMnet/>

*Global Employment Trends 2011. ILO, Geneva, 2011. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_150440.pdf

În pofida creșterii ponderii populației aflate la vârsta aptă de muncă în totalul populației țării, rata de ocupare a populației în vârstă de 16-56/61 ani a diminuat pe parcursul întregii perioade evaluate (2000-2010), iar viteza descreșterii a fost cea mai mare în Europa. Dacă în anul 2000 în Republica Moldova rata de ocupare constituia mai mult de jumătate din numărul populației cu vârsta de 15 ani și peste (la bărbați – 58%, la femei – 52%), atunci în anul 2003 ocuparea atât a bărbaților, cât și a femeilor a coborât mai jos de 50%. Raportată la vârsta de muncă conform cerințelor UE (și anume 15-64 ani), rata de ocupare a populației totale în vârstă aptă de muncă în Republica Moldova a fost de 43,0%¹⁹ în anul 2010, plasându-se pe poziție inferioară între țările din Europa.

Pentru femei ca și pentru bărbați rata de ocupare a scăzut în egală măsură, cu circa 16-17% din 2000 până în 2010. Acest fenomen atestă, însă tradițional, deferențe de gen: rata de ocupare a bărbaților rămâne a fi mai mare (40,9% pentru anul 2010) față de rata de ocupare a femeilor (36,4%) (*Tabelul 2*). Reflectată prin statistica internațională, Republica Moldova rămâne în urma majorității țărilor din regiune, inclusiv CSI (*Fig.2b*), după rata de ocupare a femeilor. Acest fapt este într-o oarecare măsură condiționat de un șir de procese de mobilitate socială ce au loc în societate noastră (industrializarea, care a redus posibilitățile de angajare ale femeilor în domeniile ce solicită calificare sau cerințe speciale; amplificarea cerințelor de angajare în câmpul muncii și la locul de muncă; nivelul scăzut al remunerării în domeniile „feminizate” care alimentează și plecarea la muncă peste hotare ș.a.), dar și a unor forme de discriminare latentă a femeilor la încadrarea în câmpul muncii din alte domenii, menajate de prejudecățile și stereotipurile ce țin de rolurile de gen din familie și societate. De altfel, mulți angajatori sunt sceptici în privința angajării femeilor tinere, acordând preferință bărbaților, pentru a evita astfel costurile directe și indirecte legate de concediul de maternitate și îngrijire a copiilor²⁰.

19 Forța de muncă în Republica Moldova - ocupare și șomaj, 2010. BNS // <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=3355>

20 Aspectele gender ale sistemului de pensionare al Republicii Moldova. Chișinău, 2007.

Tabelul 2. Evoluția ratei de activitate, ocupare și șomaj, pe sexe, anii 2000-2010 (%)

Anul	BĂRBAȚI			FEMEI		
	Rata de activitate	Rata de ocupare	Rata șomajului	Rata de activitate	Rata de ocupare	Rata șomajului
2000	63,9	57,7	9,7	56,3	52,2	7,2
2001	61,6	56,2	8,7	54,6	51,4	5,9
2002	60	55,1	8,1	54,7	51,7	5,5
2003	54,5	49,3	9,6	49,1	46	6,4
2004	51,7	46,6	10	47,9	44,9	6,3
2005	50,4	46	8,7	47,7	44,8	6
2006	50	45,5	8,9	43	40,5	5,7
2007	47,8	44,8	6,3	42,2	40,5	3,9
2008	47,3	45,2	4,6	41,5	40,1	3,4
2009	46,2	42,6	7,8	39,7	37,7	4,9
2010	45	40,9	9,1	38,6	36,4	5,7

Sursa: datele BNS, <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=320&id=2294>

Astfel, din perspectiva grupelor de vârstă, o regularitate ce se delimitează este că doar pentru categoriile de vârstă 35-44 ani și 45-54 ani rata de ocupare a femeilor depășește valorile înregistrate la bărbați (în anul 2010 aceasta constituia 59,1% și 59,6% în cazul femeilor și 53,8% și 57,1% în cazul bărbaților), pe când pentru restul grupelor de vârstă situația este inversă (Fig.3). Cel mai pronunțat declin al ratei de ocupare a femeilor în perioada 2000-2010, care depășește semnificativ rata de ocupare a bărbaților, i-a fost specifică grupei de vârstă 25-34 ani cu o reducere de circa 36% pentru ultimul deceniu, urmată de populația după 55 de ani, cu o reducere medie de 20%. Aceste diferențe se mențin de-a lungul anilor ca urmare a particularităților de integrare a femeilor în viața socială și familială. Scăderea ratei de ocupare a femeilor după vârsta de 54 de ani poate fi reflectată prin diferențele din vârsta de pensionare, care la femei este mai joasă (57 de ani) față de bărbați (62 de ani) și care este mai precoce pentru femei.

De asemenea, creșterea nivelului de ocupație pentru grupele de vârstă 35-44 ani/45-54 ani parțial este influențată de nivelul scăzut al veniturilor populației și respectiv necesitatea celui de-al doilea „susținător” al familiei, femeile orientându-se nu atât la un salariu mare, cât la o ocupație mai stabilă, și concentrându-se, astfel, în sistemul oficial de ocupare, care acordă un minimum de garanții sau facilități sociale, favorizându-se de altfel și fixarea mai ușoară a populației ocupate de către organele de statistică.

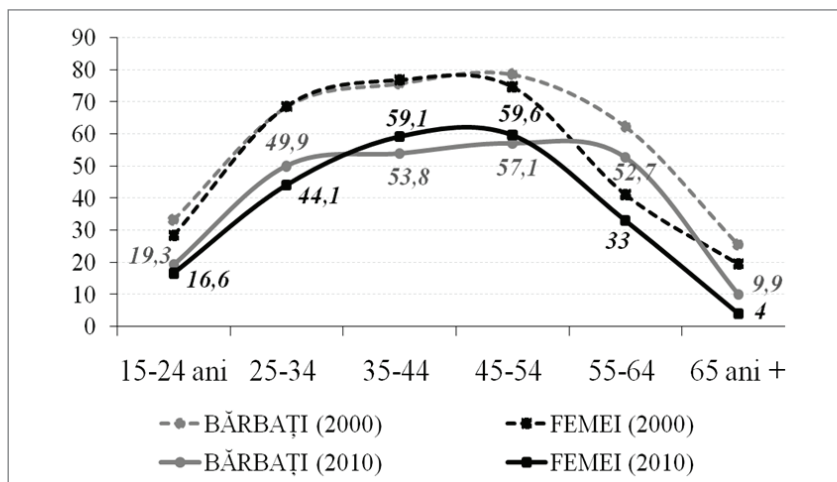

Fig.3. Rata de ocupare a populației de 15 ani și peste, pe grupe de vârstă și sexe, anii 2000 și 2010 (%)

Sursa: datele BNS, <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=320&id=2294>

Pe de altă parte, bărbatul, fiind orientat spre un venit maxim, în condițiile unei concurențe puternice pe piața muncii, se orientează, mai degrabă, spre sectorul informal de activitate economică, în rezultatul căreia probabilitatea înregistrării acestora de către organele de statistică este foarte mică. La fel, este mai evidentă și cota mai mare a bărbaților plecați la lucru peste hotare, de durată sau sezoniere, în comparație cu cea a femeilor.

În contextul celor menționate, observăm că până în 2005 femeile dețineau o mai mare parte în totalul populației ocupate atât în munca formală, cât și în cea informală, după care ponderea femeilor încadrate în lucrul informal descrește (de la 52,8% înregistrate în 2005 la 44,6% în 2010), în timp ce pe piața muncii formale este într-o ușoară creștere (Fig.4). Totodată, și în interiorul subgrupeii cota femeilor încadrate la locuri de muncă informale descrește anual, înregistrând în 2010 circa 28% din totalul femeilor ocupate. În general, caracterul organizațional al ocupării în sectorul informal nu este destul de clar, lucru cu care se confruntă toate țările în studiul acestei probleme. În Republica Moldova, însă, un factor important ce explică munca informală este prezența în economie a ocupării în sectorul agricol. În total, către anul 2010, circa 31% reveneau sectorului informal de ocupare pe piața muncii, agricultura, economia

vânatului și piscicultura ocupând peste 63% în acest sector. De asemenea, se cunoaște faptul că sectorul informal se caracterizează prin ponderea ridicată a muncii nesalariate (studiile arată că unui salariat ocupat informal îi revin patru nesalariați informali²¹), dar și prin evaziune fiscală de proporții și lipsa mecanismelor eficiente de așezare justă a impozitelor, iar aceasta presupune neefectuarea transferurilor sociale și implicit reducerea fondurilor sociale.

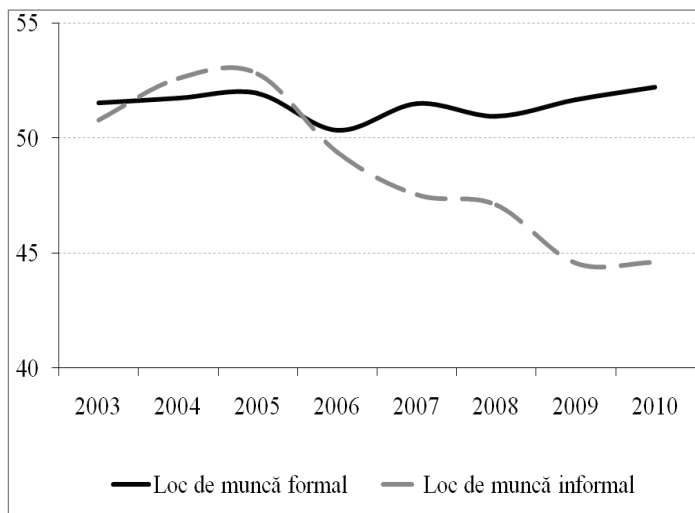

Fig.4. Ponderea femeilor în totalul populației ocupate după tipul locului de muncă, 2003-2010 (%)

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică

Distribuția populației economic activă în funcție de sex și nivelul de instruire atestă o similaritate a acesteia cu structura populației în vârstă aptă de muncă, precum și cu populația ocupată. Nivelul de instruire este un criteriu major pentru situația ocupațională a populației, or o investiție suplimentară în educație întărește poziția competitivă a persoanei pe piața muncii.

Domeniile de activitate economică funcționale în Republica Moldova prefigurează nivelul de studii al persoanelor ocupate, cea mai mare parte a angajaților fiind concentrați în: agricultură, economia vânatului, piscicultură – 27,5%; administrația publică, învățământ, sănătate și asistență

21 Femei și bărbați pe piața muncii din Republica Moldova. Raport analitic. BNS, Chișinău, 2008, p.34.

socială – 21,9%, alte activități – 27,8%, comerț, hoteluri și restaurante – 18,7%. Astfel, în anul 2010, din populația ocupată, 24,3% dispunea de studii secundar profesionale, circa 23,0% – de studii superioare și mai apoi cu studii liceale și medii generale – circa 21%.

Coraportul persoanelor economic active față de persoanele ocupate în funcție de nivelul de studii atestă un nivel mai înalt de pregătire profesională a femeilor în comparație cu cea a bărbaților, primele depășind semnificativ cota persoanelor cu studii superioare și medii de specialitate. Astfel, conform statisticii naționale, în anul 2010 ponderea femeilor cu studii superioare atât în totalul populației active, cât și a celei ocupate a constituit peste 55%, fiind în dinamică pozitivă față de anul 2000. Femeile cu studii medii de specialitate constituie peste 62% din totalul populației active și ocupate pe piața muncii (Fig.5). Menționăm că femeile sunt mai numeroase și printre persoanele cu studii liceale și medii generale, pe când bărbaților, dimpotrivă le revine peste 2/3 din totalul persoanelor ce au absolvit o școală profesională. Depășiri ne-semnificative a ponderii bărbaților față de cea a femeilor pot fi observate și la nivele inferioare de studii.

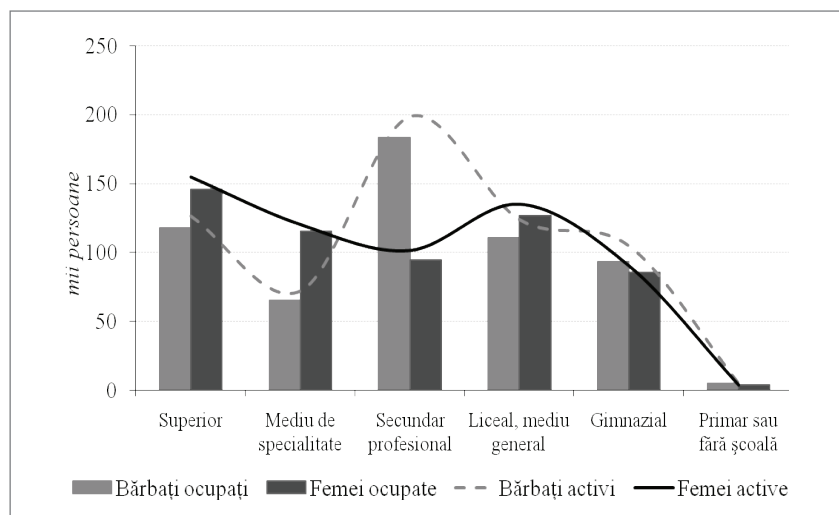

Fig.5. Repartizarea pe sexe și nivel de studii a populației economic active și ocupate, anul 2010

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică

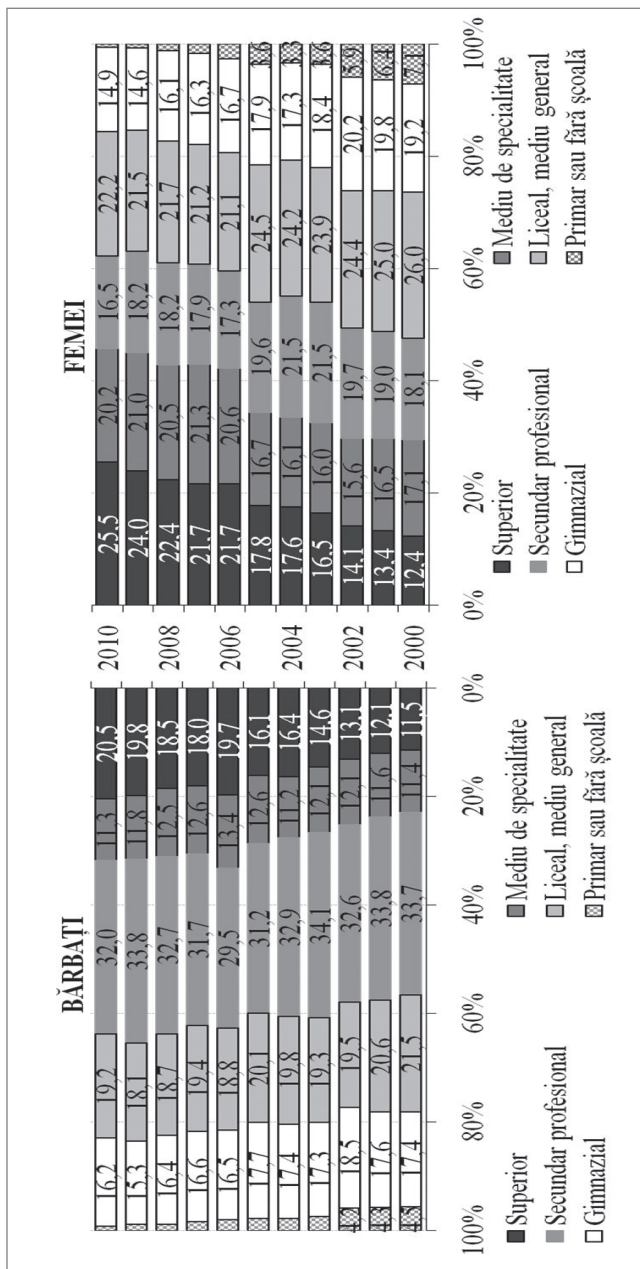

Fig.6. Distribuția pe sexe și nivel de instruire a persoanelor ocupate (%)

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică

În interiorul subgrupurilor (*Fig.6*), distribuția populației feminine după nivel de studii se arată a fi superioară pe întreaga perioadă de zece ani: cota femeilor cu studii superioare (25,5% în 2010) și medii de specialitate (20,2%), în totalul femeilor ocupate o depășește, semnificativ, pe cea a bărbaților (20,5% și respectiv 11,3%), aceștia având un potențial mai mare doar în rândul persoanelor cu nivel secundar profesional de instruire (32,0%), dar și gimnazial (19,2%).

Datele analizate denotă o cointerесare destul de mare a femeilor pentru creșterea nivelului lor profesional, ceea ce confirmă alinierea țării noastre la tendința mondială de creștere a activității economice a femeilor. Acest lucru demonstrează eforturile sporite ale femeilor pentru asigurarea accesului la piața muncii, sporirea gradului de competitivitate economică și socială la rând cu menținerea sarcinilor familiale, care la femei întotdeauna erau mai extinse decât la bărbați.

Observăm că ponderea populației ocupate cu studii superioare a crescut anual în ultimii zece ani, pentru ambele sexe, cu o intensitate mai mare în cazul femeilor, fiind în creștere cu 13% mai mult în 2010 față de 2000, spre deosebire de nivelul superior de studii al bărbaților, care a crescut cu 9%. O dinamică pozitivă se evidențiază și pentru cota femeilor cu studii medii de specialitate, atingând 20,2% către anul 2010 în comparație cu cea a bărbaților (11,3%), ce a rămas practic la nivelul înregistrat în anul 2000. Cu toate că repartizarea populației active și ocupate după nivelul de educație este superioară femeilor în comparație cu bărbații, o tendință generală este că pentru fiecare nivel de educație femeile dețin o rată de activitate și de ocupare ceva mai joasă față de bărbați (*Fig.7*). În țările membre ale Uniunii Europene, femeile reprezentau circa 59% (2006) din potențialul cu nivel superior de studii ocupat în economie. În Republica Moldova, către anul 2010 doar 57% dintre femeile cu studii superioare erau ocupate, în timp ce rata de ocupare a bărbaților cu studii superioare constituia 65,2%. Deși puțin semnificative, se observă careva diferențe în favoarea femeilor în ratele de ocupare a persoanelor cu studii medii de specialitate.

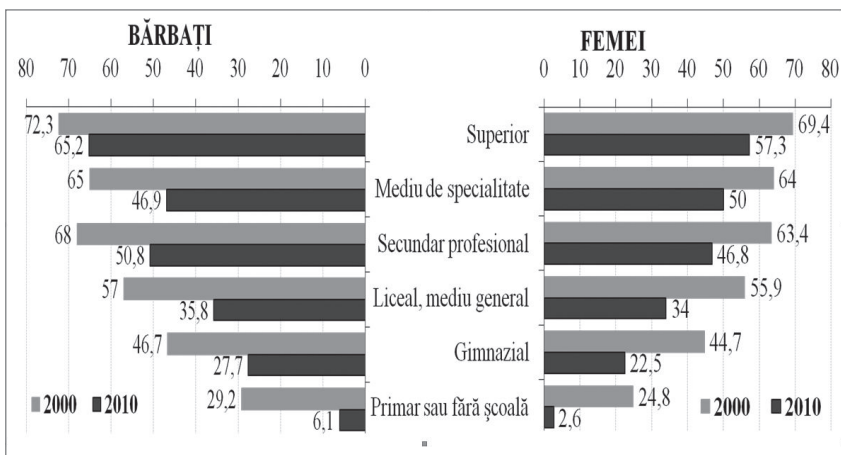

Fig.7. Distribuția ratei de ocupare după sexe și nivel de instruire, anul 2000 și 2010 (%)

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică

Gradul mai scăzut al ocupării femeilor cu nivel de educație înalt semnifică pierderi atât ale societății pe contul valorificării incomplete a costurilor pentru un nivel mai avansat de instruire, cât și al individului care a investit timp și mijloace în instruire.

În același timp, o analiză de nivel internațional arată că femeile se află în continuare într-o situație mai puțin favorabilă din punct de vedere economic decât bărbații, chiar dacă această diferență variază de la o țară la alta. Ritmul și măsura tranziției la o economie de piață după anii '90 în țările Europei Centrale și de Est și țările CSI au avut un impact major asupra relațiilor de gen și a vieții femeilor și bărbaților. Femeile au fost supuse reducerilor de personal și concedierilor într-o măsură mai mare, iar diferențele de salarizare au avut o mai mare influență negativă asupra situației economice a acestora.

Domeniile de activitate a celor două sexe înregistrează diferențe semnificative din punctul de vedere al efectivului și structurii populației ocupate. Pozițiile pe care le dețin femeile pe piața muncii nu reflectă nivelul înalt de studii al acestora, în comparație cu cel al bărbaților. Din totalul specialiștilor cu nivel superior de calificare și nivel mediu de calificare, majoritatea revine femeilor, cu o dinamică pozitivă pe intervalul a zece ani. În anul 2010 acestea cuprindeau 66,1% și respectiv 72,1%, efectivul femeilor cu nivel superior de calificare fiind în creștere cu 20% față de anul 2000, pe când aceeași categorie în rândul bărbaților era cu o creștere de 9%.

Divizarea bărbaților și femeilor ocupate în interiorul ramurilor în general se caracterizează prin segregarea verticală semnificativă – predominarea bărbaților în funcțiile de conducere și posturile de răspundere în conformitate cu particularitățile ramurii. În funcție de activitățile economice, distribuția de gen a populației ocupate reflectă segregarea tradițională a pieții muncii: femeile mai frecvent decât bărbații găsesc ocupații în sectorul servicii și mai puțin se regăsesc în sectorul industrie. Femeile dețin majoritatea printre funcționarii administrativi (83%) și lucrătorii în servicii, gospodării și deservire comunală (74%), dar sunt în minoritate semnificativă printre conducătorii autorităților publice de toate nivelurile (36,4%) (Fig. 8a, b).

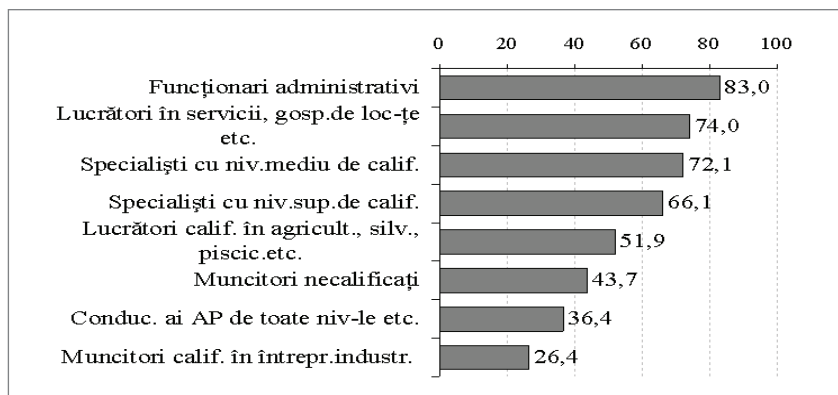
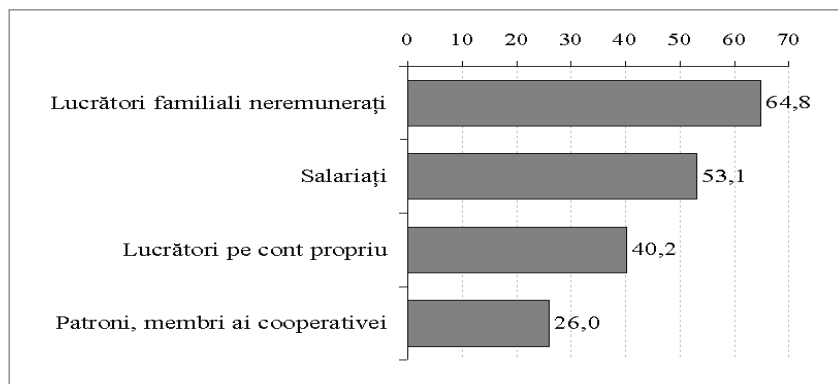

Fig.8a, b. Ponderele femeilor în totalul populației ocupate după statutul profesional și ocupație, 2010 (%)

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică

Evaluarea structurii populației ocupate după statutul profesional arată că în perioada anilor 2000-2010 a crescut decalajul de gen dintre ponderea persoanelor salariate și nesalariate în câmpul muncii. Spre deosebire de trăsăturile caracteristice ale pieței muncii altor țări, unde munca salariată predomină la bărbați, în Republica Moldova deși nu se înregistrează deosebiri notabile, femeile într-un număr mai mare decât bărbații se plasează la categoria salariați, constituind în anul 2010 53,1% din totalul efectivului angajat în economie și circa 3/4 din totalul femeilor ocupate. Totodată, se poate constata că femeile prezintă 2/3 din lucrătorii familiali neremunerați (*Fig.8a*), lucru ce se explică prin specificul agrar al țării și respectiv cota înaltă a populației ocupate, inclusiv femei, în agricultură (1/3 din totalul populației ocupate), dar și a faptului că fiecare a doua dintre aceste persoane își desfășoară activitatea în gospodăria auxiliară proprie, cota femeilor în acest caz fiind mai mare: la doi bărbați din gospodăria auxiliară revenind trei femei.

Specialiștii europeni susțin că piața muncii este formată din două lumi diferite, doar un sfert din totalul angajaților lucrând în domenii mixte²². Astăzi, deși vorbim despre importanța prezenței femeilor pe piața muncii, în pofda reformelor de dezvoltare economică și a emancipării femeilor, sunt menținute totuși unele forme de discriminare a femeii în câmpul muncii. Putem remarca restricționarea participării lor depline la forța de muncă susținută de mentalitățile tradiționale, segregarea orizontală și verticală existentă la nivelul pieței muncii, lipsa condițiilor pentru promovarea în poziții de conducere, nivelul scăzut al salarizării, dificultăți de reconciliere a vieții profesionale cu viața de familie. Astfel, inclusiv și la nivel național, delimităm existența unui “domeniu al femeilor”, în special în sfera bugetară, care concentrează un număr de profesii mai puțin plătite, unde femeile ocupă majoritatea locurilor de muncă: sănătatea și asistența socială (80,3% dintre salariați); învățământ (74,3% dintre salariați), afaceri hoteliere și restaurante (70,7% dintre salariați); activități financiare (67,7% dintre salariați); activități recreative, culturale și sportive (54,4% dintre salariați) (*Fig.9*).

22 Holding a job – Having a life. EQUAL events outcome. Luxembourg, 2007.

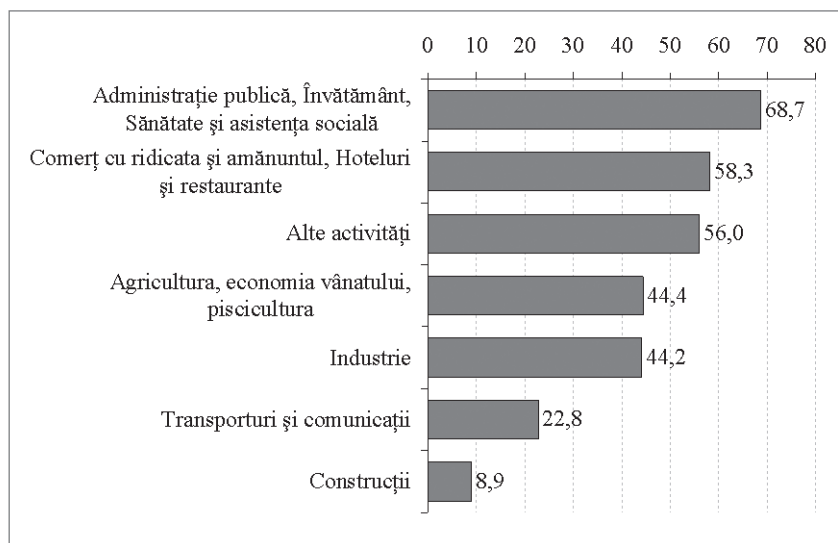

Fig.9. Distribuția femeilor în totalul populației ocupate după domeniul activităților economice, anul 2010 (%)

Sursa: Forța de muncă în Republica Moldova - ocupare și șomaj, 2010. BNS, Chișinău, 2011

Deși, în general, sectorul privat neagricol atrage bărbați și femei în egală măsură punându-le la dispoziție tot mai multe locuri de muncă într-un ritm similar, există totuși discrepanțe evidente în dependență de domeniile de activitate. Sectorul construcțiilor este dominat de bărbați aproape în totalitate, iar femeile se antrenează doar în activități care necesită studii performante adecvate. Unele servicii profesionale, cum ar fi contabilitatea financiară și auditul financiar, sunt prestate în principal de femei. Conform raportului Organizației Internaționale a Muncii²³, femeile obțin mai multe slujbe decât în trecut, dar acestea rămân a fi mai puțin productive, mai prost plătite și mai instabile decât cele ocupate de bărbați.

Un alt aspect al societății moldovenești, caracteristic, de altfel, și altor țări, este că salariile plătite femeilor sunt mai mici decât cele plătite bărbaților în toate sectoarele economiei naționale, indiferent de proporția deținută de acestea în sectorul respectiv.

²³ Equality at work: Tackling the challenges 2007. Global Report under the follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work // http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---webdev/documents/publication/wcms_082607.pdf

În pofida potențialului mai înalt al studiilor și calificării profesionale a femeilor în comparație cu cel a bărbaților, precum și a principiului de remunerare egală pentru muncă echivalentă²⁴, femeile câștigă în medie cu 24% mai puțin decât bărbații. La nivelul UE această discrepanță este de 18% (2010)²⁵, iar la nivelul țărilor membre OECD media este de 16% (2010)²⁶. Cota salariului mediu al femeilor din Moldova în anul 2010 reprezenta 76,1% din salariul mediu al bărbaților și înregistra o ușoară descreștere în comparație cu anul 2009 când constituia 76,4%. De-a lungul anilor, coraportul dintre salariile femeilor la cel al bărbaților se menține destul de stabil, oscilând în medie la femei în jur de 70% din salariul bărbaților.

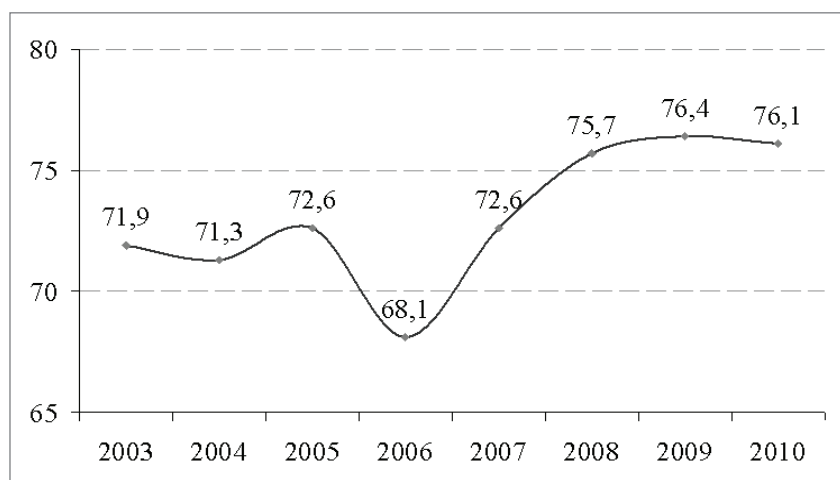

Fig.10a. Cota salariului mediu al femeilor din salariul mediu al bărbaților, în dinamică, anii 2003-2010 (%)

Sursa: calculele autorilor conform Băncii de date BNS, www.statistica.md

Diferențele medii de salarizare între femei și bărbați în funcție de activitățile economice sunt prezente în toate domeniile (cu excepția pisciculturii, femeile constituind mai puțin de 17%), inclusiv și în acelea unde femeile constituie majoritatea salariaților, precum învățământ, sănătate

24 Principiul este legalizat în art.128(2) al Codului Muncii al RM, prin care la stabilirea salariului nu se admite nici o discriminare după criteriul de sex.

25 <http://m.rfi.ro/articol/stiri/societate/una-cinci-femei-ue-traieste-saracie>

26 Doing Better for Families. OECD, 2011.

și asistență socială²⁷. Cele mai evidente schimbări în salarizarea femeilor se înregistrează în rândul celor din administrația publică, unde decalajul dintre remunerare a femeilor și a bărbaților s-a redus cu aproape 20% în 2010 față de 2006, și a femeilor implicate în activități financiare, unde dimpotrivă diferența de salarizare dintre sexe a crescut cu peste 25% în favoarea bărbaților.

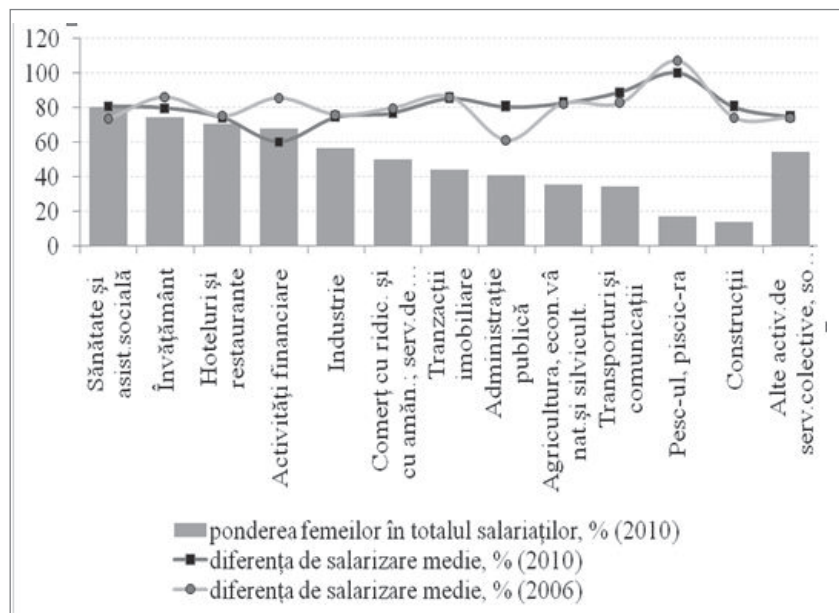

Fig.10b. Cota salariului mediu al femeilor din salariul mediu al bărbaților, după domeniu de activitate (%)

Sursa: calculele autorilor conform Băncii de date BNS, www.statistica.md

Factorul principal care formează aceste diferențe în remunerarea muncii pe sexe, de regulă, se explică prin distribuția inegală a bărbaților și a femeilor pe anumite profesii și domenii economice (segregarea orizontală), inegalitatea salariilor în interiorul profesiilor și a tipurilor de activitate (segregarea verticală), precum și aprecierea scăzută a muncii cu care se ocupă femeile. Adicional, femeile sunt în minoritate în vârful piramidei profesionale, unde salariile sunt substanțial mai mari. Dacă principalul motiv al remunerării inegale ar fi fost deosebirile în calitatea nivelului profesional al forței de mun-

27 Piața forței de muncă în Republica Moldova. BNS, Chișinău, 2011.

că masculine și a celei feminine, atunci ar fi normal de așteptat ca indicatorii identici de activitate economică, precum și nivelul de studii să reflecte și salarii egale, lucru care de fapt nu se întâmplă. Deseori remunerarea mai inferioară a muncii în cazul femeilor nu este abordată ca o problemă importantă, deoarece se presupune că majoritatea femeilor au acces la alte resurse prin intermediul soților și/sau alți membri ai familiei, și astfel pot lucra pe salarii mici, fără a ajunge în categoria persoanelor sărace.

Integrarea femeilor în câmpul muncii este importantă nu doar pentru faptul că reduce în mod direct nivelul sărăciei în rândul femeilor, dar și pentru faptul că reprezintă un pas important ce contribuie la creșterea venitului comun al familiei și la creșterea economică a țării în general. Totodată, o viață economic activă îmbunătățește imaginea femeii în societate și contribuie la auto-afirmarea ei, facilitând astfel și participarea în diverse activități sociale și politice.

Un dezechilibru corelațional dintre îndatoririle parentale și cele productive, precum și lipsa unei politici ocupaționale echitabile plasează femeia într-un câmp vulnerabil: reîntoarce pe piața muncii după o pauză datorată îngrijirii membrilor familiilor lor, femeile se confruntă deseori cu diverse obstacole, discriminare directă și cu prejudecăți. Deși într-un șir de cazuri legea²⁸ prevede garanții suplimentare la angajare pentru femeile gravide și persoanele (indiferent de sex) cu copii de până la vârsta de 6 ani, plasându-i într-o categorie specială de angajați cărora le este interzis refuzul de angajare din motivul de graviditate și existență a copiilor, subliniind astfel importanța socială a acestora, totuși studiile naționale²⁹ evidențiază neputința practică a acestor garanții legale. Văzute ca angajați cu risc înalt, femeile însărcinate, mamele care au copii mici și chiar femeile aflate la vârsta procreării sunt etichetate de angajatori, aceștia fiind reticenți să investească în formarea lor profesională și în dezvoltarea carierei. Intenția directă de a lega refuzul de angajare cu graviditatea și existența copiilor mici, precum și dreptul de a contesta aceste refuzuri în instanța de judecată, practic niciodată nu au fost în interesul femeilor, or este evident că angajatorii nu indică aceste motive, folosind alte pretexte pentru a refuza angajarea.

Astfel, s-a creat situația când principiul accesului egal la muncă conform legislației în practică s-a transformat într-o atitudine subiectivă tradițională față de femeile de vârstă reproductivă cu un impact negativ asupra realizării dreptului la muncă.

28 Codul Muncii, Legea nr.154-XV din 28 martie 2003, art.247.

29 Aspecte gender ale sistemului de pensionare al Republicii Moldova. Chișinău, 2007.

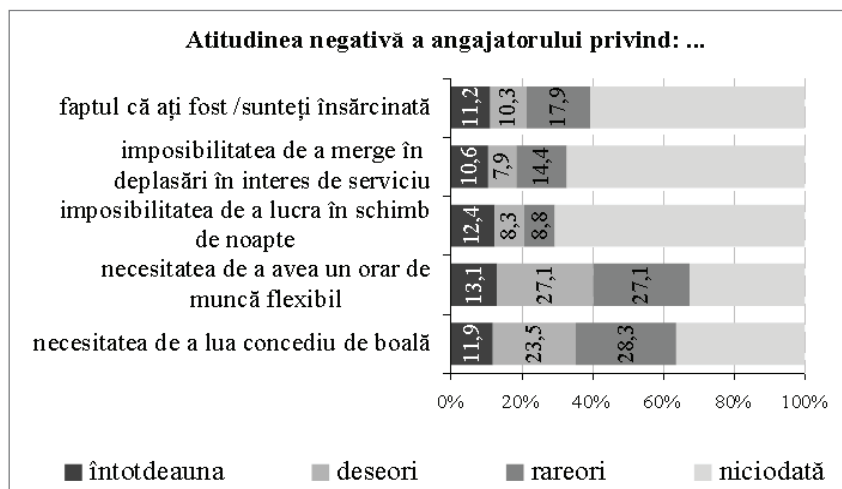
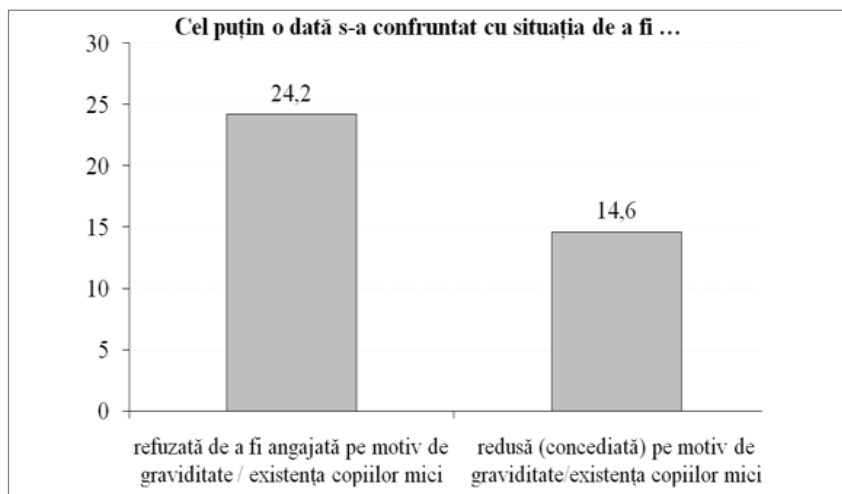

Fig.11a, b. Incidența manifestării atitudinii negative a angajatorului în diverse situații față de femeile intervievate (%)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m. Chișinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

În acest context, argumentul rezidă și în reflecțiile studiilor empirice (Fig.11a, b.), circa un sfert dintre femeile în vârstă fertilă susțin că cel puțin o dată le-a fost refuzată angajarea pe motiv de graviditate/sau existența copiilor mici.

Mai mult, deși Codul Muncii nu permite concedierea femeilor însărcinate, celor care se află în concediu de maternitate sau de îngrijire a copiilor mici, totuși, rezultatele empirice atestă probabilitatea prezenței unor astfel de cazuri, 15% din femeile intervievate afirmând că au fost reduse (concediate) din câmpul muncii fiind luat la bază aceste motive. Totodată, relativ frecvente se arată a fi cazurile când angajatorul prezintă o atitudine negativă față de diverse perioade din viața angajatelor atribuite, în special, responsabilităților materne și parentale. În medie, fiecare a treia respondentă ce avea copil(i) s-a confruntat frecvent (întotdeauna/deseori) cu nemulțumirea angajatorului atunci când trebuia să rămână în concediu de boală, când avea nevoie de un program de muncă flexibil ș. a. (Fig. 11b).

Potrivit și altor studii, gradul de marginalizare și excludere socială se evidențiază a fi semnificativ mai mare la nivelul autopercepțiilor pentru femei în comparație cu bărbații³⁰. Astfel, ponderea femeilor care se simt complet sau parțial abandonate de societate este de 1,4 ori mai mare decât a bărbaților, și de 1,3 ori mai multe femei se simt derutate din cauza complexității vieții.

Provocările demografice actuale: îmbătrânirea, reducerea forței de muncă, inclusiv și în rezultatul migrației, scăderea natalității, impun necesitatea redresării funcționalității pieței muncii și folosirea întregului potențial al forței de muncă, contribuind, astfel, nemijlocit și la asigurarea durabilității financiare a sistemelor de protecție socială.

Eliminarea diferențelor de gen și furnizarea unui statut egal pe piața muncii pentru femei devine un imperativ al timpului și o alternativă nu doar corectă, dar și inteligentă în dezvoltarea socială și asigurarea durabilității economice. În promovarea potențialului economic activ al femeilor este important dezvoltarea unui pachet de măsuri destinat să ofere o mai bună reconciliere a vieții profesionale cu viața privată și cu viața de familie; valorificarea muncii femeii prin extinderea serviciilor de îngrijire; cointeressarea economică a angajatorului de a furniza programe speciale pentru persoanele cu copii (atât femei, cât și bărbați), precum: regimul de muncă flexibil, programul parțial, munca la domiciliu, munca în schimburi; se cere o mai bună echilibrare între studii și ocupații segregate pe gen, facilitând astfel reuniunea competențelor și nevoilor necesare pieței muncii; dezvoltarea spiritului și competențelor antreprenoriale ale femeilor ș.a.

30 Rezultatele cercetării gospodăriilor casnice de către BNS, Modulul ad-hoc "Excluderea Socială" în cadrul CBGN, 2009; Abordări ale excluderii sociale în Republica Moldova. BNS, Chișinău, 2010.

4. DIMENSIUNI ALE INACTIVITĂȚII ECONOMICE A FEMEILOR

Declinul indicatorilor activității economice a populației în general au cauzat creșteri semnificative ale populației inactive în vârstă de 15 ani și peste – cu 36% din anul 2000 până în 2010, cu particularități deosebite pentru populația feminină. Ponderea femeilor în totalul populației inactive a constituit de-a lungul anilor, în medie, circa 56%. Creșterea ponderii populației inactive a fost într-o mare măsură condiționată de extinderea numărului persoanelor încadrate în învățământ, precum și prelungirea perioadei de studii, creșterea ponderii populației ce și-a pierdut capacitatea de activitate economică prin invaliditate, iar factorul determinant la lărgirea grupului populației inactive din punct de vedere economic fiind migrația în masă, în special a potențialului în vârstă aptă de muncă.

Tabelul 1. Indicatorii inactivității populației feminine, 2000-2010

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Populația inactivă de 15 ani și peste (mii persoane) din care:	1109,4	1176	1208,5	1380,5	1448,6	1483,2	1576	1617,9	1639	1693,1	1733,2
femei	642,1	672,5	677,7	769,6	794,1	804,2	884,8	893,1	906,4	937,6	961
Ponderea femeilor în totalul populației inactive, %	57,9	57,2	56,1	55,7	54,8	54,2	56,1	55,2	55,3	55,4	55,4
Femei declarate plecate peste hotare la lucru sau în căutarea unui loc de muncă (mii persoane)	45,2	51,9	70,3	91,8	114,4	131,7	112,3	116,3	108,3	109,1	113
Ponderea femeilor declarate plecate peste hotare (din populația feminină inactivă), %	7,0	7,7	10,4	11,9	14,4	16,4	12,7	13,0	11,9	11,6	11,8

Sursa: Biroul Național de Statistică

În această perioadă, atât rata de inactivitate a populației feminine, cât și a celei masculine, a crescut, prima menținându-se mereu semnificativ mai mare decât cea în rândul bărbaților (Fig. 1). Astfel, din anul 2000 până în 2010 rata de inactivitate a femeilor se modifică de la 43,5% la 61,6%, iar rata de inactivitate a bărbaților – de la 36% la 54,9%.

Acest indicator reflectă situația ce se creează pe piața forței de muncă din Republica Moldova: rata de ocupare descrește, iar rata șomajului nu se mărește, adică persoanele neocupate nu trec în categoria șomerilor, ci completează categoria persoanelor inactivate. Deoarece la femei rata de inactivitate crește mai mult, reiese că femeile mai ușor părăsesc piața muncii și se regăsesc printre persoanele inactivate din punct de vedere economic.

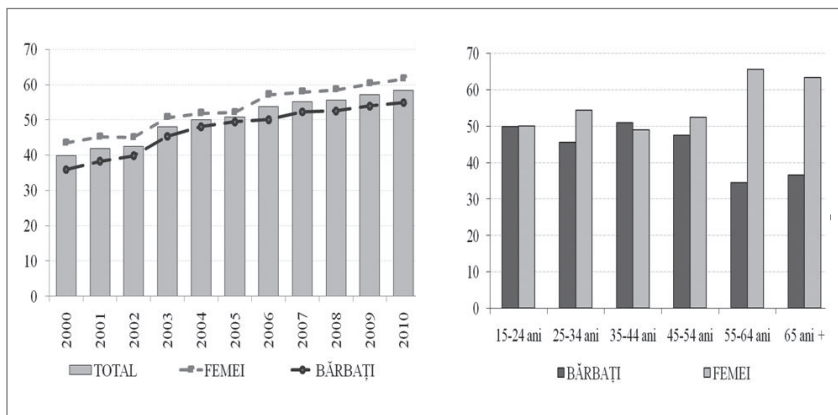

Fig.1. Evoluția ratei de inactivitate, după sexe, 2000-2010 (%), și pe grupe de vârstă, anul 2010 (%)

Sursa: Biroul Național de Statistică

Segregată pe vârste, populația inactivă feminină se repartizează diferit în comparație cu cea masculină. Astfel, cu excepția grupelor de vârstă 15-24 ani și 35-44 ani, unde ponderea femeilor este aproximativ egală cu cea a bărbaților, inactivitatea femeilor este mai pronunțată pentru vârstele 25-34 ani (perioada în care femeia este dedicată mai mult atribuțiilor materne de creștere și îngrijire a copiilor), și vârstele ulterioare perioadei de prepensionare.

Evoluția ratei de inactivitate a femeilor din Republica Moldova diferă de cea din unele țări din regiune (Fig.2), evidențiind o creștere excesivă în ultimii douăzeci de ani în comparație cu alte state.

Astfel, conform statisticii internaționale, se atestă o creștere de aproape șase ori a ratei de inactivitate pentru femeile în vârstă de 25-34 ani (aceasta constituind 51,8% către anul 2010 în comparație cu 9,2% înregistrate în 1990) și de trei ori a inactivității femeilor cuprinse în vârstă de 35-54 ani. În prezent, conform indicatorului inactivității feminine, Moldova se plasează pe locul din față, printre țările comparate.

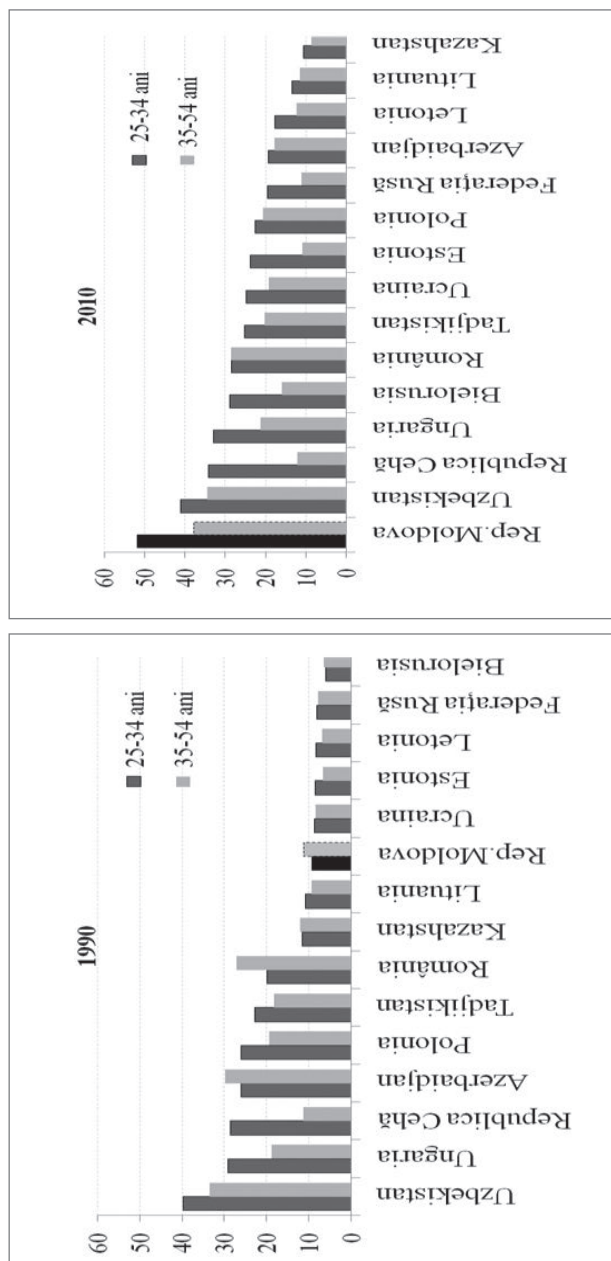

Fig.2. Evoluția ratei de inactivitate a femeilor pe grupe de vârstă, în unele țări din regiune, anii 1990 și 2010 (%)
 Sursa: Baza de date a Organizației Internaționale a Muncii, <http://klm.ilo.org/KLMnet/>

Distribuția populației pe categorii de inactivitate, pentru ultimii 4 ani comparați, scoate în evidență faptul că, femeile prezintă majoritatea persoanelor casnice, această categorie incluzând și persoanele care se află în concediu de maternitate sau de îngrijire a copilului. Proporția mai înaltă a femeilor se menține și în rândul pensionarilor (2/3), dar și a persoanelor ce-și fac studiile (54%).

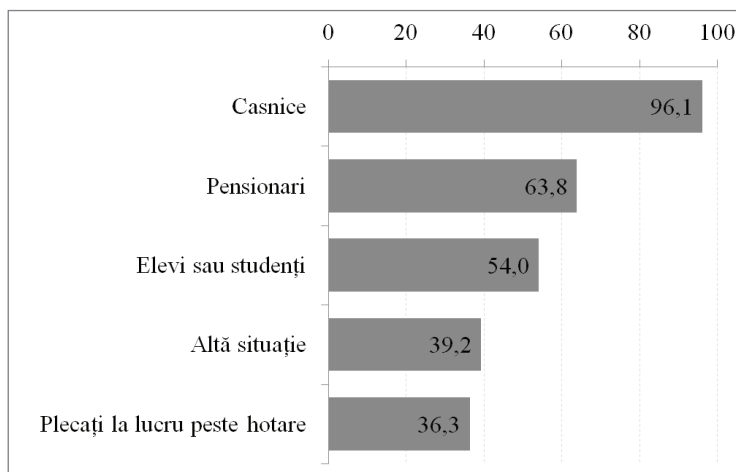

Fig.3. Ponderea femeilor în totalul persoanelor inactive, pe categorii de inactivitate, anul 2010 (%)

Sursa: Banca de date, BNS

Astfel, din punctul de vedere al relației cu piața muncii, în cadrul populației inactive feminine se disting două categorii importante ce diferă semnificativ în comparație cu populația masculină: *persoanele casnice* (17% în comparație cu 0,9%) și *pensionarii* (38,2% în comparație cu 27%) ca urmare a pensionării mai devreme conform vârstei (56 ani), în comparație cu cea a bărbaților (61 ani).

În repartizarea pe vârstă și categorii de inactivitate se delimitează că, deși încadrează toate grupele de vârstă până la 54 ani, cota femeilor casnice este cea mai înaltă pentru persoanele relativ tinere, cu vârsta 25-34 ani (55,3%), și descrește pe măsura înaintării în vârstă a femeii, constituind 29,4% în grupa de vârstă 35-44 ani și peste 15% la 45-54 ani (Fig.5).

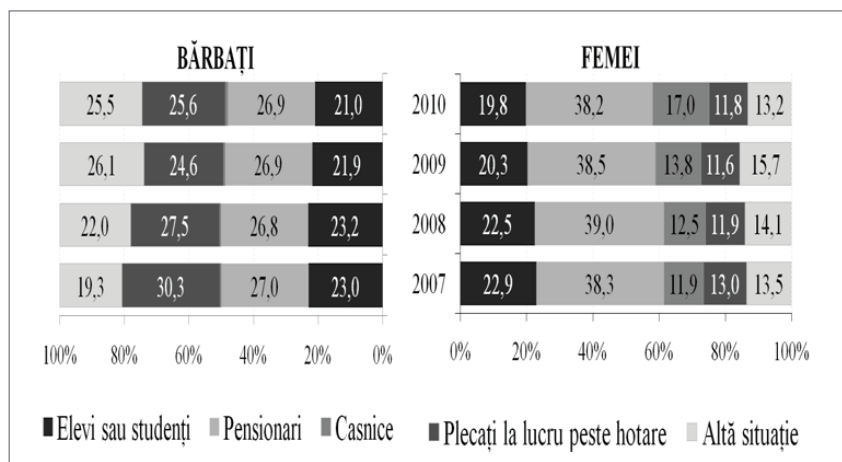

Fig.4. Distribuția populației inactive de 15 ani și peste pe categorii de inactivitate, sexe, anii 2007-2010

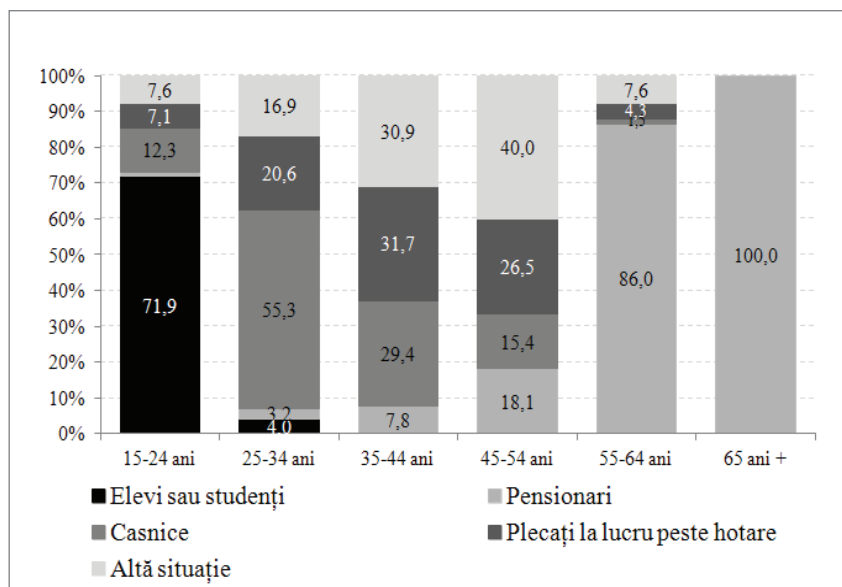

Fig.5. Distribuția femeilor inactive pe categorii de inactivitate și grupe de vârstă, anul 2010 (%)

Sursa: calculat în baza Băncii de date a Biroului Național de Statistică, www.statistica.md

De altfel, prin specificul perioadei de vârstă fertilă și concentrării asupra rolului matern, femeilor le revine în măsură mai mare creșterea și îngrijirea copiilor și respectiv ieșirea de pe piața muncii prin luarea concediilor parentale. Se știe că, tradițional, în societatea noastră responsabilitățile casnice și familiale sunt atribuite femeii. Pentru mulți bărbați, rezolvarea problemei privind grija pentru întreținerea casei nu are altă alternativă decât femeia.

În general, spre deosebire de bărbați, femeia este supusă unei încărcături duble fiind plasată între rolurile și atribuțiile familiale, părintești și cele productive, profesional publice. Studiile, autohtone inclusiv³¹, decupează povara solicitărilor casnice atribuite zilnic femeii: ele au grijă de copii de 1,9 ori mai des decât bărbații; desfășoară munca casnică – de 2,2 ori mai des; îngrijesc persoanele de rudenie în etate – de 1,7 ori mai des, pe când de 2,1 ori mai puțin în comparație cu bărbații au posibilitate să-și petreacă timpul în activități sportive și culturale. Chiar și tații care nu lucrează dedică mai puțin timp pentru îngrijirea copiilor și pentru atribuțiile casnice, în comparație cu mamele care sunt ocupate pe piața muncii. De asemenea, există diferențe majore între tipurile de activități casnice și îngrijire executate de către bărbați și de către femei: munca mamelor, de obicei, cuprinde activitățile de îngrijire fizică și personală a copiilor și cele de întreținere a casei/gospodăriei, în timp ce tații petrec mai mult timp în activități recreative și educative ale copiilor³².

Specific culturii tradiționale, munca casnică a femeii nu este percepută ca o activitate productivă, un serviciu propriu-zis. În multe țări occidentale, atitudinea față de această problemă este total diferită: femeile (spre exemplu în SUA³³) încadrate în câmpul muncii pe o normă completă și care mai îndeplinesc peste 80% din activitățile casnice sunt clasate ca lucrând la două servicii.

Menționăm că, în comparație cu anii precedenți, în anul 2010 se observă o ascensiune semnificativă a numărului de femei inactive pe motivul responsabilităților familiale (inclusiv concediu pentru îngrijirea copilului), în special în grupa de vârstă 25-34 ani (*Fig.6*).

31 Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova. BNS, Chișinău, 2010.

32 Doing Better for Families. OECD, 2011.

33 Гендерное равенство, работа и пожилой возраст. Программная справка. ЕЖ ООН по вопросам старения № 2, ноябрь 2009.

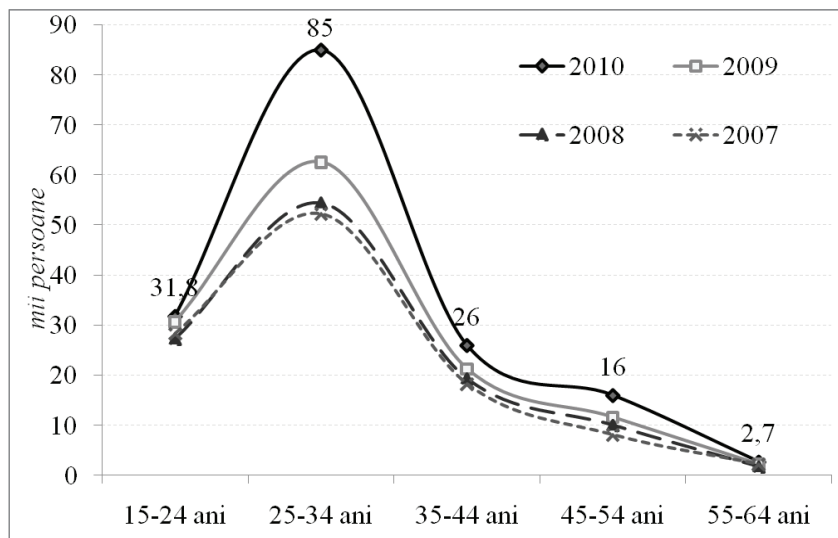

Fig.6. Distribuția femeilor inactive pe motivul responsabilităților familiale (inclusiv concediu pentru îngrijirea copilului), pe grupe de vârstă

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică, www.statistica.md

Dept explicație este creșterea efectivului de femei din grupa respectivă de vârstă pe contul generațiilor mari născute la mijlocul anilor '80, care în prezent sunt dedicate mai mult vieții de familie, în special creșterii și educației copiilor.

Integrarea economică și socială mărește riscurile unor perturbări, de regulă, la nivel individual și familial.

În complexitatea evenimentelor actuale, unul din principalele riscuri al vulnerabilității este insecuritatea economică și a stabilității la locul de muncă. Criza economică, financiară și socială care afectează în prezent toate țările, inclusiv cele din Europa, generează efecte negative ce influențează direct condițiile de viață și de muncă ale femeilor, precum și locul lor în societate în general. La nivel global, femeile sunt sărace în comparație cu bărbații, identificându-se particularități specifice în funcție de țară. Sărăcia are un impact diferit asupra femeilor și bărbaților, în funcție de rolurile și responsabilitățile lor în societate, dar și de atitudinile și reacțiile autorităților publice. Totuși sărăcia în rândul femeilor rămâne ascunsă în statistici și în sistemele neechitabile de asigurare socială.

Conform datelor Eurostat³⁴ privind indicatorii “risc de sărăcie” și “stare de sărăcie”, se subliniază faptul că majoritatea celor care trăiesc în sărăcie sunt femei: statisticile estimează că circa 17% dintre femeile europene trăiesc în sărăcie. Această situație se datorează șomajului, muncii ocazionale, oportunităților de a fi angajate la locuri de muncă slab remunerate, pensiilor aflate sub nivelul minim de subzistență și dificultății larg răspândite de a obține servicii publice de calitate. Totodată se arată³⁵ că sărăcia în rândul femeilor nu este numai rezultatul crizei economice, ci și o consecință a stereotipurilor, diferențelor de salarizare între femei și bărbați, obstacolelor din cauza imposibilității de a reconcilia viața de familie cu cea profesională, singurătatea femeilor la vârste înaintate (conform specificului sociodemografic speranța de viață a femeilor este mai mare decât cea a bărbaților) și, în general, diferite tipuri de discriminare între sexe, care afectează în special femeile. Diverse studii confirmă că riscul de sărăcie crește în special la bătrânețe, măbind hotărul critic pentru femei în comparație cu cel al bărbaților. În 2008 s-a înregistrat un risc de sărăcie de 22% în rândul femeilor în vârstă, față de 16% în cazul bărbaților, o cauză fiind și faptul că femeile nu au posibilitatea să îndeplinească cerința sistemului de asigurări sociale, ce se bazează pe principiul angajării remunerate, întrucât, realizând funcția reproductivă, se pot afla în concediul de maternitate și/sau angaja pe o fracțiune de normă, își pot întrerupe sau înceta activitatea profesională pentru a-și asuma responsabilități de familie sau a muncii în întreprinderea familiei, în special în sectorul comercial și în cel agricol, fără remunerare și fără afiliere la sistemul de securitate socială.

Pentru marea majoritate a populației, serviciul (ocupația în câmpul muncii) este principala sursă de venit și de existență proprie și a familiei. Astfel, pentru mulți pierderea locului de muncă este unul din cele mai importante evenimente (al doilea după decesul persoanei) care pune sub semnul întrebării dezvoltarea ulterioară a omului. Statutul pe piața muncii de asemenea influențează asupra percepției subiective a bunăstării populației. De aceea în cadrul evaluării vulnerabilității populației este important de a analiza insecuritatea statutului ocupațional și sursele instabilității economice ceea ce devine foarte important astăzi, în condițiile crizei economice globale care a generat pierderea a milioane de locuri de muncă.

34 Combating poverty and social exclusion. A statistical portrait of the European Union 2010. Eurostat Statistical Book.

35 Rezoluția referitoare la sărăcia în rândul femeilor din Uniunea Europeană adoptată de Parlamentul European la 8 martie 2011 // <http://www.europeana.ro/index.php/2011/03/09/saracia-in-randul-femeilor/>

În acest context, nivelul șomajului și a sărăciei prezintă o ascensiune fermă la nivel global: 34 mln. persoane și-au pierdut locul de muncă și altele 64 mln. s-au plasat mai jos de pragul de sărăcie de 1,25 dolari pe zi³⁶, toate pe lângă cele 160-200 mln. persoane care au fost condamnate la sărăcie în rezultatul creșterii prețurilor în anii anteriori. În anul 2010, șomajul constiuia în medie 9% la nivel global și circa 10% pentru țările UE și din zona Euro (fiind în creștere față de anul 2008, care înregistra peste 7%), iar Organizația Internațională a Muncii prognozează că 43 mln. persoane care și-au pierdut statutul ocupațional în timpul crizei financiare globale din 2009 riscă pe o perioadă lungă de timp să rămână fără serviciu, indiferent de orice schimbări ulterioare pozitive la nivel economic. Cel mai mult au avut de suferit unele țări din Europa și Asia Centrală, inclusiv țările ex-sovietice, unde PIB-ul pe locuitor era în creștere până în anul 2008, ajungând peste 5%, și s-a micșorat aproape cu 7% în 2009, stimulând vizibil creșterea sărăciei.

Spre deosebire de țările UE, dar și de multe țări CSI, rata oficială a șomajului în Republica Moldova este relativ joasă, înregistrând 7,4% în anul 2010 (Fig.7).

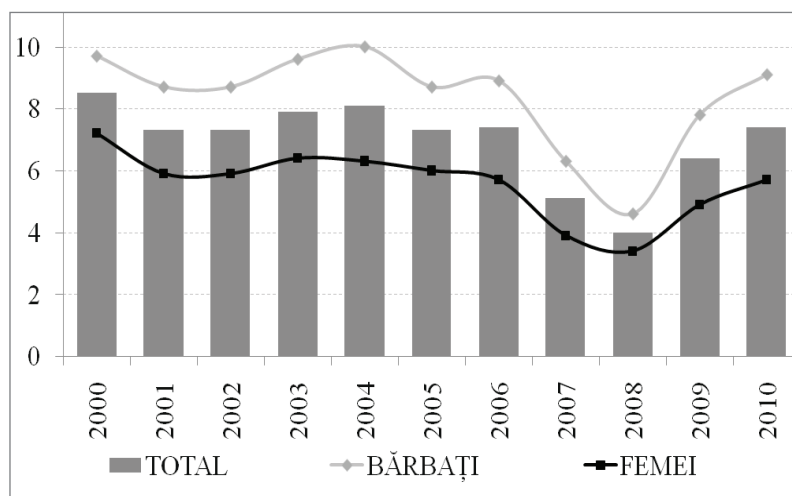

Fig.7. Dinamica ratei șomajului în Republica Moldova, pe sexe, anii 2000-2010 (%)

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică, www.statistica.md

Aceasta, însă, nu reflectă schimbări calitative pozitive în economia Moldovei, întrucât s-a înregistrat pe fundalul declinului ratei de ocupare. Astfel, se consideră că în spatele datelor se ascunde șomajul latent cu valori foarte înalte, iar legislația muncii și măsurile politicii sociale nu asigură o protecție efectivă de la sărăcie și excluziune socială.

Lipsa alternativelor reale de angajare în câmpul muncii, precum și adresabilitatea scăzută pentru indemnizația de șomaj și a altor prestații sociale impun mulți lucrători de a căuta o muncă peste hotarele țării. Totodată, emigrarea populației în vârstă aptă de muncă, care în mare parte se face ilegal, a micșorat presiunile de pe piața internă a forței de muncă și respectiv a facilitat diminuarea artificială a șomajului.

Trebuie să menționăm că în Moldova dimensiunile și nivelul de răspândire a șomajului înregistrat în agențiile de ocupare a forței de muncă și cel neînregistrat (calculat în baza metodologiei BIM) diferă foarte mult: pentru intervalul anilor 2000-2010 – în medie de aproape patru ori (Fig.8).

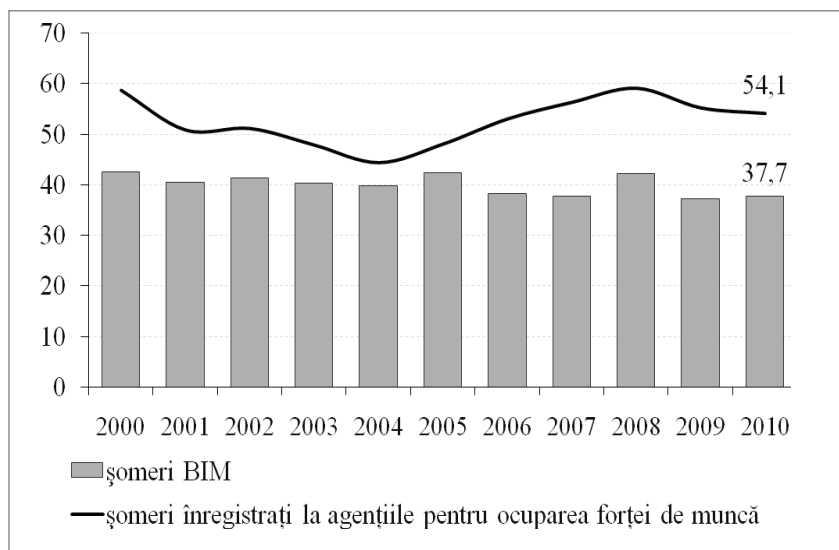

Fig.8. Ponderele femeilor în numărul șomerilor (%)

Sursa: Piața forței de muncă în Republica Moldova. Biroul Național de Statistică, Chișinău 2011.

Analiza datelor statisticii de muncă fac trimitere la profilul „masculin” pronunțat al șomajului în Republica Moldova, bărbații predominând în numărul total de șomeri calculat în baza metodologiei BIM. Se evidențiază că de-a lungul anilor, femeile sunt în superioritate în numărul șomerilor înregistrați la agențiile de ocupare a forței de muncă, precum și a beneficiarilor de ajutor de șomaj (peste 54% pentru anul 2010³⁷).

Probabil, nivelul înalt de înregistrare oficială a femeilor șomere în comparație cu cel al bărbaților se reflectă, pe de o parte, prin pasivitatea femeilor de a căuta un loc de muncă, iar pe de alta, prin faptul că pentru o parte din ele statutul de șomer înregistrat prezintă o formă convenabilă de trecere în categoria populației inactive economic și respectiv de retragere de pe piața muncii. Sursele de specialitate³⁸ constată că ponderea femeilor în totalul șomerilor înregistrați oficial depinde de nivelul șomajului pe țară, astfel aceasta crește când nivelul șomajului este mic și, dimpotrivă, descrește când șomajul înregistrează un nivel mai înalt.

Se constată că în rândul populației feminine problema șomajului nu se încadrează în caracteristicile definitorii ale acestei categorii economice. Cu toate acestea, nu se poate afirma că situația ocupării printre femei înregistrează anumite progrese vizibile. Conform datelor statistice naționale, rata șomajului în rândul femeilor în Moldova este mult mai joasă decât în cazul bărbaților (5,7% față de 9,1% înregistrate în 2010), această situație având un caracter constant pe parcursul ultimului deceniu. Indicăm că, după sursele statistice internaționale³⁹, pentru țările Europei Centrale și de Vest. în perioada ultimilor zece ani este obișnuită mai curând situația inversă.

În anul 2010, în țările Uniunii Europene șomajul printre femei cât și bărbați practic nu se deosebea, având în medie o rată de circa 10% fiecare (Fig.9).

37 Piața forței de muncă în Republica Moldova. Biroul Național de Statistică, Chișinău 2011, p.82

38 Рошин С. Равны ли женщины мужчинам? În: Demoscop Weekly, , 2005, nr.219-220

39 Banca de date Eurostat // <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

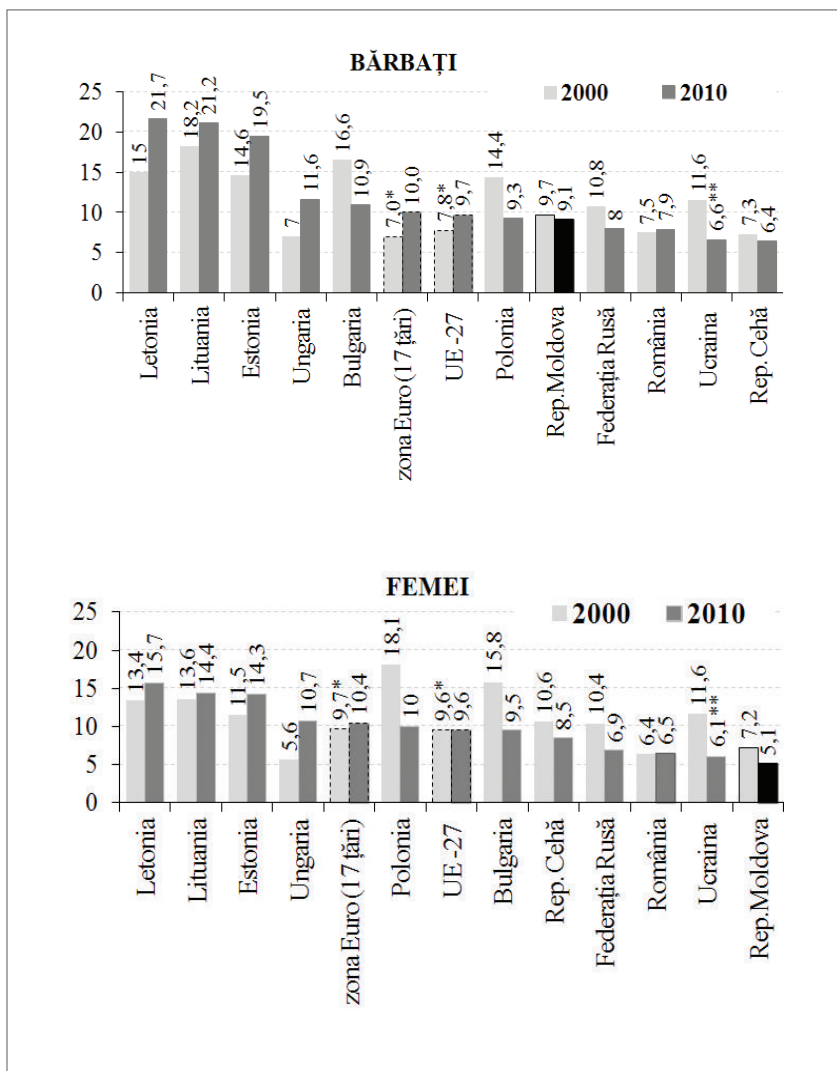

Fig. 9. Rata șomajului în unele țări din regiune, pe sexe, anii 2000 și 2010 (%)

*valorile sunt indicate pentru anul 2001

**valorile sunt indicate pentru anul 2008

Sursa: <http://kilim.ilo.org/KILMnet/>; http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_ifs/data/database

Această particularitate este explicată nu de o emancipare deosebită a femeilor în Republica Moldova sau datorată unor politici mai active de ocupare, ci mai degrabă de anumite particularități cultural-economice și sociodemografice, având în vedere că mai multe femei au ajuns la vârsta de pensionare. În primul rând, ca reacție la criza economică globală, cele mai multe pierderi de locuri de muncă au fost în domeniile preponderent ocupate de bărbați (construcții, inginerie, comerț, instalații tehnice). În al doilea rând, este mult mai probabil ca bărbații să fie mai activi din punct de vedere economic, iar femeile să fie întreținute de membrii angajați din familie. Totodată, prin specificul său agrar, în special în mediul rural, persoanele, inclusiv femeile, sunt angajate în agricultură, mai ales informal, și/sau lucrează pe propriile loturi de pământ ca „ajutor pentru membrii familiei” fără a fi înscrise în categoria șomerilor oficiali. Nivelul relativ mic al șomajului femeilor se completează cu nivelul mare al populației feminine inactive, fapt care nicidecum nu poate influența pozitiv creșterea ocupării și funcționalității pieței muncii, inclusiv în rândul femeilor.

Distribuția șomerilor după nivelul de educație se deosebește substanțial între bărbați și femei. În cazul bărbaților, șomajul este mai evident printre persoanele cu studii secundare profesionale și medii generale, pe când la femei incidența șomajului este mai mare în rândul persoanelor cu studii superioare. Astfel, cu toate că pentru ambele sexe se evidențiază o creștere a ponderii persoanelor cu studii superioare în efectivul șomerilor, în cazul femeilor această ascensiune are un caracter mai intens și mai rapid. În dinamica anilor 2000-2010 (*Fig. 10*), ponderea șomerelor cu nivel superior de educație a crescut de 2,3 ori, culminând în anul 2008 cu peste 32% și înregistrând în 2010 o cotă de 26,4%. În anul 2010, ponderea femeilor șomere cu studii superioare depășea de 1,7 ori ponderea bărbaților șomeri cu același nivel de educație. Analiza datelor statistice demonstrează că majoritatea femeilor șomere care au studii superioare sunt concentrate în grupele de vârstă tânără – 15-24 ani și 25-34 ani, circa 69%, iar cele cu studii medii de specialitate – în grupele de vârstă 35-44 ani și 45-54 ani, peste 61%.

Sursele oficiale arată că numărul persoanelor cu studii superioare, înregistrate oficial ca șomeri la agențiile pentru ocupare a forței de muncă, este în creștere, aceștia constituind 1/5 din totalul șomerilor înregistrați oficial. Deși, în prezent, conform statisticii oficiale, dimensiunile și nivelul șomajului afectează evident pe bărbați, atunci o problemă „feminină” se arată a fi durata de aflare în statutul de șomer. Astfel, pentru femei șomajul pe termen lung, cât și pe termen foarte lung, înregistrează o pondere mai mare decât pentru bărbați.

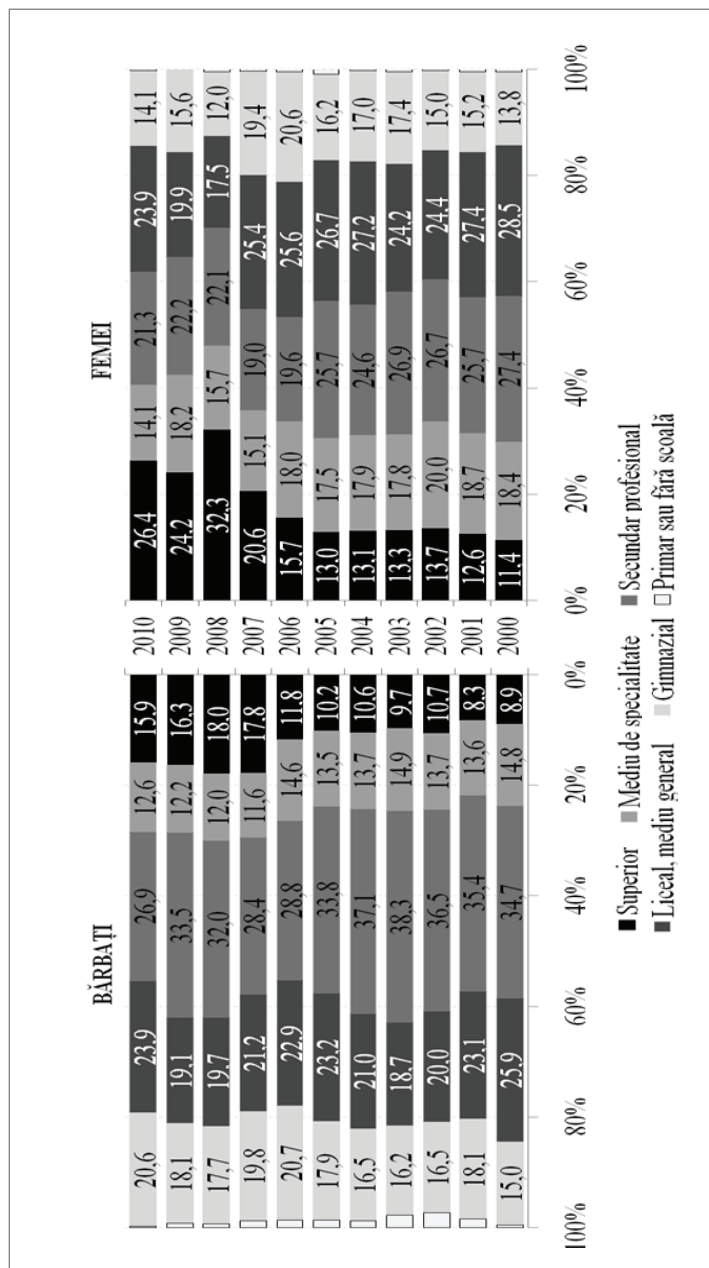

Fig. 10. Repartizarea șomerilor după nivel de instruire și sexe, 2000-2010, %

Sursa: calculat de autori în baza Băncii de date a Biroului Național de Statistică

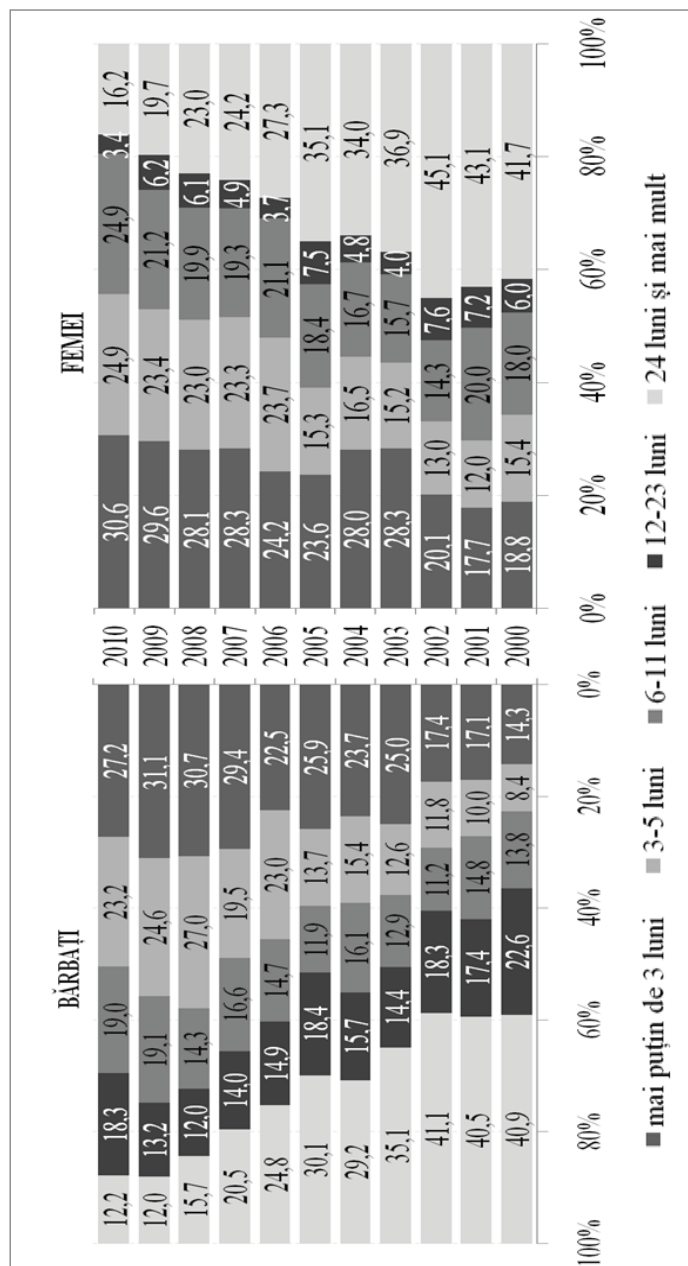

Fig. 11. Repartizarea șomerilor după durata șomajului și sexe, 2000-2010, %

Sursa: calculat de autori în baza Băncii de date a Biroului Național de Statistică

Ținând cont de faptul că șomajul de lungă durată provoacă pierderi majore pentru capitalul uman, generează costuri relativ mari pentru gospodăriile casnice, se poate constata faptul că, deși șomajul afectează ambele sexe, consecințele acestuia sunt diferite pentru bărbați și femei (*Fig. 11*). Șomajul feminin, prin specificul său de lungă durată, constituie un mecanism de expulzare a femeii de pe piața muncii. Femeile șomere se plasează în grupa vulnerabilă, de vreme ce pierderea serviciului este legată de o probabilitate mai mică, în comparație cu situația bărbaților, de a ieși din șomaj. Studiile⁴⁰ arată că marginalizarea și izolarea femeilor amplifică procesele de aflare a lor în șomaj pe termen lung și foarte lung și starea de descurajare în găsirea unui loc de muncă. Astfel, se arată că ponderea șomerilor pe termen lung și pe termen foarte lung în rândul femeilor este de 1,3 ori mai mare decât în rândul bărbaților și respectiv mai multe femei sunt printre persoanele descurajate.

Studiile internaționale reconfirmă faptul că inegalitatea între femei și bărbați rămâne o problemă în cadrul piețelor forței de muncă la nivel global⁴¹. Femeile se confruntă cu mai multe dezavantaje în ceea ce privește accesul la piața forței de muncă, și de multe ori nu au același nivel de libertate ca și bărbații în alegerea de a lucra, deseori sunt constrânse în ceea ce privește sectoarele de activitate economică în care ar dori să activeze, dar și de condițiile de muncă la care aspiră. Femeile sunt, de asemenea, de multe ori într-o poziție dezavantajată, întrucât prezintă cote înalte în ocuparea forței de muncă vulnerabile (de exemplu, lucrătorii familiali neremunerați și a lucrătorilor pe cont propriu) care măresc gradul de nesiguranță, câștiguri salariale joase și productivitate scăzută. Pe de altă parte, femeile capabile să-și asigure confortul relativ și o poziție pe piața muncii salariate de multe ori nu primesc aceeași remunerare ca și omologii lor de sex opus. Ținând cont de cele expuse, este evident că neutralizarea disparităților de gen pe piața forței de muncă, promovarea și abilitarea femeilor nu este doar un obiectiv important al Declarației Mileniului, la care se aliază, de altfel și Republica Moldova, ci o componentă esențială în ocuparea deplină a forței de muncă productive și asigurarea muncii decente pentru toți, precum și în atingerea scopurilor rămase.

40 Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova. BNS, Chișinău, 2010.

41 Global Employment Trends for Women. International Labour Office – Geneva, 2009

5. PROBLEMA COMPATIBILITĂȚII DINTRE STATUTUL OCUPAȚIONAL AL FEMEII ȘI ROLUL EI MATERN

În prezent, abordările demografice tot mai des plasează în actualitate problema compatibilității dintre statutul ocupațional al femeii și rolul ei matern. Cine e mai mult orientat spre nașterea unui copil: femeile economic active sau cele inactive? Prezența unui serviciu, împiedică sau nu decizia de a naște un copil? Aceste probleme și presupuneri rezidă în diverse explicații raportate atât la orientările reproductive ale femeii, cât și la cele valorice, or prezența serviciului și munca ca atare au devenit componente ale nucleului valoric al femeii contemporane, iar frica de a pierde sursa suplimentară de venit, odată cu plecarea în concediu de maternitate și nașterea unui copil, plasează femeia în fața unei bariere decizionale importante. În cadrul abordărilor economice de explicare a reculului natalității⁴², se accentuează că creșterea ocupației economice a femeii, precum și a salariilor acestora, influențează negativ natalitatea (alternativele de amânare a deciziei reproductive pentru femeile ocupate sunt mai înalte), pe când sporirea veniturilor reale ale bărbatului are o influență pozitivă, întrucât aceasta face să crească suportul financiar al familiei. Sunt însă și argumente în favoarea ipotezei conform căreia femeile neîncadrate în câmpul muncii, neavând un venit lunar și simțindu-se neasigurate material, de asemenea amână nașterea copilului sau o refuză definitiv.

După 1960, statisticile societăților dezvoltate resimt o creștere accelerată a participării femeilor în câmpul muncii, dezvoltarea economică reclamă angajarea acestora, astfel că mamele devin o frecvență tot mai mare în spațiul instrumental, pe care tradiția l-a considerat un loc al masculinității⁴³. Unele studii contemporane documentează că, la nivel inter-

42 Easterlin R. *The Fertility Revolution: A Supply-Demand Analysis*. Chicago, 1986.

43 Stănculescu E. *Sociologia educației familiale*. Polirom, București, 2002, p.135.

regional, corelația dintre rata medie a fertilității și cota femeilor încadrate în câmpul muncii nu este directă: în timp ce ratele înalte de fertilitate din anii 1970 se raportau la efectivul mic al femeilor active în câmpul muncii, natalitatea ridicată de la finele anilor 1990 se raporta la un nivel înalt al ratei de participare a femeilor în câmpul muncii, iar cele mai joase rate de fertilitate în Europa de la mijlocul anilor '90 se identificau deseori în țările cu cea mai mică cotă de participare a femeilor. Mai mult ca atât, cel mai scăzut nivel al natalității din Europa de Sud se manifesta în condițiile precare ale pieței muncii, or ratele joase de fertilitate precum și ocupația scăzută a femeilor în câmpul muncii rezultau din gravitatea problemelor de integrare profesională după prima și a doua naștere și a flexibilității limitate a orelor de muncă⁴⁴.

În țările ex-sovietice participarea femeilor la activitatea economică era foarte înaltă. Trebuie de menționat că până în anii 1970 asigurarea egalității de gen nu a fost un obiectiv important al statului socialist. În anii de război și postbelici acest fapt a fost determinat de condițiile specifice perioadei respective, iar către anii 1980, fiind orientați de a „construi comunismul” (în baza programei PCUS), toată activitatea casnică urma a fi socializată, or dezvoltarea diferitor servicii ce se raportau la menaj în mod automat trebuia să asigure egalitatea de gen. În activitatea cotidiană, acest lucru se realiza și prin construcția apartamentelor cu bucătăria de 5 m² și camere de baie mici, unde nu era posibilă nici instalarea unei mașini de spălat etc. Către anul 1970, în URSS se înregistra cel mai înalt nivel al ocupării economice a femeilor în lume⁴⁵. În pofida faptului că s-au schimbat condițiile de trai ale familiei, cercetările cu privire la bugetul de timp al femeilor ocupate între anii 1932 și 1967 demonstrează⁴⁶ că sarcina totală de muncă a acestora nu a suferit schimbări esențiale. Menționăm că, cercetarea bugetelor de timp a gospodăriilor casnice constituia o direcție originală a cercetărilor sociologico-statistice și se desfășura sistematic de către organele statistice până în anii 1990.

44 Kohler Hans-Peter. Детерминанты низкой рождаемости в Европе // *EntrNous*. Европейский журнал по сексуальному и репродуктивному здоровью, Nr.63, 2006, p.12-13.

45 Шишкан Н.М. Труд женщин в условиях развитого социализма. Кишинев, Штиинца, 1976; Баскакова М. Е. Равные возможности и гендерные стереотипы на рынке труда. МЦГИ, Проект гендерная экспертиза. Москва, 1998. [http://www.a-z.ru/women/texts/\\$women-1.htm#](http://www.a-z.ru/women/texts/$women-1.htm#)

46 Лебедев-Патрейко В., Рабинович Г., Родин Д. Бюджет времени рабочей семьи. Ленинград, 1933; Артемов В.А., Болгов В.И., Вольская О.В. Статистика бюджетов времени трудящихся. Москва, 1967

În prezent însă, în studiile statistice oficiale ale gospodăriilor casnice⁴⁷, această componentă lipsește, ceea ce creează dificultăți în studierea modului de viață ale populației, compararea bugetelor de timp ale femeilor și bărbaților, urmărirea dinamicii în acest domeniu.

Începând cu anii 1970 se observă schimbarea atitudinii în ceea ce privește statutul social al femeii. Mai mult ca atât, situația demografică a fost apreciată ca nefavorabilă, în primul rând, din punctul de vedere al completării brațelor de muncă. Este cunoscut faptul că economia socialistă, în perioada menționată, se dezvoltă pe contul factorilor extensivi, deci prin atragerea diferitor categorii ale populației în activitatea de muncă (femei casnice, pensionari etc.), însă deficitul forței de muncă s-a resimțit permanent. În anii 1970, când atragerea acestor categorii ale populației în activitatea de muncă a atins limita posibilă, iar natalitatea a scăzut la nivelul inadmisibil, cum era apreciat în perioada respectivă, statul a început să caute rezerve pentru forța de muncă, una din soluțiile propuse fiind creșterea natalității, care a fost conceptualizată ulterior în politicile familiale din anii 1980.

Cercetările sociologice din perioada examinată demonstrează că una din cauzele principale ale scăderii natalității și schimbării comportamentului reproductiv al femeilor constă în sarcina dublă a femeilor, dificultățile existente la îmbinarea rolurilor profesionale și parentale. Reieșind din cele menționate, locul central în politicile familiale, în corespundere cu recomandările demografilor, au constituit majorarea ajutorului material al femeilor lucrătoare și diferite înlesniri în sfera economică.

Cadrul legislativ în perioada anilor 1970-1989 a fost perfectat, fiind introduse un șir de modificări ce țin de asigurarea drepturilor egale ale bărbaților și femeilor în diferite sfere ale viței sociale: educație, economie, viața politică și culturală, inclusiv în sfera maternității.

Ca urmare, către mijlocul anilor 1980, în URSS s-a format un sistem deosebit de ocupare profesională: s-a consolidat un stereotip unic față de ocuparea bărbaților și a femeilor, care presupunea că toată populația în vârstă aptă de muncă urmează să fie ocupată fie în sfera de producere, fie în procesul de educație. Pentru femei au fost acceptate întreruperi temporare în activitatea economică pe motivul nașterii copilului și îngrijirii lui. Astfel, către sfârșitul anilor 1980, 92% dintre femei în vârstă aptă de muncă au fost ocupate în

47 Obiectivul principal al Ceretării Bugetelor Gospodăriilor Casnice (CBGC) realizate trimestrial de către Biroul Național de Statistică a Moldovei este determinarea multiaspectuală a nivelului de trai al populației prin prisma veniturilor, cheltuielilor, consumului, condițiilor de trai și a altor indicatori. (www.statistica.md)

economie, sau încadrate în procesul de învățămînt. În comparație cu alte țări, acest indicator a fost cu 30-40% mai înalt. Printre populația ocupată în sfera economică femeile constituiau, în acea perioadă, 51%⁴⁸ (Fig.1).

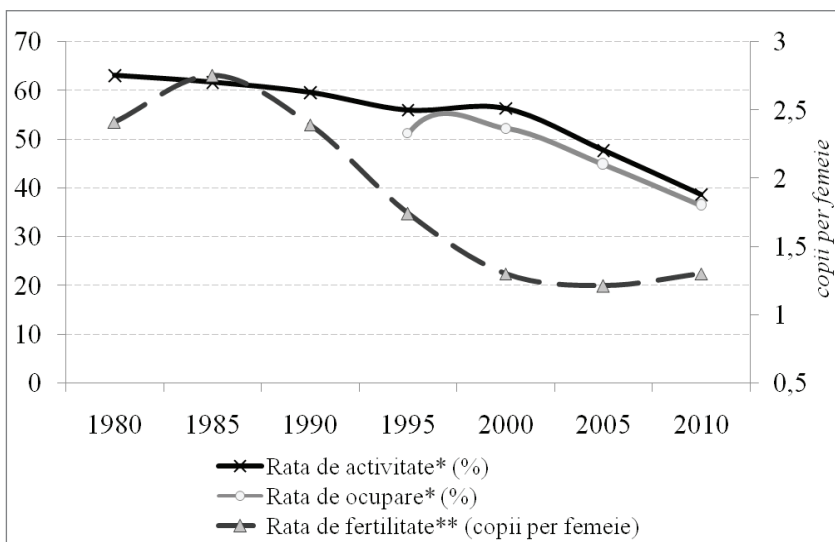

Fig.1. Dinamica indicatorilor ocupaționali ai femeilor și rata de fertilitate în Republica Moldova

Surse: *pentru anii 1980-1999 indicatorii respectivi sunt prezentați conform calculului Organizației Internaționale a Muncii // <http://kilm.ilo.org/>;

**<http://demoscope.ru/weekly/app/app4007.php>;

Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj. – BNS, Chișinău, 2011

Statistica oficială permite o delimitare a particularităților specifice comportamentului economic al femeilor în vârstă fertilă. Astfel, din distribuția indicatorilor ocupaționali pe grupe cincinale de vârstă delimităm că, în dinamica anilor, femeile cu o pondere mai mare se mențin active pe piața muncii, în special după vârsta de 35 de ani.

Participarea femeilor la activitatea economică este maximă în categoriile de vârstă 40-44 ani și 45-49 ani, încadrând peste 60% din femeile din grupa de vârstă respectivă⁴⁹. Rata de ocupare a femeilor este mai scăzută pentru categoriile de vârstă marginale (15-19/20-24 ani și după vârsta de 55 ani) în comparație cu indicatorii respectivi în rândul bărbaților. În totalul femeilor tinere una din cinci este economic activă.

48 Демографический энциклопедический словарь. Москва, «Советская Энциклопедия», 1985, p.131.

49 Piața forței de muncă în Republica Moldova, Chișinău, 2011, p.22

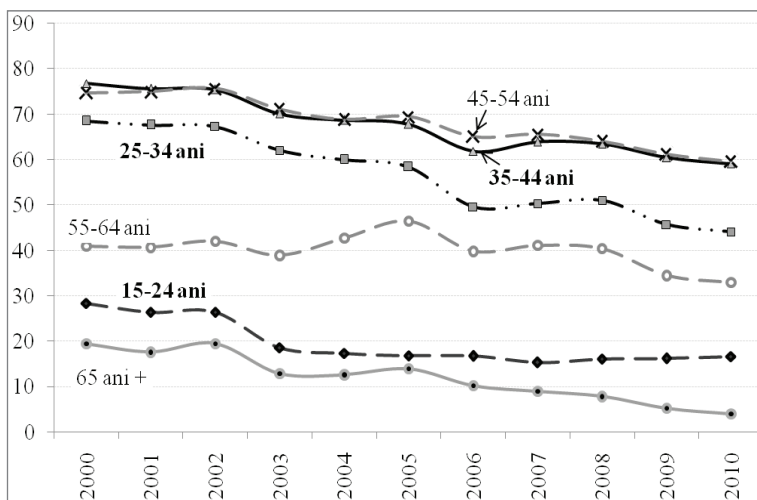

Fig.2. Dinamica ratei de ocupare a femeilor, după categorii de vârstă (%)

Sursa: Biroul Național de Statistică din RM, <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=320&id=2294>

Raportându-ne la contingentul fertil, există diferențe în menținerea statutului ocupațional activ, care pot fi explicate prin regularități comune pentru diferite țări, inclusiv Republica Moldova (Fig.2). Astfel, în grupele de vârstă mai tânără (15-24/25-34 ani) femeile, de regulă, mai mult timp se rețin în familie, încep să lucreze mai târziu, apoi anume aceste perioade de vârstă revin căsătoriilor, nașterii și îngrijirii primilor copii. Totodată, mai multe femei decât bărbați își întrerup activitatea economică sau ies de pe piața muncii pentru a avea grijă de copiii de vârstă preșcolară.

De altfel, potrivit datelor statistice cu referire la contingentul fertil cuprins în vârstă de 20-49 ani (Fig.3a, b), atât rata de activitate, cât și cea de ocupare este semnificativ mai mică în cazul femeilor care au cel puțin un copil de vârstă preșcolară (47,5% și respectiv 47% pentru anul 2010); comparativ cu categoria femeilor care nu au nici un copil de această vârstă (circa 51% și respectiv 50%). Repartizarea pe sexe evidențiază că indicatorii ocupaționali sunt mai înalți pentru bărbați în categoria persoanelor cu cel puțin un copil de vârstă preșcolară (cu peste 14 și respectiv 10% în comparație cu femeile), și se inversează în favoarea femeii în cazul persoanelor ce nu au nici un copil de vârstă preșcolară.

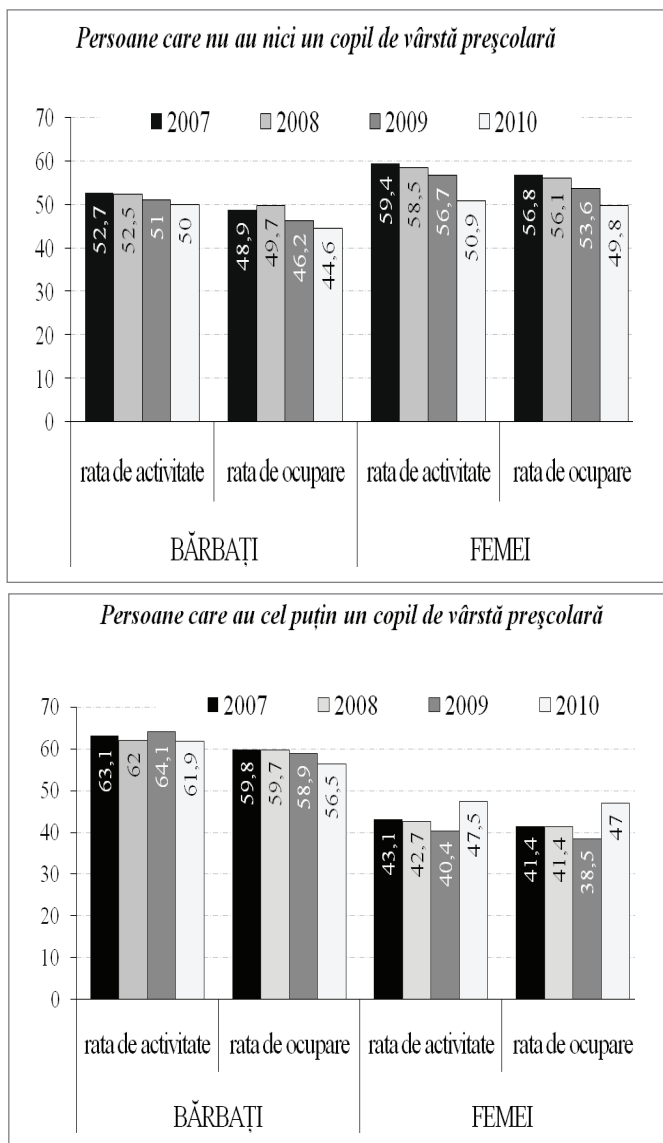

Fig.3a, b. Indicatorii ocupaționali ai populației de 20-49 ani după numărul de copii de vârstă preșcolară, pe sexe, 2007-2010 (%)

Sursa: Femei și bărbați în Republica Moldova. – BNS, Chișinău, 2008; 2009; 2010; 2011

Începând cu vârsta de 35 de ani (*Fig.2*), ponderea femeilor ocupate (53,7%), cât și rata de ocupare (59,1%) a acestora este superioară față de cea a bărbaților la vârsta respectivă (46,3% și 53,8%), menținându-se până la 45-54 ani cu 52,4%. Creșterea nivelului de ocupație pentru aceste grupe de vârstă parțial este influențată de revenirea din concediile de maternitate, dar și de nivelul scăzut al veniturilor populației și necesitatea celui de-al doilea „susținător” al familiei. Femeile, spre deosebire de bărbați, se orientează nu atât la un salariu mare, cât la o ocupație mai stabilă, concentrându-se, astfel, în sistemul oficial de ocupare, care acordă un minimum de garanții sau facilități sociale.

Împărtășind specificul țărilor CSI privind prezența relativ înaltă a femeilor pe piața muncii, în Moldova, deși statistica oficială nu prezintă date structurate după numărul de copii auți, ocupabilitatea feminină predomină atât în rândul celor care au născut, cât și în rândul celor care nu au născut. Acest fapt se confirmă și prin datele studiului asupra contingentului feminin fertil, unde raportul pentru femeile care au născut este de 75,7% în cazul celor încadrate în câmpul muncii și 24,3% a celor neîncadrate, iar pentru cele care nu au născut aceste cote constituie 56,6% și respectiv 43,4%.

Plasată între rolurile și atribuțiile familiale, părintești și cele productive, profesional publice, atât din statistica oficială, dar și specific eșantionului studiat, se evidențiază că în general femeia este supusă unei încărcături duble, aceasta fiind deosebit de acută, în special pentru femeile în vârstă aptă de muncă. Respectiva afirmație își găsește justificare și în particularitățile regimului de muncă a femeilor interviewate, active pe piața muncii. Astfel, cu referire la serviciul de bază, circa 69% din respondentele încadrate în câmpul muncii lucrează ziua completă de 8 ore și mai mult, iar în rândul mamelor cu unul și mai mulți copii acest orar este specific la peste 73%. Totodată, în rândul respondentelor ocupate, indiferent de numărul de copii și de intenții reproductive, evidențiem o pondere înaltă a celor ce lucrează suplimentar în afara serviciului, circa 1/3 (*Tabelul 1*). Această încărcătură acceptată de către femei nu este însă o alegere în favoarea carierei, ci mai degrabă o alternativă pentru mărirea bugetului familiei și acoperirea cheltuielilor de consum și întreținere.

Tabelul 1. Statutul ocupațional și ocuparea dublă a respondentelor după numărul de copii avuți și intențiile reproductive (%)

		încadrată în câmpul muncii	lucrează suplimentar în afara serviciului
după nr. de copii	nici un copil	56,6	33,0
	cu 1 copil și mai mulți	75,7	34,2
după intenția reproductivă	intenționează în următorii 3 ani	65,4	35,3
	intenționează mai târziu	54,5	35,4
	deloc nu intenționează	81,6	32,5
Total (N=600)		68,8	33,9

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m.Chişinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

Din perspectivă metodologică, delimitarea gradului de influență posibilă a statutului ocupațional al femeii asupra natalității este foarte dificilă, deoarece presupune cunoașterea poziției femeii pe piața muncii în momentul când se ia decizia în favoarea nașterii.

Deși rezultatele fundamentale ale studiului permit determinarea statutului ocupațional doar la momentul interviului, prin componenta anchetei sociologice aplicată respondentelor cu copil(i) „*Implicarea în câmpul muncii: relații și condiții*” a fost posibilă determinarea statutului ocupațional al acestora înainte de nașterea copilului (Fig. 4.). Menționăm că, circa 87% din respondentele cu cel puțin un copil erau ocupate pe piața muncii înainte de nașterea copilului, dintre care peste 3/4 lucrau pe un program complet de muncă.

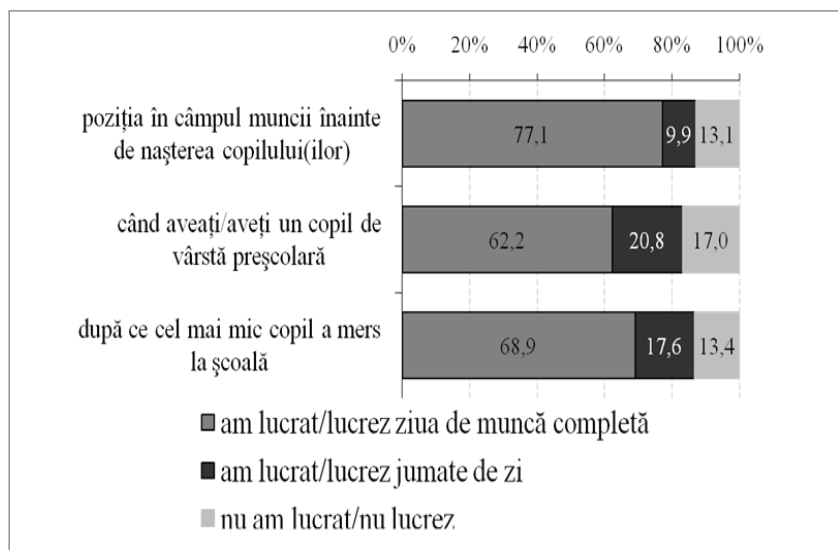

Fig.4. Poziția în câmpul muncii a respondenților cu copii în diferite etape ale vieții familiale (%)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m. Chișinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

Raliindu-ne și la opinia cercetătorilor străini⁵⁰, dar și la rezultatele empirice, constatăm că nașterea copiilor micșorează activitatea economică a femeii: ponderea femeilor ocupate pe program întreg fiind în descreștere odată ce aveau/au în îngrijire un copil de vârstă preșcolară (62,2%). Se evidențiază totuși că majoritatea femeilor nu sunt orientate spre inactivitate economică în perioada creșterii copilului, or programul de lucru prescurtat și flexibil devine o alternativă în îmbinarea rolurilor productive și materne pentru circa 20% din respondente.

Nu putem afirma însă că sectorul de activitate, în acest caz, este unul formal. Raportat la contingentul fertil studiat, observăm următoarele: cu cât crește numărul copiilor în familie, cu atât descrește ponderea femeilor ce-și continuă activitatea profesională și cu atât mai mare este ponderea femeilor casnice.

⁵⁰ Доклад о развитии человеческого потенциала в Российской Федерации 2008. Москва, 2009, p.139-143; Шахотько, Л. Рождаемость городских и сельских жителей: различия на фоне общих тенденций. // Электронная версия бюллетеня Население и общество, 2009, № 393-394, <http://demoscope.ru/weekly/2009/0393/tema06.php>

Specific și altor state, dacă femeia cu un singur copil reușește să combine rolul matern cu cel productiv în condiții flexibile, atunci prezența a doi și mai multor copii face acest lucru mai greu de realizat, inclusiv în pofda faptului că în unele țări sunt prevăzute indemnizații considerabile pentru părinții cu trei și mai mulți copii. De aceea multe femei, în special din categoriile populației cu venit mic, pentru care serviciile de îngrijire și educare a copiilor devin inaccesibile, preferă retragerea din câmpul muncii (Fig.5).

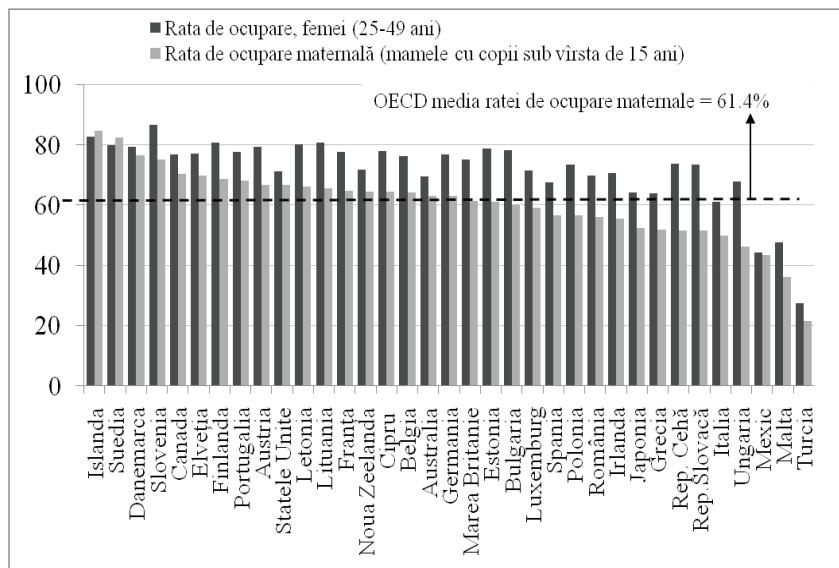

Fig.5. Rata de ocupare maternală (a mamelor cu copii sub vârsta de 15 ani) în comparație cu rata de ocupare a femeilor (25-49 ani), 2008

Sursa: OECD Family database, http://www.oecd.org/document/4/0,3746,en_2649_34819_37836996_1_1_1_1,00.htm

Creșterea proporției femeilor încadrate în câmpul muncii este strâns legată de creșterea numărului de mame (re)intrate pe piața muncii sau rămase a fi active la locul de muncă. În medie pe țările OECD în 2008, mai mult de șase din zece femei cu copii dependenți (0-16 ani) erau active pe piața muncii plătite. Cu toate acestea, sunt evidente variații transnaționale semnificative. Astfel, sub rata de ocupare de 50% pentru mamele cu copii de vârstă 0-16 ani, la limita de jos printre țările europene se află Turcia, Ungaria, Italia, Polonia și Republica Slovacă. La celălalt capăt, unde două din trei mame cu copii dependenți sunt angajate, se află țările de nord Islanda și Suedia, cu o rată de ocupare maternală de peste 80%.

Deosebirile naționale ale perioadei de concediu pentru îngrijirea copilului după naștere își au aportul său în orientarea comportamentului ocupațional al mamelor. Astfel, în multe țări, conform statisticilor occidentale⁵¹, rata de ocupare maternală este în recul când copiii au vârsta cuprinsă între 3-5 ani (*Fig.6a*) și este în ascendență odată cu creșterea vârstei celui mai mic copil: astfel, pentru femeile a căror cel mai mic copil are nu mai mult de 5 ani rata de ocupare constituie circa 60%; între 6 și 11 ani – 69,7%; între 12-14 ani – 73,5%. De menționat că asupra nivelului de ocupare a bărbaților, acești factori au o influență nesemnificativă și, de regulă, crește când copilul merge la școală. Dinamica relațiilor cu piața muncii a femeilor cu copii diferă semnificativ de la o țară la alta. Spre exemplu, în Olanda și Elveția este caracteristică angajarea „part-time” a mamelor cu copii sub vârsta de 5 ani.

Asupra activității economice a femeii, spre deosebire de cea a bărbaților, influențează și numărul de copii avuți în vârstă 0 -16 ani. Astfel, rata de ocupare a femeilor tinde să fie mai mică pentru mamele cu un număr mai mare de copii dependenți (0-16 ani). În 2008, în medie pentru țările membre ale OECD și UE, rata de ocupare a femeilor cu un singur copil constituia peste 71%; cu doi copii – în jur de 67%; cu trei și mai mulți copii – până la 50% (*Fig.6b*).

51 Doing better for families, OECD, 2011, p.36

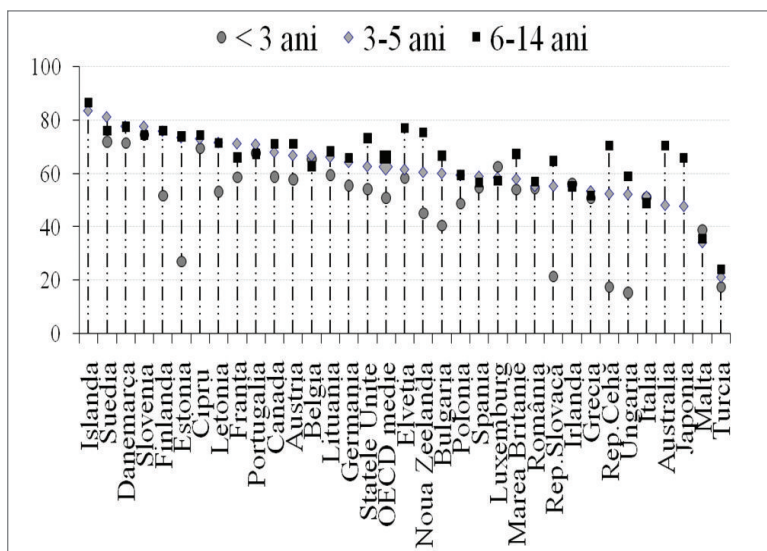

Fig.6a. Rata de ocupare maternă (a mamelor cu copii sub vârsta de 15 ani) după vârsta celui mai mic copil, pentru unele țări, 2008 (%)

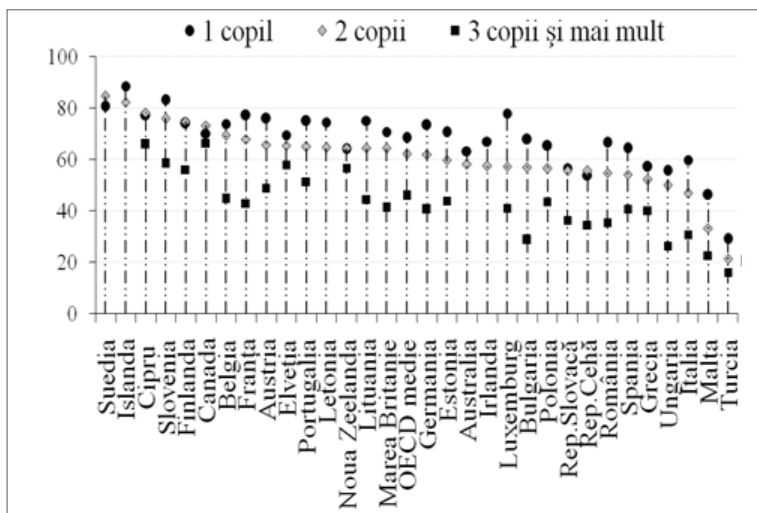

Fig.6b. Rata de ocupare maternă (a mamelor cu copii sub vârsta de 15 ani) după numărul de copii, pentru unele țări, 2008 (%)

Sursa: OECD Family database, http://www.oecd.org/document/4/0,3746,en_2649_34819_37836996_1_1_1_1,00.html

Nașterea primului copil puțin influențează asupra activismului economic al femeii, dar mărește brusc ponderea femeilor casnice și micșorează efectivul celor ce fac studii. Din studiile cercetătorilor ruși⁵², se evidențiază că nașterea celui de-al doilea copil reduce activitatea femeii pe piața muncii cu 4-5%, iar nașterea celui de-al treilea sau următorului copil – cu 16%. În același timp, femeile ocupate cu o mai mare probabilitate decât cele neocupate, nasc primul copil, pe când femeile neocupate – pe cel de-al doilea sau următorul. Pentru nașterile primare această dependență rămâne statistic semnificativă chiar și prin controlul altor variabile independente, precum vârsta de exemplu, însă pentru nașterile de rangul doi, cât și cele ulterioare, statistic sunt ne semnificative.

Din rezultatele studiului autohton realizat, constatăm că poziția pe piața muncii a contingentului fertil are incidență controversată în luarea deciziilor reproductive. Pe de o parte, observăm cel mai înalt nivel de încadrare în câmpul muncii printre respondentele ce nu mai intenționează de a avea un (alt) copil, fapt explicat în mare parte de particularitățile acestui grup, în special – realizarea rolului matern, femeile având deja cel puțin un copil și respectiv detașându-se de o ulterioară intenție reproductivă și concentrarea asupra activității profesionale. Pe de altă parte, raportându-ne doar la femeile ce au enunțat intenții pozitive, analiza pe întregul eșantion (*Tabelul 1*) arată că prezența serviciului, încurajează intenția reproductivă apropiată în timp. Astfel, printre respondentele ce planifică în scurt timp nașterea unui (alt) copil, ponderea femeilor care au un statut ocupațional activ este semnificativ mai mare (65,4%) decât printre cele ce amână intenția pe mai târziu (54,5%).

Femeile care au un serviciu, probabil apreciază mai înalt posibilitățile materiale prezente ale familiei (ocupația economică a femeii ca sursă suplimentară de venit), cât și cele viitoare, în cazul în care va fi posibilă reîntoarcerea la serviciu. Dacă nașterea primului copil are loc indiferent de condiții, atunci dorința femeii ocupate de a naște cel de-al doilea copil depinde mult de factorii economici și de bunăstarea familială în susținerea acestei intenții. Rezultă, deci, că nu doar riscul unei sărăcii a familiei împing femeia cu copil pe piața muncii, ci și, dimpotrivă, așteptarea unor pierderi în legătură cu nașterea unui (alt) copil poate împiedica realizarea intențiilor procreative (*Fig.7*).

52 Доклад о развитии человеческого потенциала в Российской Федерации 2008. Москва, 2009, p.139.

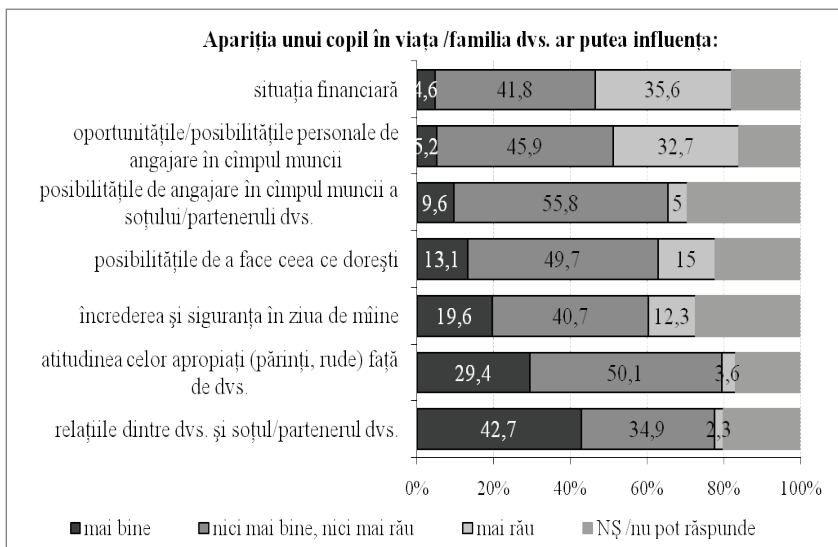

Fig.7. Repartizarea opiniilor respondentelor privind schimbările ce pot apărea în cazul nașterii (încă a) unui copil (%)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m.Chişinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

Observăm că, dacă respondentele care planifică nașterea unui (alt) copil în următorii trei ani au o atitudine preponderent neutră față de posibilele oportunități de angajare ulterioare nașterii, fiecare a doua apreciind că apariția copilului ar influența „nici mai bine, nici mai rău” asupra acestora, atunci femeile care își amână intenția reproductivă sau refuză definitiv de la ea se plasează mult mai critic, considerând că oportunitățile de (re)angajare se vor micșora și situația se va înrăutăți. Totodată, se identifică că prezența copiilor influențează poziția respondentelor, amplificând încărcătura negativă față de riscurile profesionale/ocupaționale ce pot apărea. Pe întregul eșantion doar factorul ocupațional (oportunitățile de angajare) și cel economic (situația financiară) cel mai frecvent sunt apreciați (de circa 1/3 din interviuate) ca fiind mai vulnerabili la o înrăutățire în cazul apariției unui (alt) copil în viața/familia respondentelor.

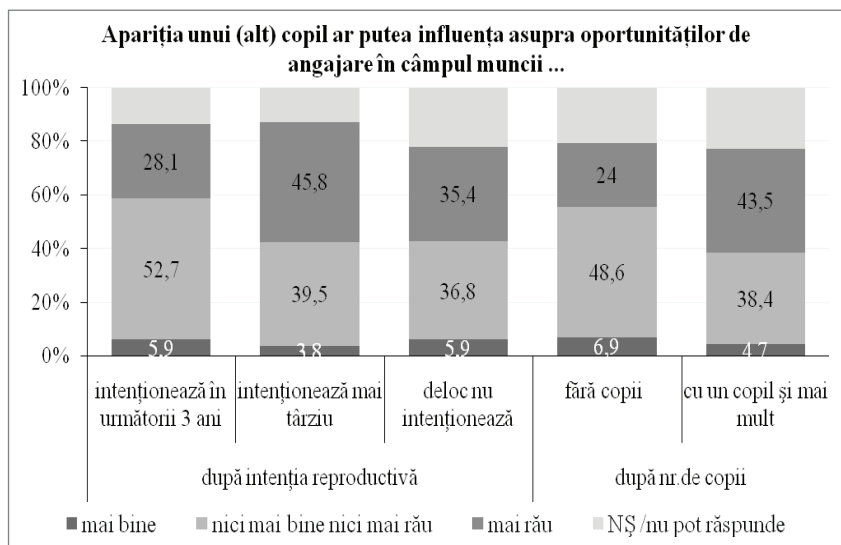

Fig.8. Opiniile respondentelor privind schimbările ce pot apărea în cazul nașterii unui (alt) copil, distribuția după intenția reproductivă și nr. de copii avuți (%)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m. Chișinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

Retrospectiva studiilor sociologice⁵³ arată că pentru marea majoritate a femeilor implicate în câmpul muncii (circa 80%) activitatea profesională este plasată în categoria celor mai importante valori, alături de familie și copii.

Transformările socioeconomice actuale spulberă viziunile ideologice anterioare privind poziția femeii în familie și societate. Astăzi, femeile diferit îmbină familia, copiii și serviciul. Reflectând și în baza rezultatelor cercetării realizate, delimităm că mai mult de jumătate din respondente (circa 57%) au o viziune „egalitară” în alegerea lor, susținând că pentru femeia contemporană familia și serviciul sunt importante în egală măsură. O treime din respondente sunt adepte ale percepției tradiționale privind rolul femeii, dând importanță familiei, și doar 2,6% consideră că activitatea profesională acum preia locul familiei. Distribuția opiniilor diferă, dacă ne raportăm la caracteristicile sociodemografice ale respondenților. Astfel, opțiunea egalitară are o pondere mai mare pentru 2/3 din femeile cu nivel mai înalt de studii, în aceeași proporție pentru femeile

53 Демографический энциклопедический словарь. Москва, «Советская Энциклопедия», 1985, p. 131.

încadrate în câmpul muncii, precum și pentru cele care au unu sau doi copii. Opinia respondentelor fără copii se divizează practic în jumătate pentru primele două opțiuni, iar a celor cu trei și mai mulți copii rămâne în favoarea familiei. Observăm că femeile care intenționează nașterea unui copil în scurt timp susțin mai întâi importanța familiei (peste 40%). O tendință este evidentă aici, pe măsură ce femeile își amână intenția reproductivă ori o refuză definitiv se intensifică atitudinea în favoarea opțiunii egalitare (Fig.9).

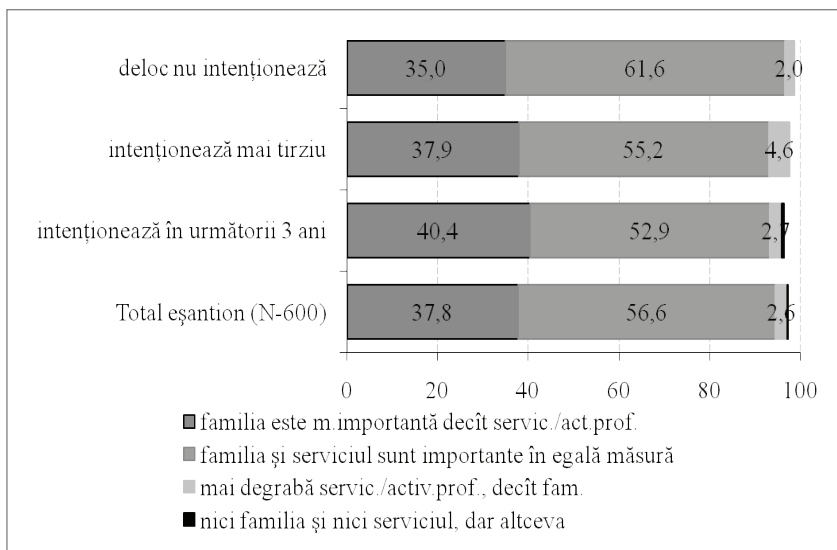

Fig.9. Repartizarea opiniilor privind importanța atribuită familiei și serviciului de către femeia contemporană, distribuția respondentelor după intențiile reproductive (%)

*Diferența de 100% reprezintă persoanele cărora le-a fost greu să se aprecieze

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m.Chîșinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

Constatăm, concepția egocentrică de a nu întemeia o familie sau a unei familii fără copii nu este o caracteristică autentică în rândul femeilor din Republica Moldova. Rezultatele studiului evidențiază că în proiectele sale de viață femeile susțin în special îmbinarea echilibrată, dar și echitabilă, a rolurilor familiale, parentale și profesionale. Astfel, 58,8% din respondente sunt de părerea că după nașterea copilului femeia „trebuie să se ocupe de îngrijirea și educarea lui până la vârsta de 3 ani, apoi să revină

în câmpul muncii". Un număr semnificativ mai mic (15,2%) se pronunță pentru același model, dar pe un termen de îngrijire de 6 ani. Prin această reprezentare, femeile, probabil, optează pentru slăbirea presiunii „dublei încărcături” pe perioada creșterii și educării copiilor mici, detașându-se de grijile specifice activității profesionale în favoarea celor materne. Sunt însă și adepți ale unui alt model – intercalarea continuă dintre serviciu/ activitate profesională și obligațiunile familiale (circa 21%), susținând că „după nașterea copilului femeia nu trebuie să abandoneze serviciul”. Fapt interesant, că printre respondentele ce intenționează nașterea unui (alt) copil în următorii 3 ani susținătoare ale acestei poziții sunt mai multe (circa 24%) decât în rândul celor care amână intenția pe mai târziu (15,9%) sau nu mai intenționează nașterea unui copil (18,4%). Totodată, pondere mai mare această opinie are în rândul respondentelor aflate în categoria de vârstă 25-29/30-34 ani, adică o componentă importantă a potențialului fertil, pe de o parte, dar și a contingentului apt de muncă și activ economic, pe de altă parte; cele cu studii profesionale medii sau superioare finisate; încadrate în câmpul muncii și cele care au unul sau doi copii. Deși într-un număr foarte mic (circa 2%), unele femei, preponderent din categoria de vârstă 40-44 ani, cu studii medii incomplete și cele care au mai mult de trei copii, rămân a fi fidele modelului tradițional apropiat celui patriarhal, punând preț mai mult pe familie și susținând traseul: implicarea pe piața muncii până la apariția copilului, după nașterea lui – dedicarea doar familiei, copiilor, treburilor casnice, fără reîntoarcere în câmpul ocupațional.

Atât din cele analizate anterior, cât și din cele ce urmează se evidențiază o particularitate importantă a comportamentului ocupațional al femeii – pentru majoritatea din ele plecarea de pe piața muncii în legătură cu nașterea copilului nu este definitivă. Astfel, raportate direct la etapele vieții familiale, traiectoria cărora este ghidată de nașterea, creșterea și educarea copilului(ilor), doar puține din respondente (în medie circa 6%) susțin că „femeia nu ar trebui să lucreze în afara casei”.

Se evidențiază astfel că implicarea și poziția activă pe piața muncii devine o prioritate pentru femei. Totodată, ele optează mai degrabă pentru un program de lucru prescurtat, atunci când au în îngrijire un copil de vârstă preșcolară (70,2%) sau după ce cel mai mic copil merge la școală (57,7%), decât abandonul total al postului de lucru, dorind astfel continuitatea poziției sale pe piața muncii. Aceeași orientare ocupațională se prezintă de către femei indiferent dacă au sau nu copii (Fig.10).

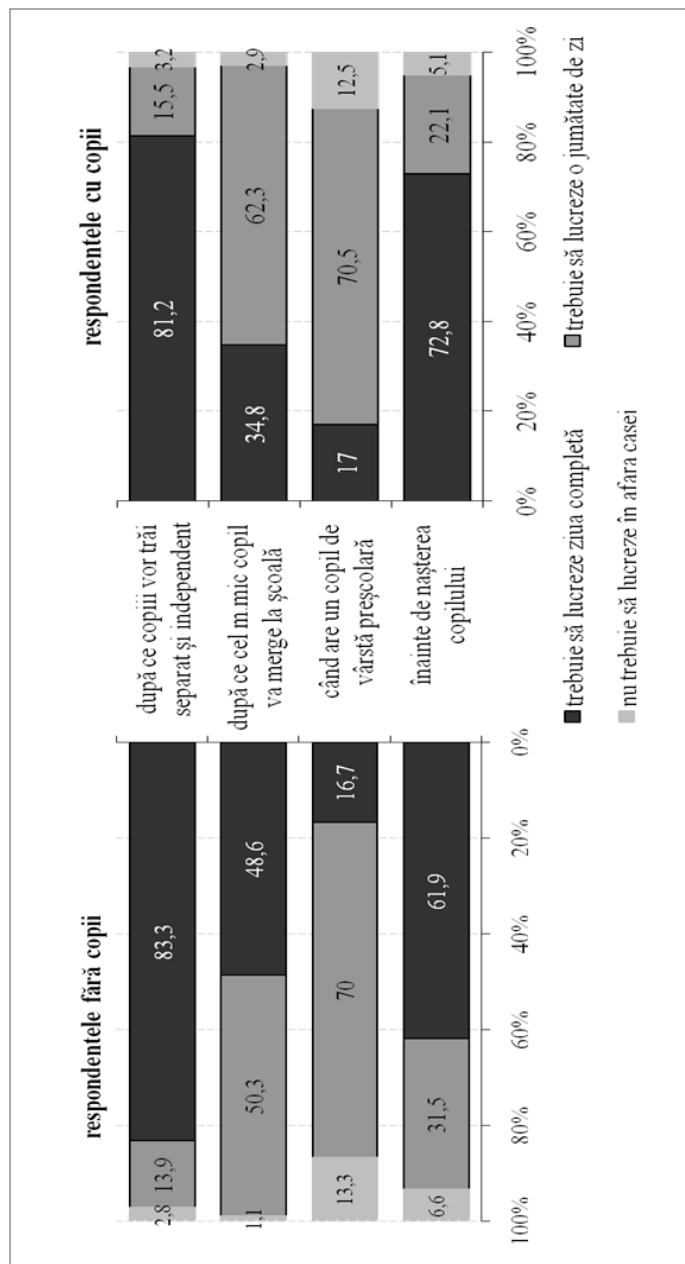

Fig. 10. Repartizarea opiniilor respondenților privind distribuția timpului de activitate a femeii pe piața muncii (%)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m. Chișinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIESP al ASM

Observăm că, dacă până la apariția primului copil și după maturizarea copiilor auți femeile preferă o implicare activă și completă în viața profesională, atunci, odată cu obținerea statutului de mamă, în perioada creșterii și școlarizării copiilor femeia își menține dorința de a rămâne ocupată pe piața muncii, dar pe un program redus.

Un factor ce facilitează apariția problemelor legate de reconcilierea activității profesionale și a vieții familiale este flexibilitatea scăzută a programelor de muncă. Respondentele cu copil(i), percep mai acut decât cele fără copii necesitatea unui orar flexibil, inclusiv în perioada școlarizării copilului (62,3%), fapt explicat prin experiența rolului matern, a cunoașterii particularităților acestei perioade, dificultăților de conciliere a rolurilor familiale, părintești și profesionale.

În această ordine de idei, atât din rezultatele studiului, cât și din sinteza datelor statistice, constatăm că preferințele ocupaționale pe piața muncii ale femeii sunt orientate foarte mult de prezența copiilor preșcolari și școlari. Inclusiv, conform datelor anuale ale Anchetei Forței de muncă (BNS)⁵⁴ se evidențiază că femeile optează pentru un program de muncă diferit de cel al bărbaților. Astfel, din cauza responsabilităților familiale fiecare a opta femeie în vârsta aptă de muncă (sau circa 14%) acordă prioritate programului parțial, în timp ce cota bărbaților care și-au asumat astfel de responsabilități constituie abia 2%. Fiecare a cincea femeie nu și-ar dori să aibă un loc de muncă cu program complet. Dacă bărbații preferă să stea peste program cel puțin cinci ore săptămânal, cu gândul la o eventuală promovare, atunci femeilor nu le place să stea mai mult de trei ore săptămânal. Fiecare a cincea femeie ar accepta totuși să lucreze mai mult de 40 de ore pe săptămână, însă doar din dorința de a avea un câștig mai mare.

Trebuie să menționăm că promovarea modelelor alternative de programe de lucru, inclusiv în sectorul privat, sunt practici pozitive ale unor țări europene, care încurajează luarea în calcul de către companii a responsabilităților familiale ale angajaților, inclusiv în scopul optimizării activității profesionale și parentale.

54 Femei și bărbați pe piața muncii în Republica Moldova. Raport Analitic. – BNS, Chișinău, 2010.

Exemplul Germaniei:

„Auditul serviciului și al familiei”

Guvernul Germaniei a elaborat diverse strategii orientate către stimularea motivației companiilor și întreprinderilor pentru a optimiza îmbunarea serviciului și a familiei. Una din aceste programe este mecanismul administrativ „Auditul serviciului și al familiei”.

Creat și dezvoltat la inițiativa unuia dintre cele mai reprezentative fonduri din Germania – Fondul Hertie, acest audit este orientat către o abordare holistică vizavi de politica de familie a personalului. Auditul propune consultări și soluții individualizate pentru companii și întreprinderi, precum și susține și urmărește procesul de implementare. Criteriile sunt, de exemplu: managementul relațional (dialogul) dintre angajator și personal, diverse activități culturale benefice pentru familie ș.a. Guvernul german premiază companiile și întreprinderile prin oferirea competitivă a fondurilor de audit, încurajând astfel participarea. Către finele anului 2009, toate ministerele regionale se conformau criteriilor de audit ca angajatori cu condiții favorabile pentru familie.

Sursa: Federal Ministry of Affairs, Senior Citizens, Women and Youth, <http://www.bmfsfj.de>

În Republica Moldova, normele legislației în domeniul muncii sunt orientate spre racordare la standardele legale ale Uniunii Europene. Astfel, Codul Muncii stabilește anumite garanții și facilități la locul de muncă în legătură cu graviditatea și maternitatea⁵⁵, referindu-se în special la crearea unui regim mai favorabil de muncă și de odihnă pentru femei, care le-ar permite mai eficient să combine îndeplinirea obligațiilor de muncă și a funcțiilor familial-parentale. Cele mai puternice garanții protectoare, legislativul acordă femeilor gravide și mamelor cu copii în vârstă de până la 3 ani. Conform studiului empiric, se atestă că la locul de muncă (Fig.11) cea mai frecventă facilitare pentru această categorie de femei este regimul de muncă flexibil (circa 2/3 dintre interviuate). Mult mai puține femei, circa o cincime, au beneficiat de ajutoare bănești pe motiv că aveau copil(i) care necesită îngrijire, precum și de pauze suplimentare plătite pentru alimentarea copilului mic.

⁵⁵ De exemplu, astfel de norme precum sunt: stabilirea la solicitarea femeilor gravide și a părinților care au copii mici, a unui regim de muncă privilegiat, limitarea și interzicerea trimiterii în deplasări de serviciu și atragerea la lucrările suplimentare, stabilirea pauzelor suplimentare plătite pentru alimentarea copiilor, ordinea privilegiată de acordare a concediilor ordinare de odihnă etc.

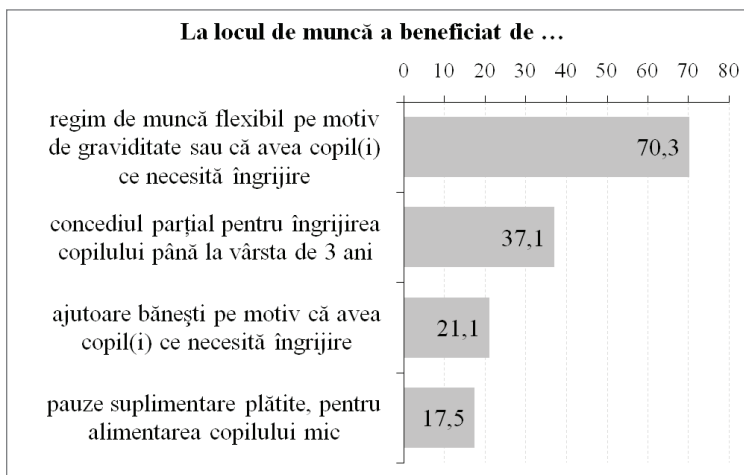

Fig.11. Facilități și garanții de care au beneficiat respondentele cu copii la locul de muncă, %

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m.Chîșinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

Prin evaluarea ulterioară a rezultatelor complementare atitudinii față de poziția și comportamentul femeii pe piața muncii, pentru majoritatea dintre ele sunt preferate motivațiile economice și necesitatea celui de-al doilea susținător al familiei, și nu dorința de a face o carieră propriu-zisă. Credem totodată, că ponderea înaltă a femeilor cu statut ocupațional activ în rândul celor care au copii, cât și opiniile acestora în favoarea prezenței active pe piața muncii a mamei cu copil de vârstă preșcolară, ar putea fi și rezultatul indemnizațiilor extrem de mici oferite pentru copii, care, de fapt, nu compensează pierderea unui venit de muncă lunar.

Menționăm, studiile din domeniu⁵⁶ susțin ipoteza precum că femeile, care intenționează, în scurt timp, nașterea unui copil se deosebesc prin cerințe profesionale (de carieră) scăzute, iar dorința de a naște în rândul femeilor neîncadrate în câmpul muncii este determinată de normele/tradițiile nupțialității existente în societate. În cazul Republicii Moldova, revenind la contingentul fertil studiat, se constată că cerințele înalte de carieră sunt trecute pe poziție secundară față de problemele și neajunsurile materiale.

⁵⁶ Родители и дети, мужчины и женщины в семье и обществе. Выпуск 1 (Под науч.ред. Т.М.Малевой, О.В.Синявской), НИСП, Москва, 2007.

Conform rezultatelor cercetării, justificarea propriei atitudini față de activitatea profesională se raportează, în primul rând, la aspectul economic al familiei, fiind o sursă de venit pentru 74,8% din respondente. Activitatea profesională devine mijloc de autorealizare și autonomie pentru 41%, iar pentru circa 38% – o posibilitate de a obține independență financiară (Fig.12). Pe măsura creșterii numărului de copii avuți, în special trei și mai mulți, prin implicarea în câmpul munci femeile susțin prioritar necesitatea unui venit în plus important pentru întreținerea familiei. Raportate la orientările reproductive pe care le prezintă, opinia respondenților se extrapolează pe aceeași ierarhie în delimitarea poziției pe care îl are serviciul în viața fiecăreia, cu valori apropiate indiferent de intențiile procreative avute. O diferență semnificativă apare însă la intervievatele ce nu mai intenționează nașterea unui (alt) copil, având ponderea cea mai mică (30,6%) printre femeile pentru care activitatea profesională este un mijloc de autorealizare și autoafirmare, dar fiind pe o poziție nesemnificativ mai înaltă în evaluarea acesteia ca sursă de venit. Aceste opțiuni sunt dependente de variabila de vârstă, dar și de numărul copiilor avuți, ori cotă semnificativă printre femeile care nu mai prezintă dorința de a naște (încă) un copil au respondentele cu vârstă 30-44 ani și cele care deja au născut, în special femeile cu doi și mai mulți copii.

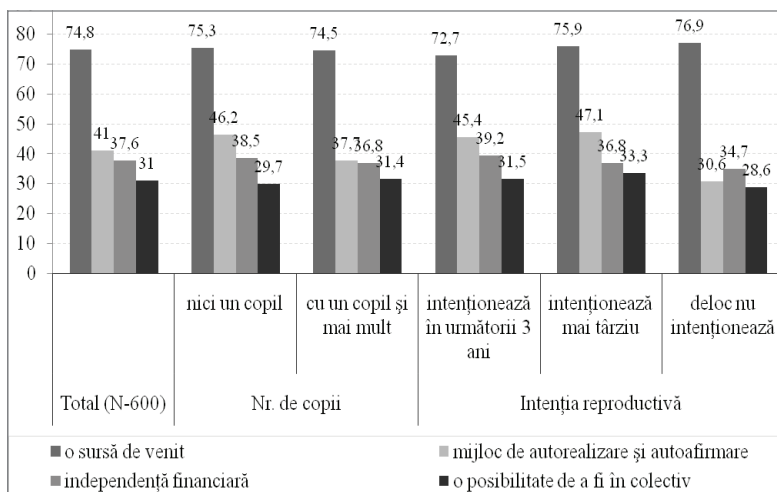

Fig.12. Atitudinea respondentelor față de rolul activității profesionale (%)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m. Chișinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

Raționalizând și asupra motivației ce justifică implicarea în câmpul muncii a femeii care are un copil de vârstă preșcolară, circa 2/3 din respondente la fel pun accent major pe „neajunsurile materiale și financiare” (Fig.13). Valori mult mai mici, dar semnificative, sunt atribuite: dorinței de a avea banii „proprii” (circa 39%), satisfacției și interesului față de muncă (25,7%), iar în cele din urmă, necesității acumulării unui stagiul de muncă (23,3%). Fără a devia de la poziția superioară atribuită problemelor economice, pe măsura creșterii nivelului de studii al respondentelor crește și ponderea motivației vizavi de interesul propriu-zis față de muncă și dorința independenței financiare. Aceste aspecte au o pondere mai înaltă și pentru interviuatele aflate în categoriile de vârstă de la 20 la 39 ani, dar și pentru cele fără copii. Observăm că respondentele cu intenții reproductive mai frecvent apreciază implicarea pe piața muncii a femeii care are un copil de vârstă preșcolară, ca o posibilitate de dezvoltare profesională și independență financiară, decât cele care au abandonat ideea de a mai naște un copil. Acest lucru este explicabil dacă ne raportăm și la faptul că intenții reproductive prezintă majoritar femeile aflate în intervalul de vârstă 20-34 ani, constituind paralel și un potențial activ de muncă ce poate aspira la integrare profesională pentru (auto)afirmare și promovare în carieră.

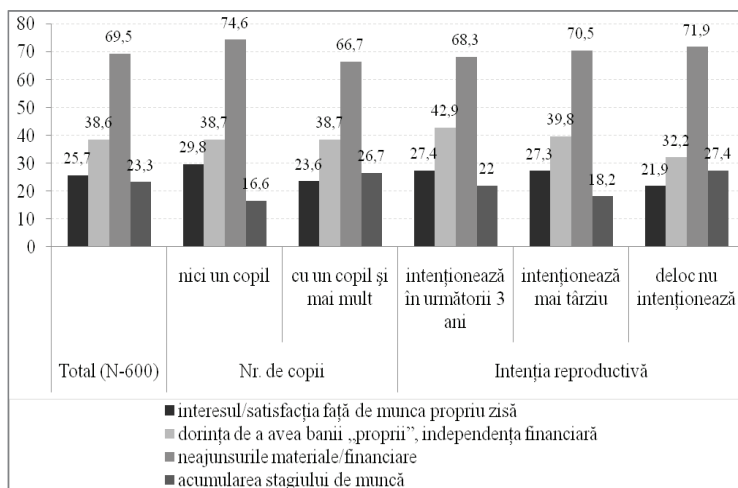

Fig.13. Opinia respondentelor privind motivația ce justifică implicarea în câmpul muncii a femeii ce are un copil de vârstă preșcolară (%)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m. Chișinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

Astăzi, conform datelor statistice, femeile cu studii superioare și medii profesionale reprezintă un potențial semnificativ pe piața muncii. Cercetările în domeniu⁵⁷ demonstrează că femeile cu nivel de educație înalt mai frecvent sunt predispuse să amâne nașterea copiilor până nu vor fi finisate studiile și realizat debutul în carieră. În cazul contingentului studiat, ponderea femeilor cu studii superioare este semnificativă atât în rândul celor ce au intenții apropiate, cât și a celor ce nu mai intenționează nașterea unui (alt) copil.

În prezent, interdependența dintre decizia femeii de a lucra sau de a naște (încă) un copil este evidentă. Însă aici nu este vorba despre faptul că femeile ocupate economic refuză de a avea copii, ci femeile care planifică nașterea copilului au anumite așteptări și temeri față de perioada de retragere din sfera formală a muncii salariate. De menționat că, în cazul planificării nașterilor de rangul doi, coraportul acestor factori devine extrem de important. Totodată, conflictul dintre statutul ocupațional activ al femeii și nașterea copilului este menținut și de accesul limitat la serviciile (instituțiile) de îngrijire și educare a copiilor preșcolari, precum și lipsa controlului real privind asigurarea drepturilor în câmpul muncii. În această ordine de idei, presupunem că în realizarea programului demografic, orientat inclusiv spre stimularea natalității, grupul – țintă trebuie să devină femeile ocupate pe piața muncii, punându-se în actualitate problema privind hotarele compatibilității dintre rolul de mamă și rolul de angajat, ambele concurând pentru timpul și forțele femeii. O altă direcție a politicilor de stimulare este și crearea oportunităților de muncă cu timp parțial, orar flexibil, lucru la domiciliu ș.a. pentru femeile cu copii mici, precum și investirea în dezvoltarea serviciilor sociale alternative de creștere și educare a copiilor și accesul la ele. Aceasta ar permite, în primul rând, menținerea femeilor în câmpul muncii, lucru foarte important în condițiile de îmbătrânire a populației și reducerea forței de muncă active; în al doilea rând, asigurarea familiei cu sursă suplimentară de venituri – o condiție valoroasă pentru contingentul fertil în luarea deciziilor procreative, dar și pentru perioada de creștere și educare a copilului; în al treilea rând, combinarea mai eficientă și reușită a rolului matern, parental cu alte tipuri de activități și roluri ale femeii.

57 Доклад о развитии человеческого потенциала в Российской Федерации 2008. Москва, 2009. p. 140; Шахотко, Л. Рождаемость городских и сельских жителей: различия на фоне общих тенденций. // Электронная версия бюллетеня Население и общество, № 393-394, 2009, <http://demoscope.ru/weekly/2009/0393/tema06.php>

6. SERVICII DE EDUCAȚIE EXTRAFAMILIALĂ – O NECESITATE ÎN CONCILIEREA ROLURILOR PARENTALE ȘI PROFESIONALE

Dezvoltarea serviciilor de zi pentru îngrijirea și educarea copilului creează oportunități egale de ocupare în câmpul muncii pentru femei și bărbați. Bunăstarea socială și economică și oportunitățile egale pentru ambele sexe de a lucra joacă un rol important în decizia unei familii de a (mai) avea un copil. Dezvoltarea infrastructurii calitative a serviciilor de îngrijire și educare a copilului constituie o componentă evocatoare. Problemele educației preșcolare și extrafamiliale a copiilor, de regulă, sunt abordate în contextul sistemului de învățământ. Totodată, existența unor servicii de educație și îngrijire de înaltă calitate a copiilor preșcolari permite părinților să împace cu mai mult succes responsabilitățile familiale, având o influență deosebită asupra comportamentului reproductiv al populației, cu cele profesionale, ameliorând, astfel, capacitatea lor de inserție în câmpul muncii.

După cum s-a menționat, există un coraport între decizia femeii de a lucra sau de a naște un copil, iar conflictul dintre acestea este menținut, inclusiv, și de accesul limitat la serviciile (instituțiile) de îngrijire și educare a copiilor preșcolari, precum și de lipsa unor servicii extrafamiliale alternative. Întrucât mărimea indemnizațiilor oferite pe durata concediilor de naștere și îngrijire a copilului compensează o parte nesemnificativă a venitului de muncă lunar, femeia, dar și întreaga familie, are diverse temeri și așteptări față de perioada de retragere din sfera formală a muncii salariate în urma nașterii unui copil. Or astăzi, criteriul principal al bunăstării familiei cu copii rămâne a fi mărimea venitului ocupațional al părinților.

Rolul investițiilor sociale orientate către copii nu poate fi subestimate în abordarea problemelor de dezvoltare durabilă precum ridicarea bunăstării generale a familiei cu copii, dar și a întregii societăți, dezvoltarea timpurie a copilului și asigurarea calității potențialului generației viitoare.

Cercetările indică faptul că sărăcia și mediul familial defavorizat sunt cele mai strâns legate de nereușita școlară. Astfel, perioada preșcolară este etapa în care educația poate influența cu cea mai mare eficiență dezvoltarea copiilor și poate anihila efectele unor condiții sociale defavorabile. Potrivit studiilor realizate în SUA⁵⁸, impactul favorabil al serviciilor de educație preșcolară asupra copiilor proveniți din familii sărace este de două ori mai important decât asupra copiilor din mediile sociale înstărite. Specialiștii evidențiază că avantajele serviciilor de educare preșcolară se extind pe scara socială dincolo de mediile sărace, contribuind în toate categoriile sociale la soluționarea unui număr de probleme educaționale în mod mai durabil și mai puțin costisitor decât intervențiile ulterioare.

Experiența multor țări cu nivel scăzut al natalității demonstrează importanța dezvoltării unui sistem de măsuri complexe al politicii familiale, printre care dezvoltarea serviciilor de educație extrafamilială se plasează în topul acțiunilor. Literatura de specialitate⁵⁹ privind repartizarea sarcinilor între piața muncii, familie și stat evidențiază câteva componente fundamentale ierarhizate astfel: dezvoltarea serviciilor de educație extrafamilială; extinderea formelor alternative de muncă (neformale), care permit combinarea rolurilor familiale de educație și activitatea profesională; programe (indemnizații + loc de muncă) pentru persoanele apte de muncă dar cu calificare joasă; programe sociale de susținere a familiilor aflate în dificultate și a persoanelor cu posibilități limitate. În esență, este vorba de „strategia de investire socială orientată pe copii și bazată pe o politică combinată de asigurare a veniturilor familiei cu copii și maximizarea ocupației în câmpul muncii a femeilor cu copii. Evaluarea efectelor unei astfel de politici în țările OECD au evidențiat legătura pozitivă puternică dintre natalitate și serviciile de educație și îngrijire a copilului. O asemenea legătură, deși un pic mai slabă, s-a înregistrat și între natalitate și măsurile îndreptate spre dezvoltarea oportunităților de muncă flexibilă.

În Republica Moldova, conform legislației și documentelor principale de politici, educația este declarată o prioritate națională. Caracteristic țării noastre este lipsa formelor extrafamiliale alternative de creștere, îngrijire

58 Barnett S.W. Maximising returns from prekindergarten education. În: Federal Reserve Bank of Cleveland Research Conference: Education and economic development. Cleveland, 2004, p. 5-18.
<http://www.clevelandfed.org/research/conferences/2004/november/pdf/barnett.pdf>

59 Эспин-Андерсен Г. Снова на пути к хорошему обществу? În: SPERO: Социальная политика: экспертиза, рекомендации, обзоры. 2006, №5, p.7-32

și educație preșcolară a copilului, instituțiile preșcolare rămânând, și în prezent, a fi nucleul întregului mecanism instituțional de îngrijire și educație timpurie a copiilor. De menționat că multiplele studii internaționale demonstrează că programele sociale și educaționale adresate vârstei timpurii au impact direct asupra reducerii sărăciei.

Învățământului preșcolar îi sunt caracteristice anumite particularități. În primul rând, spre deosebire de învățământul secundar, el nu este obligatoriu, în cazul Republicii Moldova obligativitatea lui este de la vârsta de 5 ani⁶⁰; în al doilea rând, are un rol important în studiile ulterioare, dar și cariera individului, îndeplinind funcția de echitabilizare a oportunităților de debut a copiilor din diferite grupuri sociale și din diferite medii teritoriale; în al treilea rând, această structură îndeplinește două funcții diferite – îngrijirea copilului, și educația / instruirea propriu-zisă a copilului. În acest context, în plan primar se plasează problema accesibilității învățământului preșcolar, în special pentru preșcolarii mai mari. Mult mai acut această problemă apare în mediu rural, unde din punctul de vedere al echitabilității oportunităților de start (primare), copiii de la sate într-o măsură mai mare au nevoie de servicii suplimentare de dezvoltare.

Analiza indicatorilor statistici cu referire la instituțiile preșcolare din țară evidențiază tendințele și dinamica descendentă dezvoltării acestora în ultimele decenii. La finele anului 1976, în Moldova funcționau 1786 instituții preșcolare cu un efectiv de 188 mii copii, timp de 15 ani acest număr a continuat să crească astfel încât în 1990 în republică funcționau 2336 de instituții preșcolare cu 336,5 mii copii de 1-7 ani⁶¹. Începând cu 1990, numărul instituțiilor preșcolare, precum și a locurilor în cadrul acestora, într-o perioadă scurtă de cinci ani, este în descreștere radicală (*Fig. 1*), ajungând la 1660 instituții în anul 1995. Cauza descreșterii nu este doar rezultatul scăderii natalității, ci și criza socioeconomică generală, ce a dus, pe de o parte, la o serie de disponibilizări ale potențialului activ, inclusiv feminin, și a condiționat creșterea numărului de copii de vârstă preșcolară care rămăneau acasă cu mama, iar pe de altă parte, a provocat refuzul întreprinderilor de la infrastructura socială, în componența cărora intrau

60 Legea învățământului, articolul 17, aliniatul 6 stipulează faptul că: „Pregătirea copiilor preșcolari către școală este obligatorie de la vârsta de 5 ani și se realizează în grupe pregătitoare, în grădinița sau școală ori, la solicitarea părinților, în familie. Statul asigură condițiile materiale și financiare necesare bunei desfășurări a procesului instructiv-educativ în grupele pregătitoare. În funcție de condițiile locale, acestea pot fi organizate și în cadrul școlii primare.”

61 Cârnej Gh. Starea curentă a învățământului general în Republica Moldova. Chișinău, IPP, 2001.

și instituțiile preșcolare, și transferarea acestora la balanța administrațiilor locale. Finanțarea la cote reduse a sistemului educațional și politica de finanțare per copil au condiționat închiderea unor instituții preșcolare, care în timp fie au fost distruse, fie le-a fost schimbată destinația.

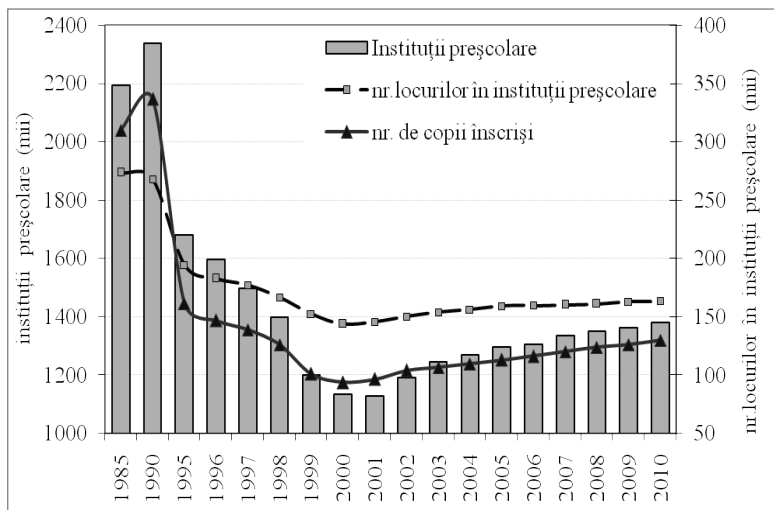

Fig.1. Evoluția numărului instituțiilor preșcolare, a numărului de locuri și a numărului de copii înscriși (anii 1985-2010)

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică, www.statistica.md

Până în anul 2001, numărul instituțiilor preșcolare s-a redus în mediu cu câte 110 unități anual, ajungând la 1128. În intervalul a zece ani (1990-2000), numărul locurilor disponibile în aceste instituții s-a redus cu 124,3 mii, adică cu circa 47%, iar numărul copiilor înscriși în instituțiile preșcolare a scăzut cu peste 72%. Din anul 2002, toți indicatorii menționați reflectă o creștere modestă, dar constantă până în prezent. Astfel, la sfârșitul anului 2010, în țară funcționau 1381 instituții preșcolare ce dispuneau de 163,4 mii locuri. În mediul urban erau concentrate circa 40% din totalul locurilor în instituțiile preșcolare, iar în cel rural – 60%.

În decursul ultimilor cinci ani, numărul copiilor care frecventează instituții preșcolare a înregistrat o creștere în mărime de 11,4%, în mediul urban această creștere constituind 12,9%, iar în mediul rural – 10,2%. Efectivul copiilor în vârstă de până la 3 ani s-a majorat în aceeași perioadă cu 18,0%, iar a celor de 3 ani și peste – cu 10,3%.

Conform datelor oficiale, constatăm că în ultimii zece ani numărul copiilor care frecventează grădinița este în ascensiune – de la 93,7 mii în 2000 la 130 mii către sfârșitul anului 2010 (sau cu circa 28% față de anul 2000), iar în această perioadă s-a mărit capacitatea instituțiilor preșcolare cu 19,7 mii (sau cu 12,1% față de anul 2000). Majoritatea copiilor cuprinși în instituțiile preșcolare au vârsta între 3 și 6 ani (110,2 mii sau 87,4%).

Deși în ultimii ani s-au înregistrat progrese semnificative în ceea ce privește înrolarea copiilor în instituțiile preșcolare, totuși, trei copii din zece rămân în afara procesului de educație preșcolară, ceea ce se răsfrânge negativ asupra încadrării acestora în sistemul școlar primar de studii. Situația este și mai complicată în mediul rural, unde mai mult de jumătate din copii erau în afara instituțiilor preșcolare. Conform datelor statistice naționale, raportul dintre numărul real de locuri și efectivul copiilor care frecventează instituțiile preșcolare nu este completat, la 100 de locuri revenind în medie pe țară 80 de copii, dar cu diferențe semnificative ce se disting pe medii, în sate numărul copiilor înscriși în grădinițe fiind mult mai mic (70 copii la 100 locuri în 2010) ca în orașe (94 copii la 100 locuri).

Un aspect total diferit al problemei înrolării copiilor în învățământul preșcolar apare, însă, dacă ne raportăm la efectivul total de copii cu vârsta 1-7 ani pe republică și la numărul de locuri disponibile în instituțiile preșcolare. Astfel se nuanțează o discrepanță semnificativă între acești doi indicatori calculați, or, conform datelor statistice, la 100 copii de vârsta 1-7 ani în prezent revin 62 de locuri în instituții preșcolare, în funcție de medii menținându-se disproporția: în sate – 59 de locuri, iar în orașe – 68 de locuri. Lipsa datelor segregate pe numărul de locuri în creșe, cât și a locurilor în grupele pregătitoare nu permite o analiză mai profundă a capacității de cuprindere a unui număr maxim de copii în instituțiile preșcolare.

Accesibilitatea instituțiilor preșcolare variază în funcție de mediul de reședință, iar accesul la instituțiile preșcolare se atribuie deseori cheltuielilor pe care le suportă părinții pentru frecventarea grădiniței de către copiii lor. Inaccesibilitatea costurilor, serviciilor oferite de instituțiile preșcolare, pentru anumite categorii de părinți este ipoteza cu care vehiculează și oficialitățile atunci când încearcă să explice rata mult mai mică de înrolare a copiilor în mediul rural, unde posibilitățile de acoperire a cheltuielilor aferente sunt mai reduse comparativ cu mediul urban⁶².

62 Educația în Republica Moldova, 2010. Chișinău, Biroul Național de statistică, 2010, p.40-43.

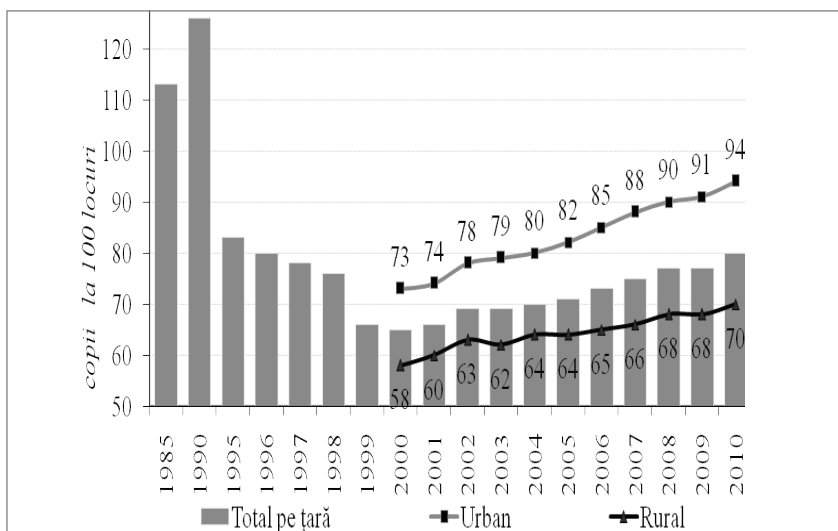

Fig.2. Numărul de copii la 100 de locuri în instituțiile preșcolare, pe medii pentru anii 1985-2010

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică, www.statistica.md

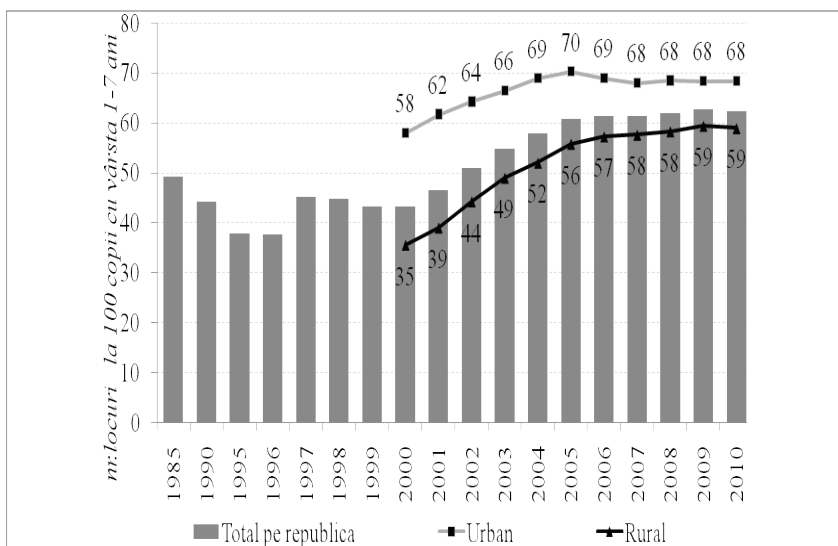

Fig.3. Numărul de locuri în instituțiile preșcolare la 100 copii cu vârsta 1-7 ani, pe medii 1985-2010

Sursa: calculat de autori în baza datelor Băncii de date a Biroului Național de Statistică, www.statistica.md

Un aspect total diferit al problemei înrolării copiilor în învățământul preșcolar apare, însă, dacă ne raportăm la efectivul total de copii cu vârsta 1-7 ani pe republică și la numărul de locuri disponibile în instituțiile preșcolare. Astfel se nuanțează o discrepanță semnificativă între acești doi indicatori calculați, or, conform datelor statistice, la 100 copii de vârsta 1-7 ani în prezent revin 62 de locuri în instituții preșcolare, în funcție de medii menținându-se disproporția: în sate – 59 de locuri, iar în orașe – 68 de locuri. Lipsa datelor segregate pe numărul de locuri în creșe, cât și a locurilor în grupele pregătitoare nu permite o analiză mai profundă a capacității de cuprindere a unui număr maxim de copii în instituțiile preșcolare.

Accesibilitatea instituțiilor preșcolare variază în funcție de mediul de reședință, iar accesul la instituțiile preșcolare se atribuie deseori cheltuielilor pe care le suportă părinții pentru frecventarea grădiniței de către copiii lor. Inaccesibilitatea costurilor, serviciilor oferite de instituțiile preșcolare, pentru anumite categorii de părinți este ipoteza cu care vehiculează și oficialitățile atunci când încearcă să explice rata mult mai mică de înrolare a copiilor în mediul rural, unde posibilitățile de acoperire a cheltuielilor aferente sunt mai reduse comparativ cu mediul urban⁶³.

Conform surselor DGETS, întreținerea unui copil la grădiniță costă în jur de 250 de lei pe lună, dintre care părintele plătește 75 de lei, restul banilor fiind acoperiți din bugetul de stat. La decizia majorității, părinții plătesc suplimentar 2-3 lei pe zi pentru o alimentație mai bogată a copiilor. De către părinți sunt plătite și cercurile sportive, de limbi străine sau de arte, diversitatea acestora fiind mult mai mare în urbe.

Menționăm că rata de cuprindere a copiilor în instituțiile preșcolare și necesitatea serviciilor de educare preșcolară diferă teritorial, aceasta fiind cu atât mai mare cu cât mai ridicat este nivelul de ocupare a populației în câmpul muncii. Deși statistic numărul copiilor înscriși nu depășește numărul de locuri în grădinițe, în municipiul Chișinău accesul copiilor este îngrădit de supraaglomerarea instituțiilor. Pe de altă parte, conform altor studii, în aproximativ 270 de localități din republică nu există nici o instituție preșcolară⁶⁴.

Specificul municipiului Chișinău ca centru administrativ socioeconomic, precum și ponderea înaltă a populației, în special tinere și apte de muncă, determină și anumite particularități de încadrare a copiilor

63 Educația în Republica Moldova, 2010. Chișinău, Biroul Național de statistică, 2010, p.40-43.

64 Vlădicescu N. Educația preșcolară în Republica Moldova din perspectiva incluziunii și a echității sociale. Chișinău, Institutul de Politici Publice, 2008, p.20.

în instituțiile preșcolare, dar și probleme de conciliere dintre poziția pe piața muncii a mamei și a rolului său părintesc. Analizând distribuția teritorială a grădinițelor, constatăm că circa 12% din totalul instituțiilor preșcolare sunt concentrate în municipiul Chișinău, iar din numărul total de copii înmatriculați în grădinițele din țară circa 25% se află în capitală.

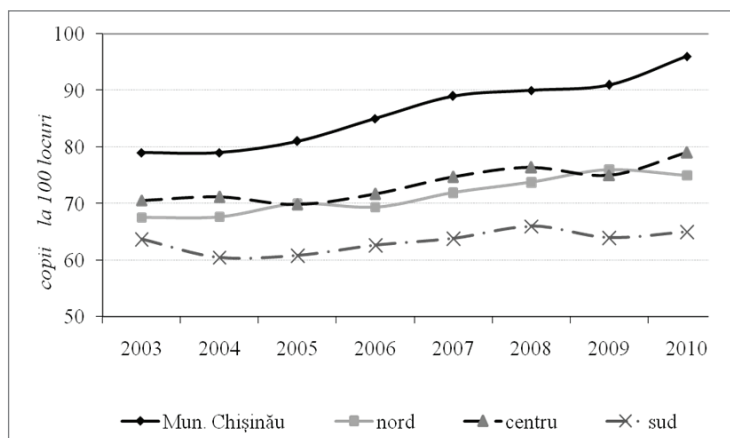

Fig.4. Numărul de copii la 100 de locuri în instituțiile preșcolare, pe regiuni de dezvoltare pentru anii 2003-2009

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică, www.statistica.md

Conform datelor Direcției Învățământ, la începutul anului 2010, în municipiul Chișinău activau 152 de grădinițe de stat, în care erau înmatriculați aproape 31 mii de copii⁶⁵. Numărul copiilor care frecventează grădinițele din Chișinău a crescut cu o mie comparativ cu acum un an. Menționăm că, circa 21% din grădinițele din capitală anual își închid activitatea pentru perioada de vară, fapt ce diminuează opțiunile familiilor cu copii, în special ale mamelor lucrătoare de a îmbina eficient și oportun funcția productivă și cea maternă. Rezultatele studiului autohton⁶⁶ prin componenta *Servicii de educare a copilului și accesul la ele* arată că din totalul mamelor intervievate care aveau copii de vârstă mică și/sau de vârstă preșcolară (Fig.5) peste 94% apelează cel puțin la una din serviciile instituționale de îngrijire și educare a copilului (instituții preșcolare, centre de creație, secții sportive, diverse cursuri pentru copii ș.a.).

65 Topul celor mai solicitate grădinițe din capitală. Septembrie 2010 [online] <http://m.protv.md/stiri/SOCIAL/vezi-topul-celor-mai-solicitate-gradinite-din-capitala.html>

66 Studiul sociologic „Comportamentul reproductiv al femeilor de vârstă fertilă din m. Chișinău”. Sector Demografie IIEȘP al AȘM, 2009 (coordonator dr. Gagauz O.).

Dintre acestea, circa 96% din respondentele cu copii de vârstă preșcolară și 85,3% dintre mamele cu copii de vârstă mică (până la 3 ani) au indicat că recurg la serviciile preșcolare de îngrijire (creșa/grădinița de stat sau privată). Menționăm aici că, deși, conform datelor oficiale, după anul 2006 nici una din grădinițele din Chișinău și din țară nu este înregistrată ca fiind privată, circa 7,5% respondente au afirmat, la momentul interviului, că își dau copilul la o creșă/grădiniță privată. În acest caz, presupunem că este probabilă prezența unor grupe private în cadrul instituțiilor preșcolare de stat, care se deosebesc de celelalte prin calitatea condițiilor dar și a serviciilor oferite.

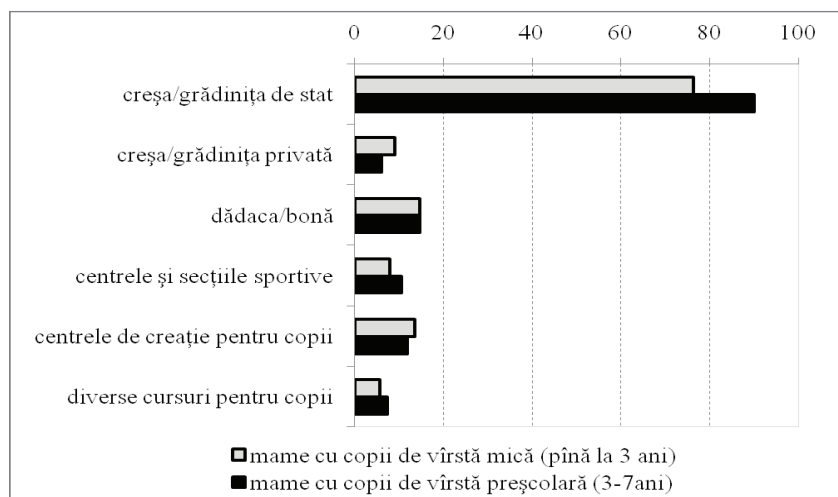

Fig.5. Ponderea serviciilor de creștere și educare a copilului utilizate (%)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m.Chishinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

Circa 42% din intervievatele cu copii mici și/sau preșcolari apelează și la cel puțin una din serviciile de educare extrașcolară (diverse centre de creație, secții sportive, cursuri pentru copii ș.a.). Se observă că, odată cu creșterea nivelului socioeconomic al familiei crește și utilizarea serviciilor neformale de îngrijire și educare a copilului, și anume serviciile oferite de bonă/dădăcă.

Accesibilitatea serviciilor de îngrijire a copilului este apreciată ca fiind relativă, cu un grad mai înalt în cazul grădinițelor de stat și mai scăzut în cazul creșelor, ca urmare a numărului mic al acestora. Centrele de creație și secțiile sportive pentru copii sunt de asemenea apreciate ca fiind mai puțin accesibile ca urmare a plăților, pe care multe familii nu și le pot permite (Fig. 6a).

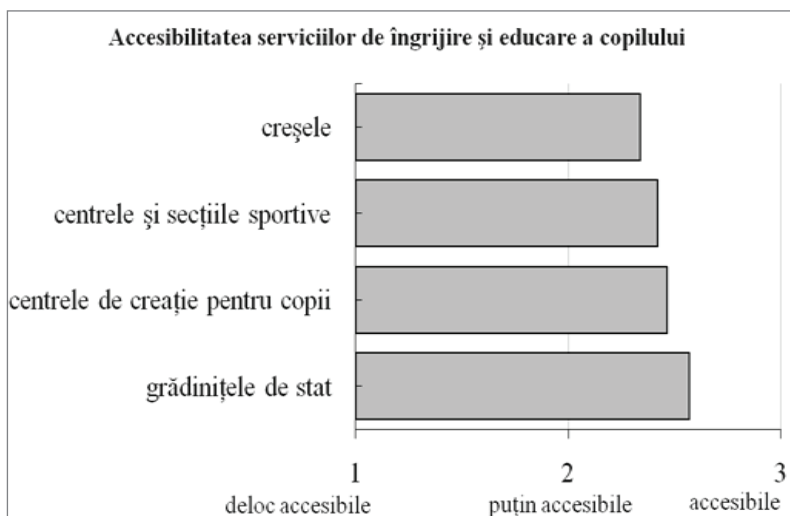

Fig.6a. Opinia dominantă a respondenților privind accesibilitatea serviciilor de îngrijire și educare a copilului (media aritmetică calculată a scalei ordinale)

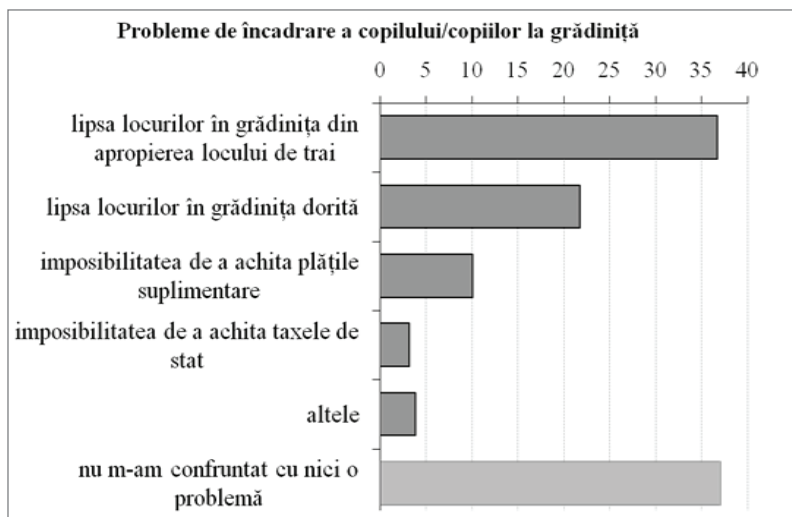

Fig.6b. Repartizarea după problemele cu care s-au confruntat la încadrarea copilului/copiilor la grădiniță (%)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m.Chişinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

Din totalul respondentelor cu copii, doar o treime a menționat că nu a întâmpinat probleme de încadrare a copilului la grădiniță (Fig. 6b). Peste 36% s-au confruntat cu lipsa locurilor în grădinița din apropierea locului de trai, iar 22% – în grădinița dorită, circa 11% au indicat imposibilitatea de a achita plățile suplimentare și 3,2% – neputința de a achita taxele de stat. În conformitate cu indexul opiniei personale dominante calculate vizavi de calitatea serviciilor oferite de grădinițe, mamele intervievate le apreciază prioritar ca fiind puțin satisfăcătoare. Specificăm că subiectul nemulțumirilor ține prioritar de calitatea alimentației oferite copiilor, numărul mare de copii a unei grupe preșcolare, existența plăților suplimentare, precum și de condițiile sanitare oferite (Fig. 7). În această ordine de idei, conform rezultatelor studiului, cheltuielile lunare per copil pentru serviciile instituționale extrafamiliale de creștere și educare variază astfel: fiecare a doua familie plătește între 100-300 lei, fiecare a patra – între 410-1000 lei. Doar 5,4% din respondentele care se folosesc de astfel de servicii au indicat că asigură plata lunară până la 100 lei, iar 11% că nu plătesc nimic.

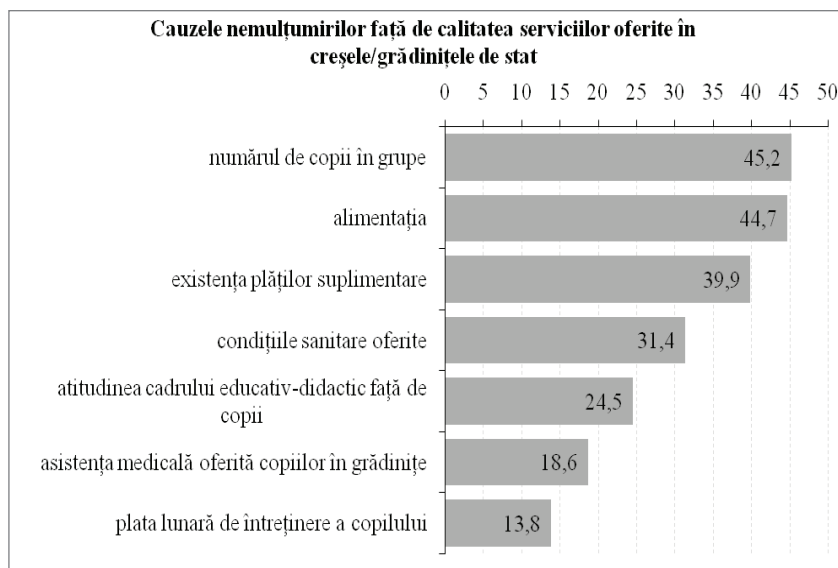

Fig.7. Aprecierile respondentelor privind calitatea serviciilor oferite în creșele/grădinițele de stat și cauzele nemulțumirii față de ele (%)

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m.Chişinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

Legătura dintre statutul ocupațional al mamei și utilizarea serviciilor instituționale de îngrijire și educare este evidentă și explicabilă. În condițiile unei piețe a locurilor de muncă cu orar complet și în lipsa oportunităților flexibile de muncă, mamele active pe piața muncii sunt nevoite să-și dea copiii în instituțiile preșcolare sau extrașcolare indiferent de faptul le place sau nu și de doleanțele pe care le-ar avea față de astfel de instituții. De altfel, un argument ne oferă și datele oficiale⁶⁷ – în anul 2009, peste 91 la sută din populația feminină ocupată care avea cel puțin un copil de vârstă preșcolară lucra pe program complet.

Totodată, conform rezultatelor studiului contingentului feminin de vârstă fertilă, se denotă că majoritatea femeilor nu sunt orientate spre inactivitate economică în perioada creșterii copilului, circa trei pătrimi din ele preferă un program de lucru prescurtat, atunci când au în îngrijire un copil de vârstă preșcolară, decât abandonul total al postului de lucru, dorind astfel continuitatea poziției sale pe piața muncii. Peste 56% din femeile cu copii la momentul interviului au evidențiat că, deși aveau un copil de vârstă preșcolară, lucrează sau au lucrat ziua completă de muncă, iar circa 19% erau încadrate pe jumătate de zi. Menționăm, pe măsură ce descrește durata programului zilnic de muncă, este în descreștere relativă și ponderea utilizării serviciilor de îngrijire și educare a copilului. De asemenea, fiecare a doua respondentă care avea un copil cu vârsta de până la 3 ani era activă pe piața muncii și trei pătrimi din ele aveau copilul încadrat la grădiniță. Presupunem că ponderea mare a interviuatelelor cu copii mici care lucrează și recurgerea la serviciile instituționale de îngrijire a copiilor de către majoritatea lor ar avea drept argument accesul limitat la un concediu de îngrijire a copilului (1,5-3 ani) plătit, dar și necesitatea unei surse suplimentare de venit în bugetul familiei. Consemnăm, în acest sens, că mai puțin de jumătate din interviuatele au indicat că au beneficiat de indemnizația lunară pentru copil până la vârsta de 3 ani (47%) și circa 70% au susținut opinia că principalul motiv care condiționează implicarea în câmpul muncii a mamei care are un copil de vârstă preșcolară sunt „neajunsurile materiale și financiare” ale familiei.

Deși nu prezintă o diferență semnificativă în cazul femeilor din municipiul Chișinău, evidențiem totuși, cu cât este mai înalt nivelul de studii al mamei, cu atât mai mare este probabilitatea că familia va apela la servi-

67 Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj 2010. Chișinău, Biroul Național de Statistică, 2010.

ciile de îngrijire și educare a copilului. Este posibil ca părinții cu nivel de educație mai înalt înțeleg mai bine importanța educației extrafamiliale pentru socializarea și adaptarea la societate a copilului, dar și pentru dezvoltarea timpurie a acestuia. În același timp, copiii care provin din familii a căror părinți au un nivel de studii mai scăzut, sunt dublu defavorizați: ei mai rar frecventează instituțiile preșcolare sau extrașcolare și au posibilități mai reduse pentru dezvoltarea timpurie în familie. Relația puternică dintre nivelul de educație al părinților, în special al mamei, servește drept argument în necesitatea de a asigura accesibilitate maximă tuturor copiilor la serviciile instituționale preșcolare, dar și a dezvolta servicii calitative de îngrijire și educare, aceasta fiind garantul evoluării timpurii a copiilor indiferent de statutul socioeconomic al părinților.

Practici pozitive

Exemplul Finlandei „Serviciul municipal de îngrijire a copilului”

Fiecare copil de vîrstă preșcolară are dreptul la servicii de îngrijire de zi după finalizarea indemnizației materne sau paterne indiferent de nivelul veniturilor părinților sau poziția lor pe piața muncii. Municipalitatea trebuie să ofere servicii de îngrijire de zi în limba maternă a copilului, dacă aceasta este una din limbile de stat. În centrele de îngrijire de zi, un cadru didactic (educatoare) sau o dădăcă revine la patru copii cu vârsta de pînă la 3 ani sau la șapte copii peste vârsta de 3 ani. Majoritatea copiilor se află în aceste centre, de regula, ziua întreagă, dar se propun și servicii parte-time. Administrația municipală conduce și cu centrele de îngrijire 24/24 ore pentru copiii a căror părinți lucrează în schimburi. Copiilor li se oferă respectiv alimentare sănătoasă pe toată perioadă aflării în centrele de îngrijire. Colaboratorii acestor centre de îngrijire trebuie să posede obligatoriu cel puțin nivelul mediu de calificare în domeniul serviciilor sociale și medicale, iar în centrele de îngrijire de zi, unul din trei pedagogi trebuie să aibă calificare superioară. Taxa lunară pentru astfel de servicii este stabilită de către municipalitate în baza unei cote raportată la mărimea și veniturile familiei¹. Totodată, pe măsura creșterii numărului de copii în familie, descrește semnificativ și valoarea taxei (pentru primul copil taxa este de pînă la 233 euro, pentru cel de-al doilea – pînă la 210 euro, iar pentru fiecare copil următor – pînă la 46,6 euro lunar). Familiile cu venituri mici sunt complet eliberate de aceste taxe. Cotizațiile familiilor acoperă circa 15% din cheltuielile generale pentru îngrijirea de zi a copilului.

Notă: Toate țările membre ale UE finanțează sau cofinanțează educația și îngrijirea copiilor preșcolari cu vîrstă de peste 3 ani din sursele publice, iar mai puțin de jumătate din ele acoperă majoritatea costurilor fără a solicita contribuția familiilor. Pentru copiii sub 3 ani finanțarea tinde să fie, în general, din surse private. Unele state oferă asistență financiară suplimentară, efective suplimentare și stimulente financiare pentru a păstra atitudinea fidelă a personalului în cadrul serviciilor furnizate grupurilor cu risc.

Sursa: Republic of Finland: Finland Familz Policy: Brochures of the Ministry of Social Affairs nd Health, 2006. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-7155.pdf.

Ameliorarea calității și eficacității sistemelor educative este esențială pentru creșterea inteligentă, durabilă și inclusivă a unei țări. Venind în completarea rolului primordial al familiei, educația și îngrijirea copiilor preșcolari are un impact important și durabil, imposibil de realizat prin măsuri ulterioare. Studiile în domeniu⁶⁸ arată că nu doar existența propriu-zisă a serviciilor de îngrijire a copilului influențează asupra deciziei părinților cu privire la copil sau la faptul de a apela la aceste servicii. Pentru ca părinții, fără ezitare, să-și poată lăsa copilul mic sau preșcolar în instituțiile de îngrijire și educare, acestea trebuie să corespundă standardelor privind: coeficientul personalului (nu mai mult de șapte copii per educator⁶⁹), programa educativă, siguranța, sănătatea și pregătirea profesională înaltă a educatorilor. Calitatea serviciilor trebuie să influențeze pozitiv bunăstarea generală a copilului, corespunzând condițiilor pe care părinții le creează propriilor copii în familie și acasă, iar pentru părinții cu copii de vîrstă mică, creșele nu trebuie să fie doar singura soluție.

Până în prezent, practicile Uniunii Europene în domeniu vizau în mod esențial creșterea serviciilor de îngrijire și educare a copiilor preșcolari pentru a permite unui număr mai mare de părinți, în special mamele, să intre pe piața muncii. În anul 2002, potrivit obiectivelor de la Barcelona privind structurile de îngrijire a copiilor de vîrstă preșcolară, statele membre au convenit ca pentru anul 2010 serviciile oficiale de îngrijire a copiilor să furnizeze locuri cu orare complete pentru cel puțin 90% din copiii cu vârste între 3 ani și vârsta de școlarizare obligatorie și pentru cel puțin o treime din copiii cu vârste sub 3 ani. Până în prezent, circa zece țări s-au apropiat de obiectivul de 33% pentru copiii între 0 și 3 ani (dintre care cinci l-au și depășit), iar opt țări au atins abia 10%. Pentru copiii cu vârste mai mari de 3 ani, opt dintre statele membre au depășit 90%, iar o treime acoperă mai puțin de 70%. În 2009 a fost fixat un nou nivel de referință european de cel puțin 95% dintre copiii cu vârste între 4 ani și vârsta de școlarizare obligatorie care să fie integrați în structuri de educație și îngrijire a copiilor preșcolari până în 2020. Media actuală din UE la acest capitol este de 92,3%.

68 Reconciliation of professional and private life: exchange of good practices. European Communities, Luxembourg, 2007; Holding a job – Having a life. EQUAL events outcome. European Communities, Luxembourg, 2007

69 Potrivit datelor statisticii oficiale (BNS, www.statistica.md), în Republica Moldova la un educator revin în medie 12-14 copii de vîrstă preșcolară.

Astăzi, diverse studii europene demonstrează că accesul la structuri de educație și îngrijire de înaltă calitate a copiilor preșcolari duce la rezultate mai bune la testele internaționale privind competențele de bază, rezultatele echivalente cu progresele obținute într-un an școlar sau doi⁷⁰. Astfel, conform cercetărilor, deși costul unitar per copil poate fi cel puțin de două ori mai mare decât cel din învățământul școlar, în special dacă serviciile de educație și îngrijire a copiilor preșcolari sunt de calitate înaltă, totuși, pe termen lung, acestea se dovedesc a fi mai rentabile.

Totodată se constată că randamentul investițiilor în educația copiilor preșcolari este cel mai mare, în special pentru copiii proveniți din medii defavorizate, în timp ce investițiile la nivelul învățământului superior tind să fie disproporționat de avantajoase pentru copiii din medii socioeconomice înstărite⁷¹.

În această ordine de idei, accesul serviciilor de îngrijire și educare a copiilor, dar și calitatea și forma lor este o problemă ce nu poate fi ignorată. Gradul lor de dezvoltare, cât și particularitățile acestora devine un imperativ pentru viitor, or, pe de o parte, în următorii șapte ani numărul copiilor de vârstă preșcolară va fi într-o creștere relativ mai mare decât cea pe care am urmărit-o în ultimii trei ani⁷² (Fig.8). Pe de altă parte, nu putem omite faptul că solicitarea serviciilor preșcolare de educație și îngrijire calculat prin numărul copiilor de vârstă preșcolară este un indicator instabil și începând cu anul 2018 din nou va fi într-o scădere rapidă.

În condițiile unor astfel de oscilații, este probabil mai oportună nu doar dezvoltarea instituțiilor preșcolare, ci mai degrabă a serviciilor instituționale alternative de îngrijire a copiilor, inclusiv diverse grupe cu orar redus, organizarea serviciilor de educare preșcolară în instituții și școli, cât și servicii de dădacă, tutore și altele.

70 PISA 2009 results. Vol.2: Overcoming Social Background. OECD, 2010; PIRLS 2006 International Report. IEA's Progress in International Reading Literacy Study in Primary Schools in 40 Countries. IEA, 2007.

71 Doing better for children. OECD, 2009.

72 Paladi Gh., Gagauz O., Penina O. Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: consecințe economice și sociale. Chișinău, 2009.

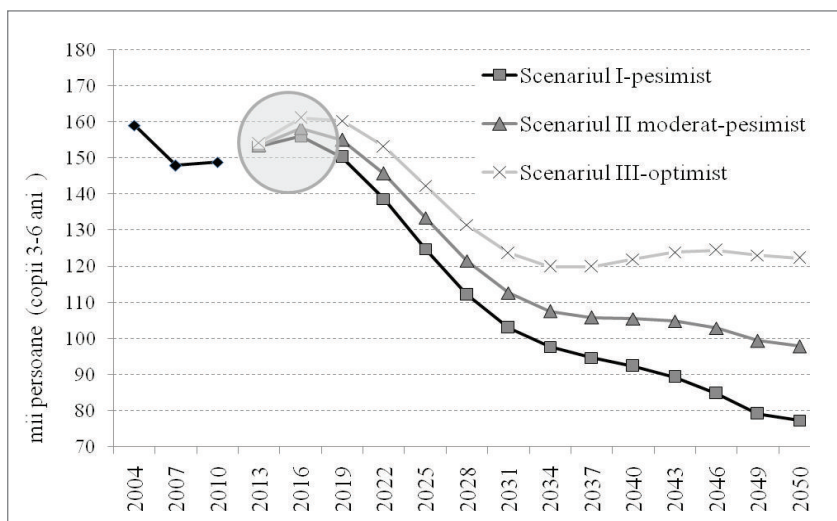

Fig.8. Evoluția proiectată a numărului și structurii populației de vârstă preșcolară (3-7 ani)

Sursa: Paladi Gh., Gagauz O., Penina O. Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: consecințe economice și sociale. Chișinău, 2009, p.182-185

Avantajele care ar parveni de la dezvoltarea serviciilor extrafamiliale calitative de îngrijire și educare a copiilor și asigurarea accesibilității largi a acestora depășește hotarele politicii familiale. O abordare sistemică a serviciilor de educație și îngrijire a copiilor preșcolari înseamnă o colaborare strânsă între diferitele domenii de acțiune, precum educația, ocuparea forței de muncă, sănătatea, politica socială. Aceasta ar permite concilierea dintre activitatea profesională a femeii și responsabilitățile familiale; asigurarea bunăstării familiei; menținerea femeilor în câmpul muncii – este un lucru foarte important din perspectiva creșterii sarcinii economice ca rezultat al îmbătrânirii populației și reducerii efectivului forței de muncă; crearea unor noi locuri de muncă în sfera serviciilor comunitare, care, de regulă, sunt ocupate de femei ș.a.

7. POLITICI DE SUSȚINERE A FAMILIEI ȘI COPILULUI

Decizia părinților, de regulă a mamei, de a se (re)încadra la locul de muncă după nașterea copilului, precum și momentul oportun acesteia este supusă influenței mai multor factori, inclusiv: preferințele individuale în ceea ce privește revenirea la serviciu, durata concediilor plătite pentru îngrijirea copilului, disponibilitatea de a apela la serviciile informale de îngrijire a copiilor, precum și accesibilitatea și costul serviciilor formale (de stat și/sau private) de îngrijire, veniturile soților și, în cele din urmă, suportul oferit părinților la locul de muncă.

Poziția pe piața muncii este protejată prin concediul pre/postnatal plătit, oferit pentru creșterea și îngrijirea copilului în general, care vine să ajute părinții de a oferi îngrijire personală pentru copiii mici. Desigur, astfel de măsuri sunt benefice pentru dezvoltarea copiilor, acestea având drept obiectiv și protecția directă de sănătate pentru mame și copii, dar aflarea în concediu de îngrijire pe o perioadă mai lungă de timp fisurează relația femeii cu piața forței de muncă și oportunitățile acesteia în câmpul muncii.

O trecere în revistă a particularităților și măsurilor de susținere a familiei cu copii în țările lumii⁷³, orientate inclusiv și spre creșterea natalității în cazul țărilor dezvoltate, evidențiază un complex de măsuri care includ: indemnizațiile pentru copii; beneficii familiale; oferirea concediilor de îngrijire a copilului pentru părinți (mamă sau tată); subvenții pentru îngrijirea medicală a copilului; scutiri la impozite și prestații; subvenții pentru imobil; program de lucru flexibil; asigurarea posibilității de a echilibra responsabilitățile pentru educarea copiilor și activitățile casnice între soți, alți membri a familiei și sfera de servicii.

73 Raportul UNDESA „World Fertility Policies 2011” în care sunt generalizate și analizate datele oficiale parvenite din 195 de țări ale lumii, în dinamică – după situația anilor 1970, 1980 și 1990 (ce corespunde în timp cu Conferințele internaționale de la București, Mexico și Cairo) și anul 2009. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2011). World Fertility Policies 2011. Wall chart – United Nations, 2011. <http://www.un.org/esa/population/publications/worldfertilitypolicies2011/wfpolicies2011.html>

Către anul 1967, în 67 de țări se aplicau diverse scheme ale indemnizațiilor familiale, de regulă, raportate la numărul de copii în familie. Către anul 2010, în 43 de țări, oficialitățile cărora apreciau nivelul natalității în țară ca fiind foarte mic, se oferea concediu de maternitate în legătură cu nașterea copilului, femeile economic active având posibilitatea astfel să-și păstreze locul de muncă. Durata concediilor, îmbinarea perioadei plătite și neplătite a acestora diferă substanțial pe țări. Drept completare la concediul oferit mamei, practic în fiecare a doua țară este prevăzut de asemenea și concediul paternal (perioadă de concediu rezervată tatălui) în legătură cu nașterea copilului. De regulă, acesta este mult mai scurt decât cel maternal, în medie pe țări aproximativ patru-cinci săptămâni⁷⁴, dar prezintă un element important în schema generală a concediilor parentale (oferite la nașterea copilului și pentru îngrijirea lui pe o perioadă determinată de timp). Spre exemplu, cea mai lungă perioadă a concediului paternal oferit tăticilor (între 10-13 săptămâni) se înregistrează în Țările Nordice (cu excepția Danemaricii), care de regulă este plătit cu 80% din venitul lunar.

Concediul parental de îngrijire a copilului care poate urma după cel oferit la nașterea copilului, de asemenea prevede păstrarea locului de muncă după părintele economic activ pe piața muncii (mama sau tata) și poate fi atât plătit, cât și neplătit. Astfel de concedii se practică în 70% din țările ce aplică o politică de creștere a natalității. În marea majoritate a acestor țări (93%) se oferă diverse indemnizații familiale (prestații bănești, scutiri la impozite, subvenții), în 2/3 din țări se oferă indemnizații unice la nașterea copilului, iar în fiecare a cincea țară statul acoperă total sau parțial costurile pentru serviciile de educație preșcolară (creșe, grădinițe și alte instituții ce prestează servicii de îngrijire și educare a copiilor preșcolari). Mai puțin de jumătate din statele membre ale UE acoperă majoritatea acestor costuri fără a solicita contribuția familiilor⁷⁵.

În Republica Moldova, sistemul de protecție socială a familiei și copilului este bazat pe promovarea abordărilor individualizate în alegerea formelor și măsurilor de protecție și conține două componente de bază: prestații bănești și servicii sociale.

74 Doing Better for Families. OECD, 2011, p.135.

75 Educația și îngrijirea copiilor preșcolari: să oferim tuturor copiilor noștri cea mai bună pregătire pentru lumea de mâine. Comisia Europeană, Bruxelles, 2011. http://ec.europa.eu/education/school-education/doc/childhoodcom_ro.pdf

Cele mai răspândite și solicitate garanții ce țin de funcția reproductivă sunt concediile cu menținerea locului de muncă și achitarea indemnizațiilor corespunzătoare sau cu neachitarea lor⁷⁶. La aceste tipuri de concedii se referă: concediul de maternitate (ce include concediul prenatal și cel postnatal, durata cărora este stabilită de legislație) acordat în exclusivitate femeilor, concediul parțial plătit pentru îngrijirea copilului până la vârsta de 3 ani, care poate fi folosit atât de către mame, cât și de către alți membri ai familiei, care de fapt au grijă de copil (poate fi integral sau în rate), și concediul suplimentar neplătit pentru îngrijirea copilului cu vârsta de la trei la șase ani. Menționăm că, deși doar primul tip de concedii, conform legislației, este exclusiv pentru femei, iar celelalte două pot fi utilizate de către alți membri ai familiei (indiferent de sex), în realitate aceste întreruperi în ocupare sunt caracteristice, în special, carierei profesionale feminine. Spre regret, statistica oficială nu prezintă date concrete privind numărul femeilor și bărbaților care se află în concedii de acest gen și durata reală de folosire a acestora. Totuși, indirect și parțial acest aspect îl putem reprezenta prin datele oficiale ale Casei Naționale de Asigurări Sociale (CNAS) privind numărul beneficiarilor de indemnizații lunare pentru creșterea copilului până la vârsta de 3 ani (*Tabelul 1*). Astfel, încă o dată se poate constata că în practică, concediul parțial plătit până la atingerea vârstei de 3 ani este folosit tradițional de către mame. În general, deși între anii 2005-2010 se înregistrează o ascensiune constantă a numărului de persoane ce au beneficiat de indemnizația lunară pentru creșterea copilului până la vârsta de 3 ani și respectiv au folosit concediul parțial plătit, totuși ponderea taților în totalul acestei categorii de beneficiari este cea mai mică și oscilează în limita maximă de până la 2,4% înregistrată în anul 2009, și scade până la 0,6% în 2010. Ponderea altor persoane, de regulă bune, în totalul beneficiarilor de acest tip de indemnizație a constituit circa 4% până în 2009, fiind de asemenea în descreștere către anul 2010 și constituind mai puțin de 1%.

76 Codul Muncii, Legea nr.154-XV din 28.03.2003, art.124; HG nr.108 din 3 februarie 2005 privind aprobarea Regulamentului cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă și altor prestații de asigurări sociale.

**Tabelul 1. Dinamica efectivului beneficiarilor de indemnizații lunare,
pe perioada 2005-2010, persoane asigurate**

	2005	2007	2008	2009	2010
<i>Indemnizația lunară pentru creșterea copilului până la vârsta de 3 ani, (nr. beneficiari) din care:</i>	20097	24852	27235	29268	32190
Mamelor	19031	23429	25613	27528	31815
<i>ponderea în totalul beneficiarilor (%)</i>	94,7	94,3	94,0	94,1	98,8
Taților	397	520	601	668	186
<i>ponderea în totalul beneficiarilor (%)</i>	2,1	2,2	2,3	2,4	0,6
altor persoane	669	903	1021	1072	189
<i>ponderea în totalul beneficiarilor (%)</i>	3,5	3,9	4,0	3,9	0,6

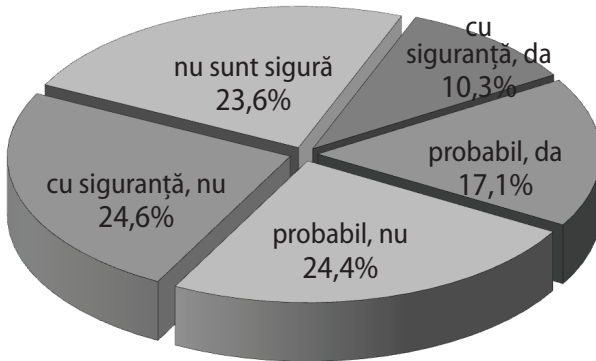
Sursa: CNAS; Raport Social 2010. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Chișinău, 2011.

Reticența față de posibilitatea, în special, a taților de a lua concediu de îngrijire a copilului își are încă rădăcini adânci în stereotipurile tradiționale asemuite regiunii, inclusiv Moldovei, privind rolul matern al femeii, dar se datorează și altor factori precum: venitul tatălui care este, de obicei, mai mare decât al mamei; lipsa programelor de încurajare a implicării bărbaților în creșterea și educația copiilor; lipsa educației de gen atât în familie cât și în instituțiile de învățământ. Totodată, studiile și observațiile empirice⁷⁷ evidențiază un nivel relativ scăzut de informare a femeilor privind garanțiile legale în cazul apariției copilului, în special posibilitatea de a folosi concediul parental de către tatăl copilului, bunică/bunel sau de alte rude, practic fiecare a cincea dintre femeile intervievate, „nu cunoaște nimic” (19,1%), iar fiecare a treia, „cunoaște puțin” (31,1%) despre posibilitățile respective. Potrivit rezultatelor empirice, doar fiecare a zecea respondentă consideră că în cazul apariției unui copil soțul/partenerul său va accepta „cu siguranță” să rămână în concediu parental de îngrijire a copilului, iar 17,1% presupun acest lucru, în timp ce fiecare a doua este de părere că partenerul de viață mai degrabă va refuza (dintre care 24,6% - „cu siguranță”) de a-și lua un astfel de concediu, și practic un sfert din intervievate nu sunt sigure în această privință (Fig. 1a, b). Rezultatele cercetării arată că un rol și o implicație aparte în îngrijirea și educarea copilului vine din partea bunelor, circa 60% din femei afirmând faptul că în cazul apariției unui copil ar putea conta pe ajutorul părinților și/sau al socrilor.

⁷⁷ Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m. Chișinău: caracteristici și factori determinanți”, Sectorul Demografie al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM, 2009 (coord. Gagauz O.).

În cazul apariției unui copil...

ar accepta soțul/partenerul dvs. să stea în concediu parental de îngrijire a copilului?

puteți conta pe ajutorul din partea părinților/socrilor dvs. ?

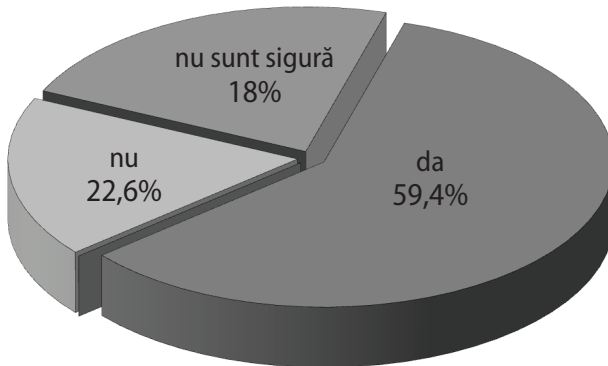

Fig.1a, b. Opinia respondentelor privind poziția membrilor familiei și ajutorul acestora în cazul apariției unui copil

Sursa: Studiul „Comportamentul reproductiv al femeilor din m. Chișinău: caracteristici și factori determinanți”, 2009, Sector Demografie, IIEȘP al AȘM

La nivelul țărilor din regiune, în particular statele membre ale UE, ponderea bărbaților ce accesează concediul pentru creșterea și îngrijirea copilului este semnificativ mai mare, în comparație cu Moldova.

În România, de exemplu, în anul 2007 se înregistra, în medie, 20% dintre bărbații care au beneficiat de concediul parental⁷⁸. În Islanda, tații își iau concediu parental pentru cel puțin trei luni, aceasta fiind o practică răspândită în societatea islandeză. Totodată, legea permite părinților să-și ia concediu parental separat, împreună sau chiar să solicite un part-time angajatorului pentru a îngriji copilul. Părinții primesc alocații echivalente cu 80% din salariu. În Danemarca, legislația permite taților un concediu parental de până la 34 de săptămâni (în 2004, circa 7% dintre tații danezi și-au folosit dreptul la concediu parental). În Bulgaria, tații sunt încurajați să participe la creșterea copiilor, primind 90% din salariu, dacă rămân acasă în primele 15 zile de la nașterea copilului, și tot atât dacă își iau concediu parental între lunile a șasea și a 12-a de viață ale copilului, în caz că mama decide să se întoarcă la muncă. Date direct comparabile privind intensitatea utilizării dreptului la concediul de îngrijire a copilului, totuși nu sunt disponibile, dar, studiile internaționale⁷⁹ arată că, în toate țările, mamele sunt utilizatorii principali a acestuia. Este puțin probabil că preferințele cuplului de a lua concediul parental pot genera o schimbare imediată și fundamentală în diviziunea muncii plătite și neplătite, cu toate acestea „designul” (structura) concediului pentru creșterea și îngrijirea copilului este unul din instrumentele politicilor sociale ce pot influența direct comportamentul părinților, iar prin aceasta promovarea unei distribuiri echitabile de gen a activității de îngrijire și a celei profesionale (plătite), dar și încurajarea tăticilor de a petrece mai mult timp cu copiii lor.

În prezent, în Republica Moldova principalul suport economic asigurat de către stat pentru familiile cu copii îl reprezintă indemnizațiile și este exprimat sub formă de plăți unice sau periodice acordate pentru nașterea, îngrijirea și întreținerea copilului, în funcție de vârsta copilului și de nivelul veniturilor familiei.

78 Achim O. Tăticii mai reticenți față de concediul parental. www.cariereonline.ro/articol/taticii-mai-reticenti-fata-de-concediul-parental 2007.10.15.

79 Doing Better for Families. OECD, 2011, p.129-157.

Astfel, familiile cu copii beneficiază de următoarele tipuri de indemnizații⁸⁰:

- a. *indemnizația de maternitate* – se stabilește femeilor asigurate, soțiilor aflate la întreținerea soților asigurați⁸¹ și șomerilor care au dreptul la concediul de maternitate. Cuantumul lunar al acestei indemnizații este de 100% din venitul mediu lunar asigurat realizat în ultimele șase luni calendaristice premergătoare lunii producerii riscului asigurat.
- b. *indemnizația unică la nașterea copilului* (la nașterea primului copil și la nașterea fiecărui copil următor) atât pentru persoanele asigurate cât și cele neasigurate. Indemnizația menționată se stabilește mamei, iar în cazul decesului acesteia, tatălui sau altei rude, în grija căreia a rămas copilul, sau adoptatorului (curatorului).
- c. *indemnizația lunară pentru creșterea copilului*:
 - până la împlinirea vârstei de 3 ani – în cazul persoanelor asigurate care constituie 30% din venitul mediu asigurat, dar nu mai puțin de 300 de lei (în anul 2011);
 - până la împlinirea vârstei de 1,5 ani – în cazul persoanelor neasigurate, se achită în mărime de 250 lei (în anul 2011);
- d. *indemnizația lunară pentru întreținerea copilului cu vârste între 3 și 16 ani* - în cazul persoanelor asigurate și *între 1,5 ani și 16 ani* - în cazul persoanelor neasigurate, inclusiv pentru copilul aflat sub tutelă sau curatelă (în cazul elevilor școlilor, gimnaziilor, liceelor - până la absolvirea instituției respective), aceasta se stabilește în mărime de 50 lei, dacă venitul mediu lunar pentru fiecare membru al familiei nu depășește 54 lei⁸².

În conformitate cu cheltuielile aprobate în Cadrul de Cheltuieli pe Termen Mediu, indemnizațiile adresate familiilor cu copii se măresc anual⁸³ (Tabelul 2).

80 Legea nr.289-XV din 22.07.2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale; Hotărârea Guvernului cu privire la indemnizațiile adresate familiilor cu copii nr.1478 din 15.11.2002.

81 Soția se consideră aflată la întreținerea soțului asigurat dacă, la data apariției dreptului la indemnizație de maternitate, nu este angajată în muncă și nu este persoană asigurată de riscul respectiv (maternitate), fapt care se confirmă prin carnetul de muncă sau prin certificat eliberat de organele de asigurări sociale.

82 Odată cu introducerea ajutorului social care se bazează pe testarea veniturilor gospodăriilor Guvernul a luat decizia ca începând cu anul 2010 să anuleze indemnizația pentru întreținerea copilului în vârstă de la 1,5/3 ani la 16 ani. (Raport cu privire la realizarea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului. Guvernul Republicii Moldova, Chișinău, 2009, pg.26.)

83 Pentru persoanele asigurate cuantumul indemnizației se stabilește anual prin Legea bugetului asigurărilor sociale de stat, iar pentru cele neasigurate – prin Legea bugetului de stat.

Tabelul 2. Dinamica cuantumului indemnizațiilor pentru familiile cu copii

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Tipul indemnizației	Suma**							
Indemnizația unică la nașterea								
Primului copil	144 lei (11,5 \$)	500 (39,7 \$)	800 lei (60,6 \$)	1000 lei (80,6 \$)	1200 lei (117,1 \$)	1400 lei (125,0 \$)	1700 lei (133,0 \$)	2000 lei (168,7 \$)
Fiecărui copil următor	108 lei (8,7 \$)	500 lei (39,7 \$)	800 lei (39,7 \$)	1000 lei (80,6 \$)	1500 lei (146,3 \$)	1700 lei (151,8 \$)	2000 lei (156,5 \$)	2300 lei (197,4 \$)
Indemnizația lunară pentru creșterea copilului până la vârsta de								
3 ani – în cazul persoanelor asigurate*	32,4 lei (2,6 \$)	149,9 lei (11,9\$)	20% din venitul mediu asigurat, dar nu mai puțin de 100 lei			25% din venitul mediu asigurat, dar nu mai puțin de 250 lei	30% din venitul mediu asigurat, dar nu mai puțin de 300 lei	
			(8,1 \$)	(8,1 \$)	(9,7 \$)	(22,3 \$)	(23,5 \$)	(25,7 \$)
Mărimea medie a indemnizației		149,9 lei (11,9 \$)	182,8 lei (13,9\$)	230 lei (19,0 \$)	322,6 lei (31,0 \$)	478,9 lei (43,1 \$)	675,3 lei (55,4 \$)	-
1,5 ani – în cazul persoanelor neasigurate	32,4 lei (2,6 \$)	100 lei (7,9 \$)	100 lei (7,6 \$)	100 lei (8,1 \$)	150 lei (14,6 \$)	200 lei (13,4 \$)	250 lei (19,6 \$)	300 lei (21,4 \$)

Sursa: CNAS

* mărimea minimă a indemnizației plătite

** Calculele autorilor în dolari SUA, după cursul oficial al Băncii Naționale a Moldovei pentru anul respectiv.

Astfel, din anul 2005 până în 2007 indemnizația unică la nașterea copilului a fost majorată anual cu 200 lei, cuantumul fiind similar atât pentru primul copil, cât și pentru copiii următori. În scopul stimulării nașterilor de rangul doi și/sau următor, începând cu anul 2008⁸⁴ cuantumul indemnizațiilor unice la naștere se stabilește diferențiat la nașterea primului copil și la nașterea fiecărui copil următor. În anul 2011, cuantumul indemnizației unice la nașterea copilului constituia⁸⁵: 2000 lei – la nașterea primului copil, și de 2300 lei – la nașterea fiecărui copil următor, atât pentru persoanele asigurate, cât și cele neasigurate. Astfel, indemnizația lunară pentru îngrijirea copiilor se stabilește diferențiat.

84 Prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.460 din 24 martie 2008 (publicată în Monitorul Oficial nr.66-68 la 1 aprilie 2008) a fost modificat și completat Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a indemnizațiilor adresate familiilor cu copii, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1478 din 15 noiembrie 2002 „Cu privire la indemnizațiile adresate familiilor cu copii”.

85 În conformitate cu Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2011 nr. 54 din 31.03.2011 // Monitorul Oficial nr.63-64/153 din 20.04.2011.

Cuantumul indemnizației lunare pentru creșterea copilului, în cazul persoanelor asigurate, s-a modificat de la 20% din venitul mediu asigurat (dar nu mai puțin de 100 lei) în anul 2007, până la 30% (dar nu mai puțin de 300 lei) pentru fiecare copil, în anii 2010 și 2011, mărimea medie a indemnizației lunare constituind 675,3 lei în 2010. În cazul persoanelor neasigurate, indemnizația lunară pentru îngrijirea copilului constituia în 2011 – 300 lei, înregistrând o creștere, deși lentă și simbolică, în ultimii zece ani. Începând cu anul 2010, a fost anulată⁸⁶ posibilitatea de a stabili beneficii pentru familiile cu copii pe bază de procură, lucru motivat de faptul că în ultimii ani mulți copii se nasc după hotărârile republicii, iar părinții completează la misiunile diplomatice și oficiile consulare procuri, ce permit stabilirea alocației pentru familia cu copii, fără însă ca aceasta să fie utilizată după necesitate.

În ultimii ani (2005-2010) se înregistrează o creștere a numărului de beneficiari pentru majoritatea tipurilor de indemnizații. Conform datelor Casei Naționale de Asigurări Sociale, se constată că din numărul total de beneficiari de indemnizații unice la nașterea copilului, în medie pentru anii 2004-2010, mai mult de 2/3 sunt persoane neasigurate, iar din beneficiarii de indemnizații lunare pentru îngrijirea copilului – puțin peste 1/2 (Tabelul 3). De-a lungul anilor, se evidențiază, totuși, descreșterea ponderii persoanelor neasigurate în totalul beneficiarilor de indemnizații adresate familiei cu copii.

Tabelul 3. Numărul de beneficiari de indemnizații adresate familiilor cu copii

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*
Indemnizația de maternitate				15537	21415	20050	24542
Indemnizația unică la nașterea copilului							
pentru persoane asigurate	6951	8357	8808	9531	10390	11864	12524
pentru persoane neasigurate	21623	26187	26855	26864	26380	28470	27343
Total	28574	34544	35663	36395	36770	40334	39867
<i>ponderea beneficiarilor neasigurați, %</i>	<i>75,7</i>	<i>75,8</i>	<i>75,3</i>	<i>73,8</i>	<i>71,7</i>	<i>70,6</i>	<i>68,6</i>
Indemnizația lunară pentru creșterea copilului							
până la vârsta de 3 ani, persoanelor asigurate					27235	29268	32190
până la vârsta de 1,5 ani, persoanelor neasigurate					38166	39741	40509
Total					65401	69009	72699
<i>ponderea beneficiarilor neasigurați, %</i>					<i>58,4</i>	<i>57,6</i>	<i>55,7</i>

Sursa: CNAS; Raport Social Anual 2009. Chișinău, 2010.

*Raport Social Anual 2010. Chișinău, 2011.

86 Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.19 din 19.01.2010 pentru modificarea și completarea Hotărârii Guvernului nr. 1478 din 15.11.2002.

Evident că politicile de susținere a familiei cu copii ar trebui să contribuie la atenuarea costurilor directe și indirecte ale familiei pe care le presupune creșterea copiilor prin alocații familiale și subvenții acordate familiei pentru îngrijirea unui copil. Aceasta trebuie să compenseze costurile economice ale creșterii copiilor și să ofere persoanelor resursele economice necesare pentru a avea copii. În condițiile în care mărimea medie a indemnizațiilor pentru copii a fost în creștere în ultimii ani, remarcăm faptul că acestea doar parțial acoperă minimul de existență calculat pentru copii. Singura excepție este indemnizația unică la nașterea fiecărui copil următor, iar mai târziu și cea la nașterea primului copil, care, începând cu anul 2008 și 2009, au depășit valoarea minimului de existență. În anul 2010 acestea au constituit circa 159% și respectiv 135% din minimul de existență pentru copii (*Fig.2a*). Totuși, potrivit diverselor studii⁸⁷, calcularea relației dintre indemnizațiile pentru îngrijirea copiilor și minimul de existență nu este într-un totu corectă. Conform practicii curente, indemnizația lunară pentru îngrijirea copilului până la 3 ani în cazul persoanelor asigurate se raportează la minimul de existență calculat pentru copiii cu vârsta de până la un an⁸⁸, care este de două ori mai mic decât nivelul de subzistență calculat pentru grupa de vârstă 1-6 ani. Acest lucru duce în eroare, întrucât mărește cota de cuprindere a necesarului pentru un copil din prestațiile plătite de către stat. Pe când, în realitate, aceste prestații acopereau mai puțin de 1/3 din minimul de trai pentru un copil de vârsta respectivă, până în anul 2008, și în jur de 1/2 în anul 2010 (*Fig.2b*).

87 Prohnițchi V., Oprunenco A., Vremiș M. Sărăcia copiilor în Republica Moldova. Expert-Grup, Chișinău, 2006. www.expert-grup.org/download.php?pathu=library_upld/d5.doc; Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova. BNS, Chișinău, 2010.

88 Situația copiilor în Republica Moldova în anul 2010. Biroul Național de Statistică, www.statistica.md

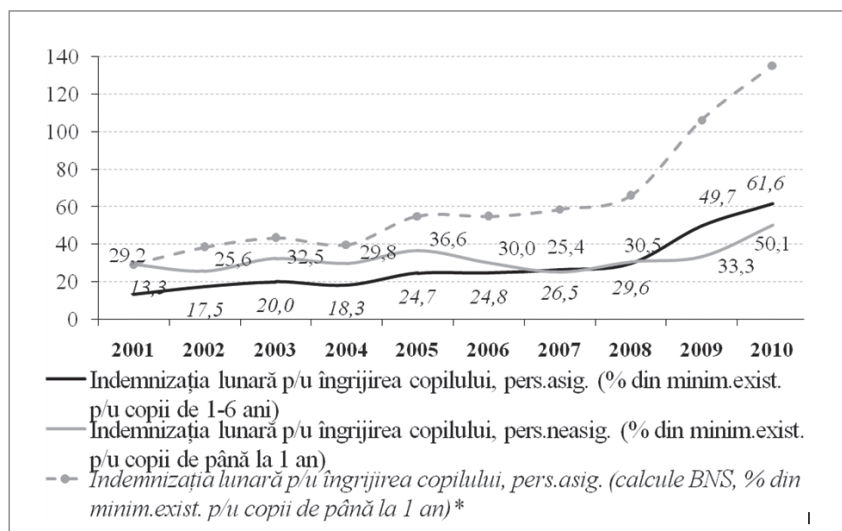
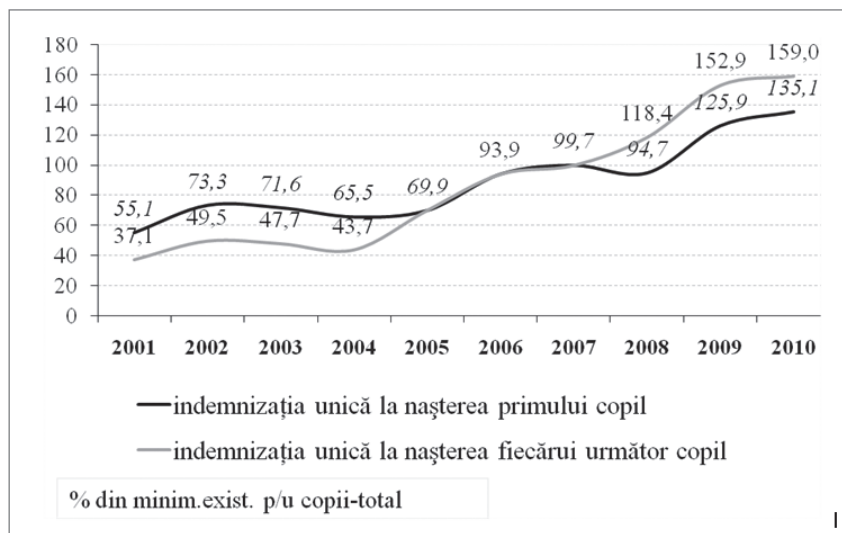

Fig.2a, b. Raportul diwntre indemnizațiile pentru îngrijirea copilului și minimul de existență calculat pentru copii (%)

Sursa: calculele autorilor în baza datelor BNS;

* Situația copiilor în Republica Moldova în anul 2010. Notă informativă BNS. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=3418>

Remarcăm că ponderea indemnizației pentru copii în totalul surselor de formare a veniturilor în gospodăriile cu copii este foarte modestă. În medie, aceasta reprezenta mai puțin de 1% pînă în anul 2008, iar pentru anul 2010 constituia 1,5% (Tabelul 4). Observăm că pe măsura creșterii numărului de copii în familie crește și ponderea indemnizației în veniturile disponibile, cu toate acestea însă valoarea medie a veniturilor totale per persoană este în descreștere semnificativă, de 1,7 ori (de la 1282,2 lei în familiile cu un copil la 755,1 lei în familiile cu 3 copii și mai mulți)⁸⁹.

Tabelul 4. Ponderea indemnizațiilor pentru copii în totalul surselor de formare a veniturilor în gospodăriile cu copii

	Venitul din indemnizație (media lunară pe o persoană, lei)				Ponderea în veniturile disponibile, %			
	Total	nr. de copii în familie			Total	nr. de copii în familie		
		1	2	3 și m. mulți		1	2	3 și m. mulți
2006	6,2	3,9	4,9	9,8	0,7	0,4	0,7	2,1
2007	8,7	5,8	9,6	10,6	0,9	0,6	1,2	1,7
2008	9,7	7,3	7,9	14	0,8	0,6	0,8	2,1
2009	13,3	9,6	11,6	18,6	1,2	0,8	1,2	2,8
2010	17,5	15,7	15,2	21,6	1,5	1,2	1,5	2,8

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică a Republicii Moldova. www.statistica.md

Sursele de venit a gospodăriilor cu copii diferă semnificativ în funcție de nivelul de bunăstare al gospodăriei: astfel, venitul mediu lunar pe o persoană al unei gospodării din quintila I (cel mai puțin asigurate) constituia 570,0 lei în 2010 fiind mai mic de circa 3,4 ori decât venitul persoanelor din quintila V (cea mai asigurată). Distribuția pe quintile a gospodăriilor cu copii și respectiv incidența indemnizațiilor pentru copii, demonstrează un grad mai înalt de acoperire a quintilelor mai sărace, situație explicată și de faptul că mai multe gospodării cu copii se află în quintilele respective. Cu toate acestea, însă, eficiența lor rămâne a fi desul de scăzută din cauza mărimii modeste. Aceste plăți variază de la 2,2% (în anul 2010) din totalul veniturilor ale gospodăriilor celor mai puțin asigurate, până la 1,8% pentru gospodăriile cel mai bine asigurate⁹⁰. În plus, întrucât metoda curentă de calcul a indemnizațiilor lunare pentru îngrijirea copilului se bazează pe veniturile medii primite până la nașterea copi-

⁸⁹ Conform băncii de date a BNS, www.statistica.md

⁹⁰ Raport Social Anual 2010. MMPF, Chișinău, 2011, pg.110.

lului, familiile cu venituri mici primesc respectiv și indemnizații de îngrijire a copilului mai mici.

Potrivit diverselor studii privind sărăcia⁹¹, apariția unui copil duce la sporirea riscului sărăciei. Totodată, nivelul de vulnerabilitate a familiei cu copii este determinat de numărul copiilor în familie, ori cele mai înalte rate ale sărăciei sunt înregistrate în cazul gospodăriilor cu 3 copii și mai mulți (39,1% în 2010), iar cele mai mici pentru gospodăriile cu un singur copil (20,0%) (Fig.3).

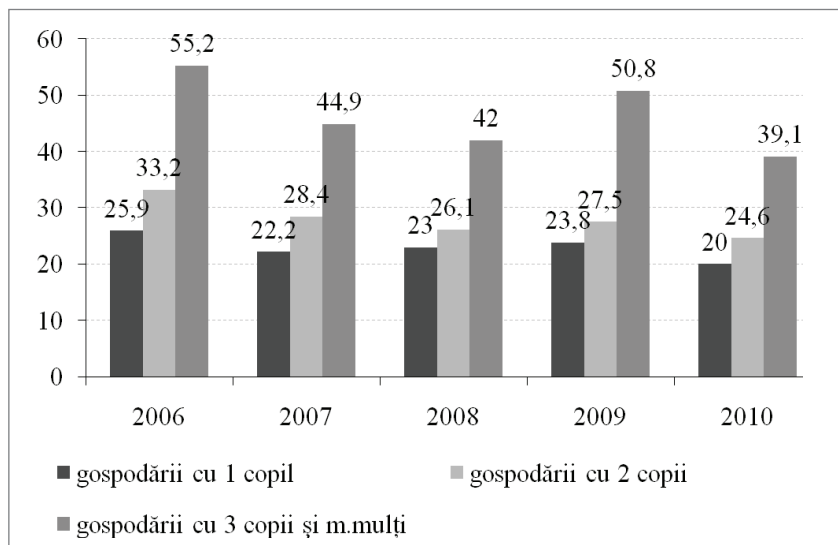

Fig.3. Rata sărăciei în gospodăriile casnice cu copii* (%)

Sursa: datele Biroului Național de Statistică în baza datelor CBGC; Sărăcia în Republica Moldova 2010.

Ministerul Economiei, Chișinău, 2011, www.gov.me.md

* Gospodării cu copii au fost considerate gospodăriile în componența cărora sunt copii în vârstă de până la 16 ani.

Conform datelor oficiale⁹², deși pe parcursul ultimilor ani prestațiile sociale destinate gospodăriilor cu copii au fost în creștere, totuși mărimea acestora rămâne a fi simbolică. Astfel, incidența indemnizațiilor pentru

91 Sărăcia în Republica Moldova 2010. Ministerul Economiei, Chișinău, 2011, www.gov.me.md; Raport cu privire la realizarea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului. Chișinău, 2009; Hristev E., Jemna S. ș.a. Eficiența bugetelor publice în domeniile sociale în Republica Moldova. CAAP, Chișinău, 2010.

92 Raport Social Anual, 2009. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Chișinău, 2010; Raport Social Anual, 2010. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Chișinău, 2011.

îngrijirea copilului în reducerea sărăciei este relativă, deși a crescut puțin, înregistrând 1,6p.p. în anul 2010 față de 0,9 p.p. în 2009.

Tabelul 5. Impactul indemnizațiilor pentru copii asupra sărăciei copilului, anii 2009 - 2010 (%)

	2009			2010		
	Rata sărăciei absolute		Diferența, puncte procentuale	Rata sărăciei absolute		Diferența, puncte procentuale
	Până la acordarea plăților	După acordarea plăților		Până la acordarea plăților	După acordarea plăților	
Indemnizații pentru copii	29,1	28,2	0,9	25,8	24,2	1,6
Pensii	33,3	28,2	5,1	29,8	24,2	5,6
Compensații nominative	28,7	28,2	0,5	24,6	24,2	0,4
Ajutorul social				25,2	24,2	1

Sursa: Raportul Social Anual, 2010. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Chișinău, 2011; Raport Social Anual, 2009. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Chișinău, 2010.

Este indisolubil faptul că bunăstarea copiilor este legată de bunăstarea familiei. Suportul acordat familiilor în creșterea și îngrijirea copiilor prin diverse prestații și servicii sociale este instrumentul de bază în reducerea sărăciei copiilor. Evident, în cazul țării noastre, direcționarea indemnizațiilor pentru copii către cele mai vulnerabile categorii este o metodă efectivă de utilizare a resurselor alocate pentru familiile cu copii, cu toate acestea crearea unui sistem echitabil de susținere a copiilor poate avea un impact asupra reducerii sărăciei copiilor doar în cazul, când mărimea indemnizației este una esențială și prezintă un suport sistematic ce acoperă cheltuielile pentru creșterea și îngrijirea copiilor inclusiv la vârste mai mari.

Totodată, potrivit studiilor trans-naționale⁹³, se evidențiază că investițiile publice au o efectivitate mai mare asupra capitalului uman atunci când debutează în anii timpurii ai copilăriei (înainte de vârsta școlară), când se focusează pe categoriile vulnerabile ale populației și când sunt menținute pe întreaga perioadă a copilăriei. O astfel de strategie are un nivel înalt de rentabilitate socială și permite de a evita intervențiile ulterioare mult mai costisitoare pe parcursul vieții.

93 Doing Better for Families. OECD, 2011

Dezvoltarea unui sistem coerent și unitar de suport al familiei, marcată de condițiile de criză economică financiară dar și de fluxul masiv al migrației membrilor săi în căutarea unui loc de muncă, rămâne a fi obiectivul prioritar al protecției sociale în Republica Moldova. Totodată, se constată că practica stabilită de folosire a înlesnirilor acordate în cadrul politicii demografice și de familie, este asimetrică în aspect de gen: în majoritatea cazurilor înlesnirile sociale ce țin de nașterea și educația copiilor sunt folosite de către femei (deși conform legislației majoritatea înlesnirilor sunt accesibile atât femeilor, cât și bărbaților).

În contextul celor reflectate în prezentul compartiment se evidențiază imperativitatea dezvoltării politicilor publice orientate spre crearea unui mediu material și psihologic favorabil familiei și copiilor. Diverse studii internaționale⁹⁴ privind protecția și incluziunea socială subliniază că un element vital în combaterea sărăciei în rândul copiilor și a familiilor cu copii, reprezintă strategiile care au ca obiect sporirea accesului părinților la locuri de muncă și păstrarea acestora, atât prin servicii de facilitare și ajutor adecvat pentru venit, cât și prin oportunități de reconciliere a vieții private și profesionale, inclusiv din perspectiva egalității de gen, toate făcând mai lesne de realizat și influența pozitivă asupra fertilității, precum și utilizarea întregului potențial profesional al femeilor și participarea activă a lor pe piața muncii.

94 Raportul comun privind protecția socială și incluziunea socială pentru anul 2008. http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/publications_en.htm; Raportul integral al grupului de lucru privind sărăcia în rândul copiilor și bunăstarea copiilor. Comitetul pentru protecție socială. http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2008/child_poverty_en.pdf

CONCLUZII

Prezenta lucrare, fără a pretinde la o abordare exhaustivă, conturează unele aspecte ce țin de indicatorii ocupației economice a femeii, impactul lor asupra comportamentului reproductiv, precum și oportunitățile de conciliere a rolurilor parentale și profesionale. Rezultatele științifice obținute încă o dată accentuează importanța abordării de gen în studierea problemelor ce țin de evoluția populației în societatea contemporană, reieșind din schimbările intervenite în rolurile sociale ale femeilor și bărbaților. Evident comportamentul de rol, identitatea de rol și transformarea rolurilor sunt componente importante ale numeroaselor procese sociale în care sunt implicați subiecții sociali (femeile și bărbații) pe parcursul vieții. Realitatea demonstrează că rolurile și dinamica lor sunt determinate de contextul social, cel al vieții profesionale și al vieții familiale având o pondere înaltă în structura rolurilor sociale ale individului. Ciclul de viață al omului este compus din multiple traiectorii interdependente ale rolurilor și relațiilor care nu există separat. Astfel, schimbările produse într-una dintre traiectorii deseori le afectează pe toate celelalte.

În timp ce statisticile țărilor economic dezvoltate înregistrează o creștere accelerată a participării femeilor în câmpul muncii, astfel că mamele cu copii mici se întâlnesc tot mai frecvent pe piața muncii, în Republica Moldova se constată scăderea indicatorilor ce țin de activitatea economică a populației, inclusiv a femeilor, fapt ce se datorează crizei socioeconomice de lungă durată, subdezvoltării pieței muncii, șomajului, dar și a migrației de muncă peste hotare. În aceste condiții femeile, în special cele cu copii se confruntă cu un șir de probleme, discriminare și segregare pe piața muncii, care se complică din cauza exercitării funcțiilor parentale. Astfel, eliminarea diferențelor de gen și furnizarea unui statut egal pe piața muncii pentru femei devine un imperativ al timpului și o alternativă nu doar corectă, dar și inteligentă în dezvoltarea socială și asigurarea durabilității economice.

Analiza dimensiunilor inactivității economice a femeilor a constatat o creștere excesivă a acesteia în ultimii douăzeci de ani, ceea ce plasează Republica Moldova pe locul din față în comparație cu alte state. Se scoate în evi-

dență că inactivitatea în rândul femeilor de vârstă reproductivă este determinată de retragerea de pe piața muncii după nașterea copilului pe motivul responsabilităților familiale. Totodată nivelul de trai scăzut al multor familii, salariile soților forțează femeile să iasă pe piața muncii mai devreme decât copilul împlinește trei ani, acest fapt având o influență negativă asupra sănătății copilului, în special în condițiile deficitului de servicii extrafamiliale calitative și accesibile de îngrijire și educare a copilului mic și preșcolar.

Rezultatele empirice arată că, decizia femeilor luată în favoarea nașterii unui copil este determinată de importanța atribuită unor factori economici, sociali și psihosociali. În același timp, se evidențiază că în condițiile diminuării nivelului de trai al populației și nivelului scăzut de protecție socială a familiilor factorii materiali au un impact substanțial asupra comportamentului și intențiilor reproductive ale femeilor, deși acestea nu oferă o explicație completă a cauzelor ce determină natalitatea scăzută, în special a femeilor din mediu urban.

Se evidențiază că refuzul conștient de a naște un copil nu este specific pentru femeile din Republica Moldova, iar nașterea cel puțin a unui copil se menține ca o normă socială. La nivel de intenții, se confirmă orientarea spre modelul reproductiv al familiei cu doi copii și alinierea la ea inclusiv a femeilor de vârstă fertilă din mun. Chișinău. Se remarcă, însă, și o tendință de acceptare a modelului familiei cu un copil, întrucât circa 18% din respondențele cu un copil, nu mai planifică nașterea unui alt copil.

Rezultatele empirice demonstrează că activitatea profesională are incidență relevantă asupra comportamentului reproductiv al femeilor, determinând în special intențiile reproductive cu privire la nașterea celui de-la doilea sau următorul copil. Constatările referitoare la femeile ce au enunțat intenții pozitive arată că prezența serviciului încurajează intenția reproductivă apropiată în timp. Astfel, printre femeile ce planificau în scurt timp nașterea unui (alt) copil, ponderea celor cu statut ocupațional activ era semnificativ mai mare decât printre cele ce amânau intenția pe mai târziu. Este probabil că, femeile care au un serviciu apreciază mai înalt posibilitățile materiale prezente ale familiei (ocupația economică a femeii ca sursă suplimentară de venit), cât și cele viitoare, în cazul în care va fi posibilă reîntoarcerea la serviciu. Dacă nașterea primului copil are loc indiferent de condiții, atunci dorința femeii ocupate de a naște cel de-al doilea copil depinde mult de factorii economici și ai bunăstării familiale în susținerea acestei intenții. Se atestă că în acest context încadrarea în câmpul muncii a soțului are un rol primordial.

Totodată, se evidențiază că după apariția primului copil multe femei de vârstă fertilă amână în timp sau abandonează chiar ideea de a mai avea un

copil. Femeile încadrate în câmpul muncii și care își planifică nașterea copilului, au anumite așteptări și temeri față de perioada de retragere din sfera formală a muncii salariate, ori doar factorul ocupațional și cel economic (situația financiară) cel mai frecvent sunt apreciați (de circa 1/3 din femei) ca fiind mai vulnerabili la o înrăutățire în cazul apariției unui (alt) copil. Cercetarea realizată demonstrează că majoritatea femeilor nu sunt orientate spre inactivitate economică în perioada creșterii copilului, circa trei pătrimi din ele preferă un program de lucru prescurtat și/sau flexibil, atunci când au în îngrijire un copil de vârstă preșcolară, dar și a școlarului mic (circa două treimi din femei), decât abandonul total al postului de lucru, dorind astfel continuitatea poziției sale pe piața muncii. Se evidențiază astfel că implicarea și poziția activă pe piața muncii devine o prioritate pentru femei. De asemenea femeile cu studii superioare sunt mai mult orientate de a face o carieră profesională, precum și să amâne nașterea copilului în favoarea finisării studiilor sau avansării în debutul carierei profesionale. S-a evidențiat că migrația de muncă și traiul separat al soților de lungă durată, de asemenea, constituie o barieră în realizarea intențiilor reproductive.

Analiza gradului de integrare profesională a femeilor după numărul și vârsta copiilor, a schimbărilor ce marchează conduita reproductivă și realizarea rolului matern, a scos în evidență problemele femeilor cu copii la diverse etape ale vieții familiale și cele ce apar în concilierea rolurilor parentale. Potrivit datelor empirice s-a înregistrat că odată cu creșterea numărului de copii în familie, descrește ponderea femeilor ce-și continuă activitatea profesională și cu atât mai mare este ponderea femeilor casnice. Menționăm, însă, că o evaluare mai amplă a acestui aspect a fost constrânsă de lipsa statisticilor naționale dezagregate privind poziția pe piața forței de muncă a femeilor cu copii sub vârsta de 15 ani, după numărul copiilor și vârsta celui mai mic copil. De altfel, statistici necesare pentru monitorizarea tendințelor de ocupare a persoanelor cu copii (inclusiv din perspectiva de gen) pe piața forței de muncă în corelație cu procesele demografice.

Rezultatele studiului evidențiază că în proiectele sale de viață femeile susțin în special îmbinarea echilibrată, dar și echitabilă, a rolurilor familiale, parentale și profesionale. Totodată, femeile încadrate în câmpul muncii, acordă o atenție deosebită accesului la servii medicale de calitate, asistență socială, diferite servicii calitative destinate pentru creșterea și îngrijirea copilului – condiții favorabile pentru îmbinarea rolurilor familiale, parentale și productive. Rezultatele obținute subliniază că dezvoltarea infrastructurii calitative a serviciilor de îngrijire și educare a copilului constituie o componentă evocatoare nu doar din perspectiva menținerii femeii în câmpul muncii, dar și

influenței deosebite asupra comportamentului reproductiv al populației și a deciziei unei familii de a (mai) avea un copil. Totodată, în condițiile unor oscilații a efectivului copiilor de vârstă preșcolară, prognozat în următoarele decenii, este mai oportună nu doar dezvoltarea instituțiilor preșcolare, ci mai degrabă a serviciilor instituționale alternative de îngrijire a copiilor, inclusiv diverse grupe cu orar redus, organizarea serviciilor de educare preșcolară în instituții și școli, cât și servicii de dădacă, tutore și altele.

Se atestă că suportul statului oferit familiilor cu copii prin anumite garanții sociale și economice, cuantumul indemnizațiilor pentru copii capabile să reducă costurile directe și indirecte ale familiei în creșterea și educarea copiilor, deosebirile naționale ale perioadei de concediu pentru îngrijirea copilului după naștere, precum și a oportunităților de echilibrare a responsabilităților pentru educarea copiilor și activitățile casnice între soți – toate își au aportul său în realizarea intențiilor reproductive ale familiei dar și în orientarea comportamentului ocupațional al mamei.

Studiul realizat atenționează existența unor corelații dintre situația socială și scăderea natalității. O serie de factori socioeconomici au un impact negativ în realizarea intențiilor reproductive ale cuplului la timpul dorit, precum și de a avea numărul dorit de copii: rata ridicată a șomajului, în special a tinerilor; ocuparea economică instabilă sau informală; accesibilitatea redusă la spațiul locativ și dotarea insuficientă a locuințelor cu comodități; lipsa accesului la serviciile, inclusiv calitative, de îngrijire a copilului adecvate posibilităților familiilor; sărăcia; dificultățile de îmbinare a rolurilor parentale și profesionale. Prin urmare, cel mai eficient mod de realizare a programului demografic orientat spre stimularea natalității ar putea deveni investițiile publice în serviciile sociale (asistență medicală de calitate; alternative la educația și îngrijirea extrafamilială a copilului mic și preșcolar; educației de gen atât în familie cât și în instituțiile de învățământ, precum și dezvoltarea unui mecanism de echilibru optim între pregătirea familiilor pentru viața profesională pe piața muncii, pe de o parte, și adaptarea pieței muncii pentru viața de familie pe de altă parte (crearea oportunităților de muncă cu timp parțial, orar flexibil, lucru la domiciliu ș.a. în special pentru mamele cu copii mici, dar și pentru tătici, măsuri, precum concediul de paternitate, și programe de încurajare a implicării bărbaților în împărțirea responsabilităților parentale). Atunci când societatea este organizată în așa mod că părinții pot ajunge la un echilibru între muncă și familie, costurile indirecte asociate cu punerea în aplicare a responsabilităților parentale sunt mai reduse.

BIBLIOGRAFIE

1. *Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova*. BNS, Chișinău, 2010.
2. *A Roadmap for equality between women and men 2006-2010*. Comisia Europeană, Bruxelles, 2006.
3. *Analiza relației dintre dezvoltarea capitalului uman și echitate în Republica Moldova. Raport de țară*. Expert-Grup, Chișinău, 2010.
4. *Aspectele gender ale sistemului de pensionare al Republicii Moldova*. Chișinău, 2007.
5. Bârcă A., Vaculovschi D. *Situația femeilor pe piața muncii din Republica Moldova*. ASEM, Chișinău, 2008.
6. Barnett S.W. *Benefits and costs of quality per-school education: evidence based-policy to improve returns*. OECD, 2010.
7. Bennett J. *Benchmarks for early childhood services in OECD countries*. Innocenti Working Paper, 2008.
8. Cârneț Gh. *Starea curentă a învățământului general în Republica Moldova*. Chișinău, IPP, 2001.
9. *Cartea verde a populației 2009. Republica Moldova*. Comisia Națională pentru Populație și Dezvoltare, Fondul ONU pentru Populație (UNFPA), Chișinău, 2009.
10. *Copiii Moldovei*. Biroul Național de Statistică, Chișinău, 2008.
11. *Doing Better for Children*. OECD, 2009.
12. *Doing Better for Families*. OECD, 2011.
13. *Drepturile omului în Moldova. Retrospectiva anilor 2007-2008*. Promo-Lex, Chișinău, 2009.
14. Easterlin R. *The Fertility Revolution: A Supply-Demand Analysis*. Chicago, 1986.
15. *Educația și îngrijirea copiilor preșcolari: să oferim tuturor copiilor noștri cea mai bună pregătire pentru lumea de mâine*. Comisia Europeană, Bruxelles, 2011.
16. *Education and gender equality. MDG GOOD practices*. New York, 2009.
17. *Education for All Global Monitoring Report 2010. Reaching the marginalized*. UNESCO, 2010. <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001866/186606E.pdf>
18. *Educația în Republica Moldova, 2010*. Chișinău, Biroul Național de statistică, Chișinău, 2010.
19. *Eficiența bugetelor publice în domeniile sociale în Republica Moldova*. CAAP, Chișinău, 2010.
20. *Egalitatea între femei și bărbați — 2009*. Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 2009.

21. *Equality at work: Tackling the challenges 2007*. Global Report under the follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work // http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---webdev/documents/publication/wcms_082607.pdf
22. *EU education report: good progress, but more effort needed to achieve targets*. Brussels, 2011.
23. *Evaluarea Pieței Muncii din Moldova prin prisma aspectului gender*. Raport SO-FMS, Chișinău, 2009.
24. *Evaluarea sistemului de îngrijire a copilului în Republica Moldova*. UNICEF, Chișinău, 2009.
25. *Femei și bărbați pe piața muncii în Republica Moldova*. Raport Analitic. BNS, Chișinău, 2008.
26. *Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj 2010*. Biroul Național de Statistică, Chișinău, 2010.
27. *Gender Equality in the European Social Fund 2007-2013*. Brussels, 2007. http://ec.europa.eu/employment_social/esf/fi_elds/woman_en.htm
28. *Global Employment Trends 2011: The challenge of a jobs recovery*. ILO, Geneva, 2011. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_150440.pdf
29. *Global Employment Trends for Women*. International Labour Office - Geneva: ILO, 2009.
30. Hantrais, Linda, *From Equal Pay to Reconciliation of Employment and Family Life*. În: Hantrais Linda (coord.), *Gendered Policies in Europe – Reconciling Employment and Family Life*, Macmillan Press – London, St. Martin's Press, New York, 2000.
31. Hârbu E., Vaculovschi D. ș.a. *Studiul situațional al forței de muncă în mediul rural, inclusiv prin prisma de gen*. Raport analitic. Chișinău, 2010.
32. *Holding a job – Having a life. EQUAL events outcome*. Luxembourg, 2007.
33. Hristev E., Jemna S. ș.a. *Eficiența bugetelor publice în domeniile sociale în Republica Moldova*. CAAP, Chișinău, 2010.
34. *Învățământul preșcolar și protecția copilului în Europa: eliminarea inegalităților sociale și culturale*. Bruxelles, EC/EACEA P9 Eurydice, 2009. http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/pdf/0_inegal/098RO.pdf
35. Kohler Hans-Peter. *Детерминанты низкой рождаемости в Европе*. În: Entr-Nous. Европейский журнал по сексуальному и репродуктивному здоровью, Nr.63, 2006.
36. *Modelul familiei în tranziție și răspunsul politicilor publice la schimbări de valori și structuri sociale în Republica Moldova*. UNICEF, IDIS Viitorul, Chișinău, 2008.
37. *Moldova Demographic and Health Survey 2005*. Chișinău, 2006.
38. *O mai buna echilibrare a vieții profesionale cu cea privată: mai mult sprijin pentru concilierea vieții profesionale cu viața privată și cu viața de familie*. Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 2008.
39. *OECD Family database*. www.oecd.org/els/social/family/database
40. Paladi Gh., Gagauz O., Penina O. *Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: consecințe economice și sociale*. Chișinău, 2009.

41. Păun E. *Educația preșcolară în România*. Iași, Polirom 2002.
42. *Percepția fenomenului de discriminare de gen pe piața muncii din Republica Moldova*. Chișinău, Bons Offices, 2006.
43. *Percepțiile populației din Republica Moldova privind fenomenul discriminării: studiu sociologic*. (Coord. Malcoci.L.) Chișinău, Cartier, 2011.
44. *Piața muncii în Republica Moldova*, 2009. BNS, Chișinău, 2009.
45. *PIRLS 2006 International Report. IEA's Progress in International Reading Literacy Study in Primary Schools in 40 Countries*. IEA, 2007.
46. *PISA 2009 results. Vol.2: Overcoming Social Background*. OECD, 2010.
47. Prohnițchi V., Oprunenco A., Vremiș M. *Sărăcia copiilor în Republica Moldova*. Expert-Grup, Chișinău, 2006.
48. *Raport cu privire la realizarea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului*. Chișinău, 2009
49. *Raport de țară. Analiza relației dintre dezvoltarea capitalului uman și echitate în Republica Moldova*. EXPERT-GRUP, Chișinău, 2010.
50. *Reconcilierea vieții profesionale cu viața de familie în Republica Moldova. Rezultatele cercetării statistice din 2010*. BNS, Chișinău, 2010.
51. *Raport la studiul Analiza echității în sănătatea mamei și copilului*. Centrul PAS, UNICEF, Chișinău, 2009.
52. *Raport Social Anual 2009*. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Chișinău, 2010.
53. *Raport Social Anual 2010*. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Chișinău, 2011.
54. *Raportul Național de dezvoltare umană 2010/2011. Republica Moldova de la excluziune socială la o dezvoltare umană incluzivă*. UNDP Moldova, Chișinău, 2011.
55. *Reconciliation of professional and private life: exchange of good practices*. Luxembourg, 2007
56. *Report on Equality between women and men 2009*. European Communities, Luxembourg, 2009
57. *Republica Moldova din perspectiva incluziunii și a echității sociale*. Chișinău, Institutul de Politici Publice, 2008.
58. Robert J. Barro, Jong-Wha Lee. *A new data set of educational attainment in the world, 1950–2010*. Cambridge, 2010.
59. Salles A., Rossier C., Brachet S. *Understanding the long term effects of family policies on fertility: The diffusion of different family models in France and Germany*. În: *Demographic Research*, Volume 22, Rostok, 2010, www.demographic-research.org
60. *Society at a glance 2011: OECD social indicators*. OECD, 2011
61. Stănculescu, E. *Sociologia educației familiale*. Polirom, București, 2002.
62. *Studiul sănătății reproducerii Republica Moldova 1997. Raport final*. UNICEF, Chișinău, 1998.
63. Toderaș N. *Politica educațională la doi ani de implementare a PAUERM: un nou impuls pentru perioada 2008-2011*. Expert Grup, Adept, Chișinău, 2007.

64. *Topul celor mai solicitate grădinițe din capitală*. Septembrie 2010 [online] <http://m.protv.md/stiri/SOCIAL/vezi-topul-celor-mai-solicitate-gradinite-din-capitala.html>
65. Vlădicescu N. *Educația preșcolară în Republica Moldova din perspectiva incluziunii și a echității sociale*. Chișinău, Institutul de Politici Publice, 2008.
66. Voicu M. *Egalitate, inegalitate și roluri tradiționale. O analiză comparativă a valorilor implicate în legitimarea politicilor de suport pentru femei în țările europene*. În: *Calitatea Vieții*, XIII, 2002, nr.1–4.
67. *Women in European politics – time for action*. European Communities, Luxembourg, 2009.
68. Артемов В.А., Болгов В.И., Вольская О.В. *Статистика бюджетов времени трудящихся*. Москва, 1967.
69. Баскакова М. Е. *Равные возможности и гендерные стереотипы на рынке труда*. МЦГИ, Проект гендерная экспертиза. Москва, 1998. [http://www.a-z.ru/women/texts/\\$women-1.htm#](http://www.a-z.ru/women/texts/$women-1.htm#)
70. Бодрова В.В. *Работа или семья: что важнее для современной женщины?* În: Мониторинг общественного мнения. Экономические и социальные перемены. 1995, №1, Москва.
71. *Демографический энциклопедический словарь*. Москва, «Советская Энциклопедия», 1985.
72. *Доклад о развитии человеческого потенциала в Российской Федерации 2008*. – Москва, 2009.
73. Лебедев-Патрейко В., Рабинович Г., Родин Д. *Бюджет времени рабочей семьи*. Ленинград, 1933.
74. Можина М.А. *Распределительные отношения: доходы и потребление населения*. Москва, 2001.
75. *Национальные цели развития тысячелетия: платформа для действий*. UNDP, Братислава, 2006.
76. Палади Г.А., Шахотько Л.П., Гагауз О.Е. *Основные вызовы демографической безопасности: сходства и различия в Молдове и Беларуси*. Кишинев, Штинца, 2010.
77. *Родители и дети, мужчины и женщины в семье и обществе. Выпуск 1* (Под науч.ред. Т.М.Малевой, О.В.Синявской). НИСП, Москва, 2007.
78. *Родители и дети, мужчины и женщины в семье и обществе. Выпуск 2* (Под науч.ред. С.В.Захарова, Т.М.Малевой, О.В.Синявской). НИСП, Москва, 2009.
79. *Рождаемость на Украине еще ниже, чем в России*. În: Электронная версия бюллетеня *Население и общество*, 2002, № 73-74, <http://demoscope.ru/weekly/2002/073/barom03.php>
80. Сакевич В. *Европейские женщины в зеркале статистики*. În: Электронная версия бюллетеня *Население и общество*, 2011, № 457-458, <http://demoscope.ru/weekly/2011/0457/reprod01.php>
81. *Семья в центре социально-демографической политики*. НИСП, Москва, 2009.
82. *Социальная политика: реалии XXI века*. НИСП, Москва, 2007.

83. *Трудовая мотивация и оплата труда работников бюджетной сферы.* МОНФ, НИСП, Москва, 2008.
84. Шахотько Л. *Рождаемость городских и сельских жителей: различия на фоне общих тенденций.* Ён: Электронная версия бюллетеня *Население и общество*, 2009, № 393-394, <http://demoscope.ru/weekly/2009/0393/tema06.php>
85. Щербакова Е. *Занятость женщин в возрасте от 25 до 49 лет в ЕС-27 растет, при этом почти 30% из них заняты неполное время.* Ён: Электронная версия бюллетеня *Население и общество*, 2009, № 397-398, <http://demoscope.ru/weekly/2009/0397/barom01.php>
86. Щербакова Е. *Озабоченность проблемами рождаемости заметно возросла в развитых странах и несколько снизилась в развивающихся.* Ён: Электронная версия бюллетеня *Население и общество*, 2011, № 491-492. <http://demoscope.ru/weekly/2011/0491/barom01.php>
87. Эспин-Андерсен Г. *Снова на пути к хорошему обществу?* Ён: *SPERO: Социальная политика: экспертиза, рекомендации, обзоры.* 2006, №5.

SUMMARY

In the light of long-term demographic and economic challenges the Republic of Moldova faces, the issues related to family policies are of increasing importance, the effective measures to improve fertility and to create favorable circumstances for a woman in her attempt to reconcile between family and career are actively searched.

The monograph "Parental Role & Professional Role: balancing opportunities for contemporary woman" (Gagauz O., Buciuceanu-Vrabie M.) is dedicated to the problems which reflect the situation of a woman in the labor market, as well as the reconciliation between her family and maternal roles. Based on a wide range of national and international statistics and empirical results, the current changes in women's reproductive behavior are analyzed.

In the first sections, the theoretical approaches to the study of reproductive behavior of women are reviews. Special attention is paid to the analysis of its structure and determination of the relationship between its components.

Based on the results of socio-demographic survey of women at the reproductive age from the municipiu Chisinau, the factors which can be the motivator or hinder for a woman to have a child are identified and analyzed. The survey demonstrates the relationship between socio-demographic characteristics of women, their position in the labor market, occupational preferences and realization of her reproductive goals (general and short-term). The postponement of childbearing in many cases related to labor migration and prolonged separation of spouses. The results of the survey show that a deliberate refusal of having a child is not characteristic of Moldovan female reproductive behavior, and the birth of at least one child still persists as a social norm.

A separate part in the monograph is dedicated to the analysis of the structure of employment indicators from gender perspective and their dynamics during the last decade. The national and international statistics show that Moldova is characterized by one of the lowest level of activity and employment rates of women among European countries.

In addition, over the last two decades, a rise in the number and proportion of economically inactive people at working ages occurred, which is connected, on the one hand, to an increasing duration of education, and, on the other, to labor migration, whose participants are registered by the statistical authorities as economically inactive population. Compared to men, higher rates of economic inactivity among women are explained by their distraction from the labor market because of the childbirth and family responsibilities.

Particular attention is paid to the problem of “double employment” of women, as well as to the relationship between the degree of a woman’s employment integration and the number and age of her children. The existing labor market opportunities for professional integration of women with children at different stages of family life cycle are analyzed, and some problems related to reconciliation between the parental and professional roles are identified.

The study shows that working women who plan to have children have certain expectations and fears with respect to the period of her temporary absence in the labor market. Despite the fact that during the last years, there is a tendency to postpone the birth of first child, as a rule, this phenomenon is independent of the presence of all the necessary conditions (home, financial wellbeing, complete educational and professional development, etc.). At the same time, realization of the reproductive plans related to the birth of second child for working women is largely dependent on the economic factors and family welfare, abilities to support this intention. In this case, it is of primary importance for a woman if her husband or partner has work.

The analysis of preschool educational system in the country, the degree of accessibility and integration of children in preschool institutions by place of living (urban/rural) and regions is provided. It is highlighted that the development of a high-quality child care and educational infrastructure is an indispensable measure not only for attracting a woman to the labor market, but also for the influence on her reproductive behavior and family decision to have a child.

The last section of the monograph is dedicated to the analysis of the policy system aimed at supporting families with children in the Republic of Moldova as well as to the comparative synthesis of the respective measures in different European countries. It is noted that the support provided by the state for families with children through certain social and economic guarantees, the amount of allowances for children, that reduce the direct and indirect costs the family has to grow up and educate the children, the national peculiarities of the parental leave and the opportunities the parents have to reconcile work-family life balance can influence both on the realization of the reproductive intentions of the family and mother’s occupational status.

В ответ на длительные вызовы демографического и экономического характера в Республике Молдова все чаще поднимаются вопросы актуальности и значимости семейной политики, ведется активный поиск эффективных мер по повышению рождаемости, созданию благоприятных условий для женщин по сочетанию семейных и профессиональных ролей.

Монография «Родительская & профессиональная роль: возможности совмещения для современной женщины» (Гагауз О., Бучучану-Врабие М.) посвящена вопросам занятости женщин на рынке труда и сочетания ими материнской и родительской роли. Использование широкого спектра данных национальной и международной статистики, а также эмпирических исследований, позволило рассмотреть особенности и динамику репродуктивного поведения женщин в зависимости от их экономического статуса, а также изменений на рынке труда.

В первых разделах рассматриваются основные теоретические подходы в исследовании репродуктивного поведения женщин, особое внимание уделено анализу его структуры и определению взаимосвязей между его компонентами.

Основываясь на результатах социально-демографического обследования женщин репродуктивного возраста муниципия Кишинэу, были определены факторы, которые мотивируют или препятствуют реализации установок на рождение ребенка. Исследование демонстрирует взаимосвязь между социально-демографическими характеристиками женщин, их позицией на рынке труда, а также предпочтениями занятости и реализацией репродуктивных установок (общих и краткосрочных). Исходя из полученных данных откладывание деторождения во многих случаях связано с трудовой миграцией и длительным раздельным проживанием супругов. Однако сознательный отказ от рождения ребенка не является характерным для женщин Республики Молдова, а рождение хотя бы одного ребенка по-прежнему сохраняется в качестве социальной нормы.

Отдельный раздел монографии содержит анализ структуры показателей занятости в гендерном разрезе и ее динамики за последнее десятилетие. Сопоставление данных национальной и международной статистики показало, что среди европейских стран Республика Молдова характеризуется одними из самых низких показателей экономической активности и занятости женщин. Кроме того, в последние два десятилетия наблюдается рост численности и доли экономически неактивного населения в трудоспособном возрасте, что связано, с одной стороны, с увеличением продолжительности периода образования, а также массовой трудовой миграцией населения, участники которой регистрируются статистическими органами как экономически неактивное население. Более высокий, по сравнению с мужчинами, уровень экономической неактивности женщин объясняется их отвлечением с рынка труда в связи с рождением ребенка и выполнением семейных обязанностей.

Особое внимание уделено рассмотрению проблемы двойной занятости женщин, а также зависимости между уровнем профессиональной интеграции количеством и возрастом детей. Анализируются существующие на рынке труда возможности для интеграции женщин с детьми на различных этапах семейной жизни, а также определены ряд проблем, препятствующих эффективному совмещению родительских и профессиональных ролей.

Исследование показывает, что у работающей женщины, планирующей рождение ребенка, существуют определенные ожидания и опасения, связанные с периодом ее временного отсутствия на рынке труда. Несмотря на то, что в последние годы наблюдается тенденция откладывания рождения первого ребенка, как правило, это событие происходит независимо от наличия всех необходимых условий (жилья, материальной обеспеченности, завершением образования и профессионального становления и др.). Тогда как реализация репродуктивных установок на рождение второго ребенка у работающей женщины во многом зависит от экономических факторов и благосостояния семьи, способствующих поддержанию этого намерения. В этом плане наличие работы у супруга/партнера имеет первостепенное значение.

Рассмотрение проблемы совмещения родительской и профессиональной роли женщин, дополнено анализом ситуации в сфере внесемейного воспитания, уровня доступности дошкольных учреждений и охвата детей внешкольным образованием. Выявлено, что развитие инфраструктуры и оказания качественных услуг по уходу и воспитанию детей является важным компонентом не только с точки зрения сохранения

занятости женщины на рынке труда, но и особого влияния на репродуктивное поведение населения и принятия семьёй решения о рождении (еще одного) ребенка.

Последний раздел посвящен анализу семейной политики Республики Молдовы, обобщению и сравнению мер по поддержанию семей с детьми в других странах европейского региона. Отмечено, что помощь оказываемая государством семьям с детьми путем предоставления определенных социальных и экономических гарантий, размеры пособий на детей (способствующих прямому и косвенному уменьшению расходов семьи на уход и воспитание ребенка), особенности периода послеродового отпуска по уходу за ребенком, а также возможности согласования супругами ответственности по уходу и воспитанию детей и распределению домашних обязанностей, влияют как на реализацию репродуктивных намерений семьи, так и на занятость матери.

